

ЖЕНДЭРИЙН МЭДРЭМЖТЭЙ СУРВАЛЖИЛЖ БИЧИХ НЬ

СУРГАЛТЫН ГАРЫН АВЛАГА

ЖЕНДЭРИЙН МЭДРЭМЖТЭЙ СУРВАЛЖИЛЖ БИЧИХ НЬ

СУРГАЛТЫН ГАРЫН АВЛАГА

Улаанбаатар хот
2015 он

ЖЕНДЭРИЙН
ҮНДЭСНИЙ ХОРОО

Хэвлэлийн Хүрээлэнгийн дэргэдэх
СЭТГҮҮЛЧ ДЭЭД СУРГУУЛЬ

Empowered lives.
Resilient nations.

ЖЕНДЭРИЙН МЭДРЭМЖТЭЙ СУРВАЛЖИЛЖ БИЧИХ НЬ

СУРГАЛТЫН ГАРЫН АВЛАГА

Энэхүү гарын авлагыг НҮБ-ын Хөгжлийн Хөтөлбөрөөс хэрэгжүүлж буй “Улс төрд эмэгтэйчүүдийн оролцоог нэмэгдүүлэх нь” төслийн хүрээнд Хэвлэлийн Хүрээлэнгийн дэргэдэх Сэтгүүлч Дээд Сургуулийн багш нар боловсруулав.

Энэхүү бүтээлд дурдагдсан үзэл бодол, дүгнэлт, санал нь НҮБ-ын Хөгжлийн Хөтөлбөрийн албан ёсны байр суурийг илэрхийлээгүй болно.

Боловсруулсан баг:

Багийн ахлагч: А.Оюунгэрэл (МА)

Багийн гишүүд: М.Ганхүү (МА)

М.Дариймаа (МВА)

Б.Одсүрэн (МА)

Р.Оюунцэцэг (Докторант)

Хянасан: Л.Өнөржаргал (МА, төслийн зохицуулагч)

Хэвлэлийн эхийг: Д.Болд (Гамма фото агентлаг)

“СЭЛЭНГЭПРЕСС” ХХК-д хэвлэв.

Хэвлэлийн Хүрээлэнгийн дэргэдэх Сэтгүүлч Дээд Сургууль

Их тойруу-54, 7-р хороолол, 10-р хороо, Сүхбаатар дүүрэг

ш.х 347, Улаанбаатар 210620, Монгол улс

Утас: 70113570

АГУУЛГА

Удиртгал	4
Гарын авлагын хэрэгцээ шаардлага	6
Сургалтын арга хэлбэр	7
СУРГАЛТЫН ДЭЛГЭРЭНГҮЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ БА АГУУЛГА	9
Сэдэв 1: Улс төрд эмэгтэйчүүдийн оролцоог нэмэгдүүлэхэд хэвлэл мэдээллийн гүйцэтгэх үүрэг	
1.1 Улс төр дэх эмэгтэйчүүдийн оролцооны бодит байдал	9
1.2 Улс төр дэх эмэгтэйчүүдийн оролцооны асуудлыг хэвлэл мэдээллийн хэлэлцэх сэдэв (аженда) болгох нь	15
Сэдэв 2: Хэвлэл мэдээллийн агуулга дахь жендэрийн мэдрэмж	
2.1 Хэвлэл мэдээллийн агуулга дахь жендэрийн шалгуур ба жендэрийн мэдрэмжтэй байдал	23
2.2 Эмэгтэй улс төрчдийн талаарх хэвшмэл ойлголт ба хэвлэл мэдээлэл	33
2.3 Жендэрийн мэдрэмжгүй агуулгын уршиг, үр дагавар	39
Сэдэв 3: Жендэрийн мэдрэмжтэй сурвалжлах арга	
3.1 Жендэрийн мэдрэмжтэй сурвалжлах үндсэн зарчмууд	45
3.2 Хэвлэл мэдээлэлд эмэгтэй улс төрчдийн эерэг дүр төрхийг бүтээх нь	53
Хавсралт 1: Хэвлэл мэдээлэлд жендэрийн тэгш эрх, эрх тэгш байдлын ач холбогдол	65
Хавсралт 2: Монгол улс дахь жендэрийн эрх тэгш байдлын эрх зүйн орчин	71
Хавсралт 3: Жендэрийн тэгш байдлыг хангах асуудал ба хэвлэл мэдээллийн жишээ, туршлага	79
Ном зүй	89

УДИРТГАЛ

Улс орныхоо хөгжилд иргэн бүр хүчин зүтгэж оролцдог. Ийнхүү хүчин зүтгэж оролцохдоо хүйс, нас, үндэс угсаа, хэл, арьсны өнгө, нийгмийн гарал, шашин шүтлэг, үзэл бодол, боловсролоор ялгаварлагдахгүй байх адил тэгш эрхийг нь олон улсын болон Монгол улсын хуулиудад баталгаажуулан зааж өгчээ. Гэсэн хэдий ч нийгэмд олон хэлбэрийн ялгаварлан гадуурхалт амь бөхтэй оршсоор байгаагийн нэг нь хүйсээр ялгаварлан гадуурхах юм. Нийгэмд ялгаварлагдаж гадуурхагдсан хүмүүс хуулиар баталгаажуулсан эрхүүдээ ч эдэлж чадахгүй, улмаар нийгмийг хөгжүүлэхэд хувь нэмрээ оруулах боломжоор хязгаарлагддаг. Тиймээс хүйсийн тэгш бус байдал нь зөвхөн хүний эрхийн асуудал биш, харин хөгжлийн асуудал юм.

Энэ асуудал хэчнээн цар хүрээтэй, далайцтай болохыг Газрын Дундад Тэнгис орчим дахь Жендэрийн судалгааны төвийн судлаач Крини Кафирис “Хүйсийн тэгш бус байдал нь зүгээр л “эмэгтэйчүүд”-ийн эзлэх хувь жингийн асуудал биш, харин дэлхийн хүн амын тавиас дээш хувийг эзлэгчид хүн төрөлхтөний өнөө ба ирээдүйг тодорхойлох шийдвэрийг гаргахад оролцохгүй байгаа нь л өөрөө нийгмийн хувьд нэн чухал шийдвэрлэх асуудал юм. Иймд хүйсийн тэгш бус байдал нь эмэгтэйчүүдийн өөрсдийнх нь ч, хүн төрөлхтөний ч амьдралыг бүхэлд нь хоосруулж байна”¹ гэж тодорхойлжээ.

Эмэгтэйчүүдийн тэгш эрх хангагдаж, тэд хөгжлийн асуудалд шийдвэрлэх үүрэг гүйцэтгэж байгааг харуулдаг тод үзүүлэлт бол тэдний улс төрийн оролцоо юм. Монголын хүн амын 51.4 хувь нь эмэгтэйчүүд хэдий ч УИХ-д сонгогдсон

---

1 The Gender & Media; Promoting Equality, Diversity & Empowerment Handbook. 2005

эмэгтэйчүүд одоогийн байдлаар нийт гишүүдийн зөвхөн 14.5 хувийг, бүх шатны иргэдийн төлөөлөгчдийн хуралд 27.3 хувийг бүрдүүлдэг. Улс төрийн шийдвэр гаргах түвшинд эмэгтэйчүүдийн төлөөллийг нэмэгдүүлэх замаар тулгамдсан олон асуудлыг шийдвэрлэж болдгийг бусад улс орны туршлага харуулж ирсэн юм.

Жендэрийн тэгш байдлыг хангахад хэвлэл мэдээлэл асар их үүрэгтэй. Энэ чухал үүргийн нэг бол хэвлэл мэдээлэл нь нийгмийн тусгал болж, богино хугацаанд хөгжлийн олон талт байдлыг тусган харуулдаг явдал. Гэтэл Монголын хүн амын дийлэнх болсон эмэгтэйчүүдийн дүр төрх хэвлэл мэдээллийн агуулгад харилцан адилгүй тусч байна. Тэднийг зарим мэдээллийн агуулгаас бүрмөсөн арчиж, заримд нь тун бага тусгаж, заримд нь өрөөсгөл хандаж байна.

Мөн хэвлэл мэдээлэл нь нийгмийг хянах хоточ нохойн хувьд бурууг засаж, зөв рүү залах манлайлагчийн үүргийг гүйцэтгэдэг. Гэтэл өөрсдөө бусадтай нийлээд ялгаварлан гадуурхагч болон хувирч байгааг сүүлийн жилүүдэд Монголын хэвлэл мэдээллийн агуулгад хийсэн удаа дараагийн судалгаа харуулж байна. Сэтгүүлчдийн дийлэнх нь эмэгтэйчүүд хэрнээ хэвлэл мэдээллийн агуулга жендэрийн мэдрэмжгүй гэж судалгаагаар батлагдсан нь тэд хэдийгээр өөрсдөө эмэгтэй ч гэсэн эрэгтэйчүүд давамгайлсан нийгэмд ажиллаж ирсэн арга барилаа өөрчилж чадахгүй байгаатай холбоотой юм.

Хэвлэл мэдээллийн хэрэгслүүд нийгмийн асуудлуудыг агуулгадаа бодитой тусгахад хувь сэтгүүлчийн болон хэвлэл мэдээллийн байгууллагын ур чадвар, менежментээс гадна жендэрийн мэдрэмж тун чухал юм. Жендэрийн мэдрэмжийг бий болгох нь сэтгүүлчдийн ур чадварыг дээшлүүлэхтэй холбоотой асуудал учраас олон дахин давтан сургах шаардлагатай байдаг. Тиймээс жендэрийн мэдрэмжтэй нийтлэл бичихэд сэтгүүлчдийг сургахад туслах гарын авлагыг сэтгүүл зүйн багш нар болон хэвлэл мэдээллийн удирдах ажилтнуудад зориулан бэлтгэлээ.

Сэтгүүл зүйн багш нар сэтгүүлчдийг шинээр бэлтгэх болон давтан сургахдаа уг гарын авлагыг бүрнээр нь болон хэсэгчлэн, товчлон эсвэл дэлгэрүүлэн ашиглаж болно. Хэвлэл мэдээллийн удирдах ажилтнууд редакцидаа сэтгүүлчдийг сургах үүрэг хүлээдгийн хувьд ажил дээр нь дадлагажуулан сургахад энэ гарын авлагыг өдөр тутам хэрэглэж болно.

Гарын авлагад сэтгүүлчдэд заах дараах сэдвүүдийг тусгаж, лекцийг тоймлож, жишээгээр тайлбарлаж өгсөн болно. Үүнд:

ЖЕНДЭРИЙН МЭДРЭМЖТЭЙ СУРВАЛЖИЛЖ БИЧИХ НЬ

- Улс төрд эмэгтэйчүүдийн оролцоог нэмэгдүүлэхэд хэвлэл мэдээллийн үүрэг, оролцоо
- Хэвлэл мэдээллийн агуулга дахь жендэрийн мэдрэмж
- Жендэрийн мэдрэмжтэй сурвалжлах арга

ГАРЫН АВЛАГЫН ХЭРЭГЦЭЭ ШААРДЛАГА

2014 оны 12 дугаар сард Монголын хамгийн олон уншигч, үзэгч, сонсогчтой хэвлэл мэдээллийн байгууллагуудын улс төр, эдийн засгийн сэдвээр бичдэг сэтгүүлчдийн дунд явуулсан судалгаагаар сэтгүүлчид жендэрийн эрх тэгш байдлын талаар харилцан адилгүй ойлголттой нь харагдсан юм. Уг судалгаанаас үзэхэд:

- Сэтгүүлчдийн дийлэнх нь жендэрийн эрх тэгш байдлыг гэр бүл, соёлын асуудлаас илүү улс төр, нийгэм, эдийн засгийн асуудалтай хамааруулж ойлгож байна.
- Мөн ихэнх сэтгүүлчид жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуулиас бусад бичиг баримттай хангалттай танилцаагүй гэсэн бол ахимаг насны сэтгүүлчид нь танилцсан байдаг байна.
- Дийлэнх сэтгүүлч шийдвэр гаргах түвшин дэх эмэгтэйчүүдийн оролцоог нэмэгдүүлэх арга замыг квотын хувь хэмжээг өсгөх, бодлоготой хандах, хэвлэл мэдээллээр эерэг мэдээлэх гэж үзсэн байна. Мөн эмэгтэйчүүдийг чадавхижуулах, оролцоог нэмэгдүүлэх, улс төрөөс ангид байдлаар манлайлах чадварыг нь харуулах зэргийг чухалчилжээ.
- Жендэрийн мэдрэмжтэй сурвалжилж бичих тухай ойлголт харьцангуй байгаа ч тэдний дийлэнх буюу 70 хувь нь хэвлэл мэдээлэл эмэгтэйчүүдийн бодит төрхийг илэрхийлж чадахгүй байна гэжээ. Гол шалтгаан нь хэвлэл мэдээлэл эмэгтэйчүүдийн бодит чадварыг үнэлдэггүйтэй холбоотойгоос гадна хүйсийн сул дорой байдал, сөрөг имиж зэрэг ч нөлөөлдөг хэмээн сэтгүүлчид үзсэн байна.

Эл судалгаагаар сэтгүүлчдэд жендэрийн мэдрэмжтэй бичих талаар сургалт хийх зайлшгүй шаадлагатай нь харагдсан бөгөөд өөрсдөө ч юуны тухай мэдэхийг хүсч байгаагаар тодорхой илэрхийлсэн юм. Судалгаанд оролцогчид

дараах саналыг өгчээ. Үүнд:

- Жендэр хэмээх ойлголтыг зөв таниулах, жендэрийн асуудал нь зөвхөн биологийн хүйсээс илүү өргөн утгатайг ойлгуулах, эмэгтэйчүүдийн талаар тогтсон сөрөг, буруу ойлголтыг өөрчлөх
- Жендэрийн тэгш байдлыг хэрхэн хангадаг талаар олон улсын жишиг, мөн Монгол улсад жендэрийн эрх тэгш байдал хэрхэн хангагдаж буй талаар бодит тоо баримтыг өгүүлэх
- Жендэрийн тэгш байдлыг хангах талаарх хууль тогтоомж, эрхзүйн орчныг сайтар сурталчлах
- Хэрхэн жендэрийн мэдрэмжтэй бичих тухай, сэтгүүлчдийн гаргадаг нийтлэг алдаа, түүнээс улбаалж нийгэмд учирдаг сөрөг нөлөөний тухай, жендэрийн асуудлыг яг ямар үед ярьж, хөндөх ёстой зэргийг мэдмээр байгаагаа дурджээ.

Мөн сэтгүүлчид жендэрийн мэдрэмжтэй байдлын талаарх гарын авлагад жендэрийн мэдрэмжтэй бичих талаар зөвлөгөө, аргачлал, жишээ өгөх, олон улсын туршлагыг танилцуулах, тоон судалгааны мэдээлэл оруулах, хэвлэл мэдээллийн жендэрийн мэдрэмжтэй байдлын үзүүлэлт зэргийг тусгах санал ирүүлжээ. Эндээс жендэрийн мэдрэмжтэй сурвалжлан бичих талаар сургалт хийх, агуулгад нь юу оруулах шаардлагатай нь тодорхой харагдсан юм.

СУРГАЛТЫН АРГА ХЭЛБЭР

Энэхүү гарын авлагад сэтгүүлчдэд зориулан жендэрийн мэдрэмжтэй сурвалжилж бичих талаар сургалт явуулахад дараах аргуудыг ашиглахыг санал болгож байна. Үүнд:

Лекц/Танилцуулга: Энэ нь үндсэн мэдээллийн хэсэг юм. Тухайлбал, жендэрийн эрх тэгш байдал, жендэрийн мэдрэмж зэрэг гол ойлголт, тодорхойлолтуудыг улс төр дэх эмэгтэйчүүдийн оролцооны асуудалтай холбон тайлбарлана. Дээрх асуудлын хүрээнд мэргэжилтнүүд хэвлэл мэдээллийн агуулгатай холбоотой дүн шинжилгээнүүдийн талаар мэдээлэл өгнө. Түүнчлэн жендэрийн тэгш байдлын тухай ойлголтыг хэрхэн өөрчлөх, хэвлэл мэдээлэлд гаргадаг алдаануудаас хэрхэн зайлсхийх талаар ярилцана.

Дасгал ажил: Лекцээс онолын хувьд ойлгож авсан зүйлээ бататгах үүднээс ангид дасгал хийх боломжийг оролцогчдод олгоно. Дасгал нь заасан зүйлсийг богино хугацаанд хэрэгжүүлж болох юм байна гэсэн ойлголт төрүүлж, урам өгөхөөр байх ёстой бөгөөд зарим дасгалыг дадал суулгах, хандлагыг өөрчлөх зорилгоор өөр хэлбэрээр давтан хийлгэж болно.

Хэлэлцүүлэг: Тодорхой сэдвийг сонгон авч зохион байгуулах хэлэлцүүлгүүд нь тухайн сэдвийг нарийвчлан задалж ойлгуулах, улмаар тэрхүү сэдвийг дэлгэрүүлэх зорилготой байна. Мөн оролцогчдод хувийн болон ажлын туршлагаа солилцох боломжийг олгоно. Ингэснээр тэд харилцан бие биеэсээ суралцана. Энэ нь өөрсдөдөө жендэрийн мэдрэмжийн чиглэлээр юуг өөрчлөх ёстойгоо ухаарч ойлгоход нь туслах боломжтой.

Хэвлэлд дүн шинжилгээ хийх: Тодорхой хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийн агуулгад, тухайлбал өдөр тутмын сонины нэг дугаар, эсвэл телевизийн мэдээллийн хөтөлбөрт хэлэлцэж буй сэдвийн хүрээнд сэтгүүл зүйн болоод жендэрийн мэдрэмжийн талаас дүн шинжилгээ хийлгэнэ. Жишээ нь: улс төрийн мэдээнд эмэгтэй эх сурвалжийг ашигласан байдал, үг хэл, найруулгыг шинжих зэрэг болно.

Бүлгийн ажил: Оролцогчдыг бүлэг болгон хувааж тус бүрт нь хоорондоо зөвлөж хийх даалгавар өгнө. Ингэхдээ нэг бүлэгт ажилласан жилийн хувьд янз бүрийн туршлагатай, өөр өөр хэрэгсэлд ажилладаг төлөөлөл байлгана. Тэд багшийн оролцоогүйгээр хамтран хэлэлцээд ажлынхаа үр дүнг ангид мэдээлнэ. Багаар хамтран ажиллах, бие биеэсээ суралцахын чухлыг ойлгуулах болно.

Тоглоом: Сургалтын уур амьсгалыг халуун дулаан болгох үүднээс зарим үед тоглоомын арга хэрэглэнэ. Хичээл эхлэхэд энэ аргыг хэрэглэвэл нүүр хагалж хүмүүсийг ойртуулна. Мөн оролцогчдыг уйдаахгүйн тулд сэдэвтэй холбоотой сонирхолтой тоглоом тоглуулбал тэднийг идэвхижүүлдэг. Хичээлийн төгсгөлд ч энэ аргыг хэрэглэвэл оролцогчид аятайхан дурсамжтайгаар салж сургалтыг мартахгүй, сурснаа ашиглах үр дүнд ч нөлөөлнө.

Дүгнэлт хийх: Хамгийн сүүлд оролцогчдоор хичээлийг дүгнүүлэх нь чухал. Бичгээр эсвэл амаар дүгнүүлж болно. Дүгнүүлэх арга нь сургалтын тухай дараа нь хийх зүйлээ толгойдоо дахин дахин бодож цэгнэх боломжийг оролцогчдод олгодог учраас сургалтын үр дүнд тун чухал. Мөн сургалтыг дахин өөр оролцогчдод давтан хийхэд хэрэгтэй саналуудыг ч өгөх болно.

СУРГАЛТЫН ДЭЛГЭРЭНГҮЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ БА АГУУЛГА

СЭДЭВ 1

УЛС ТӨРД ЭМЭГТЭЙЧҮҮДИЙН ОРОЛЦООГ НЭМЭГДҮҮЛЭХЭД ХЭВЛЭЛ МЭДЭЭЛЛИЙН ГҮЙЦЭТГЭХ ҮҮРЭГ

1.1 УЛС ТӨР ДЭХ ЭМЭГТЭЙЧҮҮДИЙН ОРОЛЦООНЫ БОДИТ БАЙДАЛ

Зорилго: Өнөөгийн нөхцөл байдалд улс төр дэх эмэгтэйчүүдийн оролцооны бодит байдал болон олсон амжилт, мөн тулгамдаж буй асуудлыг тодорхойлон гаргаж, шийдвэрлэх арга замыг санал болгоно.

Сэдвийн агуулгын тойм: Улс төрд эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүс эрх тэгш оролцох нь ардчилал тогтвортой хөгжихийн баталгаа болдог. Гэвч хууль тогтоомж, сонгуулийн тогтолцоо, уламжлалт зан заншил, хэвшмэл үзэл, хандлага зэрэг нь нийгэм, эдийн засаг, соёлын олон шалтгаанаар эмэгтэйчүүд шийдвэр гаргах аливаа түвшинд эрх тэгш оролцож чадахгүй байна. Зүй нь тэд улс орныг төдийгүй шат шатны иргэдийн хурал, захиргааны байгууллагыг удирдах бүхий л түвшинд сонгогдож, ажилгүйдэл, ядуурлыг бууруулах, өрх толгойлсон

ЖЕНДЭРИЙН МЭДРЭМЖТЭЙ СУРВАЛЖИЛЖ БИЧИХ НЬ

эмэгтэйчүүдийг дэмжих, гэр бүлийн хүчирхийлэл, хөдөлмөрийн харилцаан дахь ялгаварлалыг арилгах, хүүхдийн сургууль завсардалтыг бууруулах, эрэгтэйчүүдийн боловсролын түвшинг дээшлүүлэх, гэр бүлийн харилцааны асуудлыг боловсронгуй болгох чухал шийдвэрийг гаргах үүргийг эрэгтэйчүүдийн нэгэн адил хүлээх үүрэгтэй юм.

Эмэгтэйчүүдийн улс төрийн оролцооны талаарх ойлголтыг зөвхөн УИХ, Засгийн Газрын түвшинд хязгаарлах бус төрийн захиргааны төв болон орон нутгийн байгууллагуудад сонгогдох болон томилогдох, улс төрийн намуудын анхан шатнаас эхлэн, удирдах түвшин хүртэлх эмэгтэйчүүдийн эзлэх хувь, оролцооны талаарх ойлголтыг сэтгүүлчдэд төдийгүй олон нийтэд хүргэх нь чухал юм.

Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах гэдэг нь улс төрийн бодлого шийдвэрээр дамжин хэрэгжиж, хүн бүрийн амьдралд эерэгээр нөлөөлөн, хүний эрх хангагдаж, хөгжлийн үйл явцад оролцох гол зарчмыг тодорхойлдог. Сайн засаглал нь хуулийн хүрээнд зөвшилцөлд чиглэсэн, оролцооны, хариуцлага тооцдог, ил тод, шуурхай, үр дүнтэй, үр ашигтай, эрх тэгш, хүртээмжтэй байх гэсэн найман онцлог шинжийг агуулдаг.² Сайн засаглал нь бодлого боловсруулах үйл явцад оролцооны аргаар хандахыг шаарддаг бөгөөд хүн амын янз бүрийн бүлэг, тухайлбал, эмэгтэйчүүдийн оролцоог хангасан байхыг шаарддаг.³

Гэсэн хэдий ч жендэрийн тэгш байдлыг хангахад тулгамдаж буй асуудлууд салбар бүрт байна. Тухайлбал, улс төр, шийдвэр гаргах түвшин дэх эмэгтэйчүүд болон орон нутгийн иргэдийн төлөөлөгчдийн хуралд сонгогдсон эмэгтэйчүүдийн эзлэх хувь бага байхаас гадна хөдөлмөрийн зах зээл дээр эрэгтэй эмэгтэй хүмүүс тэгш боломж эдэлж чадахгүй байна⁴. Хөдөлмөрийн зах зээлд оролцох байдалд эрэгтэйчүүд, эмэгтэйчүүд тооны хувьд ойролцоо байдаг ч, ажил мэргэжил,

---

2 United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific “What is Good Governance?”, 2009

3 “Жендэрийн тэгш байдлын үзэл баримтлалыг бодлого төлөвлөлт, үйл ажиллагаанд тусгах нь” гарын авлага, 2014

4 ЗХЖТ, Монгол улсын хөдөлмөрийн эрхзүйд “үл ялгаварлан гадуурхал, жендэрийн тэгш байдлыг дэмжих нь” судалгаа, 2012

хөдөлмөр эрхлэлт дэх хэвтээ болон босоо ялгарал хүчтэй, цалин хөлсний хэмжээ ихээхэн зөрүүтэй байна. Улсын хэмжээнд эрэгтэйчүүдийн дундаж цалин эмэгтэйчүүдийнхээс 14.3 хувиар илүү байгаа юм.⁵ Энэ нь өндөр цалинтай ажилд эрэгтэйчүүд голдуу ажилладагтай холбоотой дүн юм. Хөдөөгийн эмэгтэйчүүдийн үнэлгээгүй хөдөлмөрийн ачаалал их ба ажлын нэг өдөрт зарцуулж буй цагаас харахад эмэгтэйчүүд эрэгтэйчүүдээс 2.5 цагийг хөлсгүй хөдөлмөрт зарцуулдаг бол хөдөөгийн эмэгтэйчүүд хотын эмэгтэйчүүд, хот, хөдөөгийн эрэгтэйчүүдээс нэг дахин илүү их цагийг зарцуулдаг.⁶

ЛЕКЦИЙН ТОВЧООН

Монгол Улс Мянганы Хөгжлийн Зорилтуудын хүрээнд сүүлийн жилүүдэд жендэрийн асуудлаар ихээхэн ахиц гаргаж байгаа ба эхийн эрүүл мэнд, нялхсын эндэгдэлтэй холбоотой хоёр чухал зорилтоо 2008 он гэхэд хангаж чадсан байна. Мөн Зүүн Ази, Номхон далайн бүсийн улс орнуудтай харьцуулахад боловсрол, эрүүл мэндийн тал дээр жендэрийн статистик олон талаар сайжирсан үзүүлэлттэй байгаа аж.

Гэхдээ Монгол улсыг бусад улс орнуудтай харьцуулахад улс төр, эдийн засгийн эрх мэдэл болон шийдвэр гаргах түвшинд тэгш бус байдал ихээхэн ялгавартай байна. Тухайлбал дээд түвшний удирдах албан тушаалд эмэгтэйчүүдийн төлөөлөл хязгаарлагдмал байна.

“Монгол Улсын Мянганы Хөгжлийн зорилтуудын хэрэгжилт” үндэсний дөрөв дэх илтгэлд шийдвэр гаргах түвшний оролцоог нэмэгдүүлэх шалтгааныг судлан дараах байдлаар дүгнэжээ.

5 Үндэсний Статистикийн Хороо, Цалингийн түүвэр судалгаа

6 Үндэсний Статистикийн Хороо, Цаг ашиглалтын судалгаа

Шийдвэр гаргах түвшинд эмэгтэйчүүдийн оролцоог нэмэгдүүлэх шалтгаан:

Эмэгтэйчүүдийг зан чанар талаас нь үнэлсэн үнэлгээ	Хувь
Юмыг олон талаас нь бодож чаддаг ухаалаг, аливаад мэдрэмжтэй ханддаг	16.3
Амьдралаа авч явах чадвартай байдаг	10.0
Шударга байж чадна	16.7
Эрэгтэйчүүдээс илүү боловсролтой	2.6
Эрэгтэйчүүдийн олж чадаагүйг харж чаддаг	4.1
Юманд дайчин, шийдэмгий ханддаг, шийдвэр гаргахдаа сайн	4.5
Хүнлэг	0.4
Эмэгтэйчүүд шийдвэр гаргахдаа зарчимч байдлаар ханддаг	3.7
Оролцоо талаас нь үнэлсэн үнэлгээ	Хувь
Улс төрд эмэгтэйчүүдийн оролцоо маш муу байна. Тиймээс нэмэгдүүлэх хэрэгтэй.	12.6
Жендэрийн тэгш байдлыг хангах нь чухал	21.9
Эмэгтэйчүүд олон бол төр цэвэр байна	1.5
Улс орны хөгжилд хэрэгтэй	1.1
Иргэдийн төлөө ажиллах бол хэнийг ч дэмжинэ	0.4
Аль чадвартай нь сонгогдох боломжтой	0.4
Мэдэхгүй	0.4

“Монгол дахь ардчилсан засаглалын төлөв байдал” судалгааны тайлан. 2010.

Улс төрд эмэгтэйчүүдийн оролцоог нэмэгдүүлснээр нийгэм, улс төрийн ач холбогдол нь юу байх вэ гэдэг талаар судалгаанд оролцогчдын 16.7 хувь нь шударга, найр тавихгүй ажиллана, 12.3 хувь нь хүйсийн тэгш байдлыг хангах шаардлага хангагдана гэж хариулжээ. “Монгол Улсын Үндсэн хууль”, “УИХ-ын сонгуулийн тухай хууль”, “Орон нутгийн Хурлын сонгуулийн тухай”, “Төрийн албаны тухай” зэрэг холбогдох хуулиудад эмэгтэйчүүдийн улс төрийн эрхийг хэрэгжүүлэх, шийдвэр гаргах түвшний оролцоог нэмэгдүүлэх чиглэлээр тодорхой зүйл заалт орсон нь Монгол Улсад энэ талаарх эрхзүйн орчин ямар нэг байдлаар бүрдсэн гэж үзэж болно. Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуулийн квоттой холбоотой зарим заалтыг 2013-2016 онд үе шаттай хэрэгжүүлэхээр Мянганы хөгжлийн зорилтод тусгасан байна. Тухайлбал, улс төрийн нам өөрийн удирдах байгууллагад хүйсийн тэгш байдлыг дор хаяж 75:25 гэсэн харьцаагаар зохицуулах, төрийн албанд эмэгтэйчүүдийн эзлэх хувь 15-40 хүртэл шаталсан байдалтай байх, түүнчлэн Засгийн газрын танхимын бүрэлдэхүүн буюу улс төрийн албан тушаалтны 15 хувь нь эмэгтэйчүүд байх зэрэг эрхзүйн тодорхой зохицуулалт шаардлагатай гэжээ.

Энэхүү шаардлага, хэрэгцээг жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай Монгол улсын хуулийн 10 дугаар зүйлд Засгийн газар, төрийн захиргааны төв болон нутгийн захиргааны удирдах албан тушаалтны дотор аль нэг хүйсийн төлөөлөл 15-40 хувиас доошгүй байхаар хуульчилсан. Төрийн байгууллага хуулийн энэхүү заалтын дагуу жендэрийн тэнцвэртэй байдлын тайлангаа жил бүрийн хоёрдугаар сарын 10-ны дотор Жендэрийн үндэсний хороонд ирүүлэх үүрэгтэй байдаг.

Улс төрийн шийдвэр гаргах, хууль тогтоох, бодлого боловсруулах түвшинд эмэгтэйчүүдийн оролцоог нэмэгдүүлэхэд тэнд ажиллаж байгаа эрэгтэйчүүд хүчин чармайхаас гадна иргэний нийгмийн болон эмэгтэйчүүдийн эвсэл хөдөлгөөнүүд нэгдмэл байр суурьтайгаар хамтран ажиллах шаардлагатай юм.

Сайн засаглалыг хөгжүүлж буй улс орон бүр эмэгтэйчүүдийн улс төрийн болон шийдвэр гаргах түвшний оролцоог нэмэгдүүлэх талаар анхааран ажиллаж, тэдний дуу хоолойг сонсон хамтран ажиллаж байна. Дэлхийн 195 тусгаар улсын ердөө 17 хувь нь эмэгтэй төрийн тэргүүнтэй бөгөөд дэлхийн бүх парламентийн суудлын 20 хувийг эмэгтэйчүүд бүрдүүлж байна. 2012 оны 11 дүгээр сард АНУ-д болсон сонгуулиар эмэгтэйчүүд конгрессын суудлыг урьд хожид байгаагүй

ЖЕНДЭРИЙН МЭДРЭМЖТЭЙ СУРВАЛЖИЛЖ БИЧИХ НЬ

олноороо авч, нийт суудлын 18 хувийг эзлэх болов.⁷ Харин Монгол улс Мянганы хөгжлийн Зорилтын хэрэгжилтийг хангахын төлөө ажиллах явцад Улсын Их Хурал дахь эмэгтэйчүүдийн төлөөлөл 2012 оны сонгуулиар 14,47 хувь болсон. Эдгээр тооны аль нь ч 50 хувиас хавьгүй доогуур байгаа юм.

Хэдийгээр Монгол улс жендэрийн бодлого стратегийг тодорхойлох алхмуудаа хийж байгаа ч ажилгүйдэл, ядуурлыг бууруулах, өрх толгойлсон эмэгтэйчүүдийг дэмжих, гэр бүлийн хүчирхийлэл, хөдөлмөрийн харилцаан дахь ялгаварлалыг арилгах, хүүхэд сургууль завсардахыг бууруулах, эрэгтэйчүүдийн боловсролын түвшинг дээшлүүлэх, гэр бүлийн харилцаа болон шийдвэр гаргах түвшин дэх жендэрийн тэгш байдал ардчилсан нийгэмд хангагдах тэр хэмжээнд хүрээгүй байна.

Түүнчлэн хөдөлмөрийн зах зээлийн хувьд жендэрийн ялгавартай байдал нь ялангуяа, эмэгтэйчүүдийн голлон хийж буй ажлын төрлүүд (ихэнхдээ хөлсгүй хөдөлмөр, бага боловч хувиараа хөдөлмөр эрхлэх болон аж ахуй эрхлэх ажил, жендэрээр ялгарал гарсан ажил мэргэжил) болон тэдний цалингийн байдлаас тодорхой харагдаж байна. Мөн аж ахуй эрхлэхэд эмэгтэйчүүдийн оролцоо эрэгтэйчүүдийнхээс бага байгаа. Монгол улс бизнес эрхлэх боломжоор 171 орноос 86-д жагссан⁸ бөгөөд эмэгтэйчүүдийн хувьд бизнесийн сүлжээнд нэвтрэн ороход санхүүгийн хүндрэл нь давхар бэрхшээл болдог байж болзошгүй юм. Энэ бүгд нь өндөр өсөлттэй салбарыг оролцуулан бизнес эхлэх, эрхлэн хөтлөхийг хялбар болгох бодлого ихээхэн хэрэгцээтэй байгааг харуулж байна.

Мөн эдийн засгийн шинэчлэл, түүний өсөлт, зах зээлийн боломжуудыг эмэгтэйчүүд, эрэгтэйчүүд тэгш хүртэж чадахгүй байна. Тухайлбал өрхийн тэргүүний нэр дээр бүгдийг бүртгэдэг уламжлал хөрөнгийн бүртгэлд ч хадгалагдсаар байна. 2005 онд Монгол Улсын иргэнд газар өмчлүүлэх тухай

7 “Өөдөө тэмүүл” Шэйрил Сандберг, УБ, 2014

8 Бизнес эрхлэлтийн үзүүлэлтийн тайлан 2012, /2011 оны байдлаар жагсаасан байр/

хууль батлагдан өрх бүрт өөрийн хашааны газартай байх боломж нээгдсэн ч өрхийн тэргүүн гэдгээр эрэгтэй хүний нэр дээр бүртгэж иржээ. Харин 2008 онд уг хуулинд нэмэлт өөрчлөлт орсноор иргэн бүрт газар өмчлөх эрх олгосон нь эмэгтэйчүүдийг газар өмчлөх, хувьчлах харилцаанд түлхүү оролцуулах боломж нээгдсэн юм. Гэвч өнөөдөр эдийн засгийн эргэлтэд орох боломжтой газрын олдоц хомс, хувьчлагдаагүй газрын байршлыг олж тогтоох, баталгаажуулахад зардал ихээр гардаг, мөн газар өмчлөх гэрчилгээ авахын тулд тухайн газраа хашаа хатгах, үл хөдлөх хөрөнгө барьсан байхыг шаардаж байгаа зэрэг бэрхшээл нь эмэгтэйчүүдийг өмчлөх эрхээ хэрэгжүүлэхэд саад болж байна. Судалгаагаар найман аймагт бүртгэлтэй газрын гэрчилгээг регистрийн (иргэний бүртгэлийн) дугаараар ялгахад 65 хувь нь эрэгтэй, 35 хувь нь эмэгтэй хүний нэр дээр бүртгэлтэй байв.

Жендэрт суурилсан хүчирхийлэл тэр дундаа гэр бүлийн хүчирхийлэл буурахгүй байна. Монголд гэр бүлийн ба бэлгийн хүчирхийлэл, хүн худалдаалах гэмт хэрэг, ажлын байран дахь бэлгийн дарамт гэсэн жендэрт суурилсан хүчирхийллийн төрлүүд нийтлэг байна. Хэдийгээр хүчирхийлэлтэй тэмцэх, гэр бүлийн хохирогчийг хамгаалах тухай хууль дүрэм журам, зүйл заалтууд байгаа ч хэрэгжүүлэх механизм байхгүй, үйл ажиллагааны зардал төсөвт суугаагүйн улмаас бодит амьдрал дээр хохирогчийг хамгаалж чадахгүй байна. Үүний улмаас хохирогч хөгжлийн бэрхшээлтэй болох, амь насаа алдах, хүчирхийлэгчийн амь насыг хөнөөх тохиолдол нэмэгдсээр байна. 2010-2013 оны байдлаар 49 хүн гэр бүлийн хүчирхийллийн улмаас амиа алдаж, 1180 хүн гэмтсэн ба эдгээр хохирогчдын 86.6 хувь нь эмэгтэйчүүд⁹ байжээ.

1.2 УЛС ТӨР ДЭХ ЭМЭГТЭЙЧҮҮДИЙН ОРОЛЦООНЫ АСУУДЛЫГ ХЭВЛЭЛ МЭДЭЭЛЛИЙН ХЭЛЭЛЦЭХ СЭДЭВ (АЖЕНДА) БОЛГОХ НЬ

Зорилго: Улс төрд эмэгтэйчүүдийн оролцоог нэмэгдүүлэхэд хэвлэл мэдээлэл ямар хувь нэмэр оруулж болохыг бичил судалгаа, хэвлэл мэдээллийн

мониторинг, олон нийтийн хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийн үүрэг, зарчим, мэргэжлийн шаардлага шалгуурт тулгуурлан ойлгуулна.

Сэдвийн агуулгын тойм:

- Эмэгтэйчүүд мэдээний эх сурвалж төдий ашиглагдахаас сэдэв болж чадахгүй байгаа, тэр дундаа улс төрд эмэгтэйчүүдийн оролцоог нэмэгдүүлэх асуудалд хэвлэл мэдээлэл ач холбогдол өгдөггүй тул тэдгээрийн өдөр тутмын, тогтмол сэдэв болдоггүйг аженда сеттинг, аженда бийлдингийн онолтой холбон тайлбарлана.
- Монгол Улсын хүн амын талаас илүү хувийг эзэлж буй эмэгтэйчүүдийн дуу хоолой бага байгаагаас гадна тэдний хангалттай төлөөлөл үгүй нь хэвлэл мэдээллийн олон талт, олон ургальч байх үндсэн зарчим, олон нийтийн санаа бодлыг төлөвшүүлэх үүрэг алдагдаж байгаагийн нэг илрэл гэж үзэж болох талаар ярина.
- Түүнчлэн дээрх үр дүн нь сэтгүүл зүйн агуулга, чанарын асуудалд хэрхэн нөлөөлж болохыг ойлгуулна.

Дасгал ажил: Нэг өдрийн хэвлэл мэдээлэлд хэний дуу хоолой хэрхэн тусч байгааг оролцогчдод бодитоор харуулах тоон судалгааг ангид хийлгэнэ. Сургалтын эхэнд өмнөх өдрийн сонины дугаар, эсвэл телевизийн мэдээллийн хөтөлбөрт тусгайлан бэлтгэсэн судалгааны асуултын дагуу тоон анализ хийлгэнэ. Уг бичил судалгаагаар мэдээ бүр дэх эмэгтэй, эрэгтэй эх сурвалжийн тоо, тэдгээрийн нийгмийн статус, ямар сэдэв, агуулгад хэн зонхилж буйг гаргаж ирнэ. Оролцогчдыг багаар ажиллуулах ба баг бүр тоолсноо нэгтгэж танилцуулна. Багш танилцуулгатай холбоотой нэмэлт тайлбар, дүгнэлт өгнө.

Танилцуулга: Мэдээг хэн бүтээж байна вэ? (Who makes news) сэдвээр хийнэ. Дэлхийн хэвлэл мэдээллийн мониторингийн төсөл, түүний үр дүнгийн мэдээллээр олон улсын түвшний судалгаа, туршлагыг танилцуулна. Энэхүү судалгаа нь хэвлэл мэдээллийн хүрээнд болон түүгээр дамжуулан жендэрийн эрх тэгш байдлыг судлах, түгээн дэлгэрүүлэх зорилготой юм. Энэ нь хэвлэл мэдээллийн жендэрийн мэдрэмжийн талаарх хамгийн далайцтай глобал судалгаа бөгөөд уг судалгааны үр дүнд дэлхийн хэвлэл мэдээлэл дэх эмэгтэйчүүдийн төлөөлөл, дүр төрхийн талаарх системтэй мэдээлэл бүрдсэн.

- **Дэлхийн хэвлэл мэдээллийн мониторинг төсөл (Global media monitoring project)-ийн түүх:** 1995 оноос эхлэн тав, таван жилийн

давтамжтай хийж ирсэн судалгаа. 2010 онд 110 орон хамрагдсан. ОХУ, Монгол улс, Дундад Азийн орнууд огт хамрагдаагүй.

- **Гол үр дүн:** Сүүлийн судалгаагаар эмэгтэйчүүд 24 хувьд нь мэдээний сэдэв болж, тэр дундаа улс төр, засгийн газар, эдийн засаг ба бизнесийн сэдэвт таван бичлэг тутмын нэгд эмэгтэйчүүд мэдээний сэдэв болсон бол мэдээний гарчиг дахь эмэгтэйчүүдийн төлөөлөл долоон хувиар өссөн зэрэг эерэг өөрчлөлт байв.
- **Дэлхий нийтийн чиг хандлага:** Хэвлэл мэдээлэл дэх эрэгтэй, эмэгтэйчүүдийн төлөөлөл тэгш бус, тэнцвэргүй байгаа болон жендэрийн талаарх хэвшмэл ойлголтууд хоногшсон стереотипууд хэвээр оршиж буйг уг судалгааны үр дүн харуулсан. 20 жилийн турш эмэгтэйчүүд мэдээний сэдэв болсон үзүүлэлт ердөө таван хувиар нэмэгджээ. Энэхүү өсөлт тогтвортой хэдий ч явц нь удаан, өөрчлөлт бага байна гэж үзэхээр байна.
- **Дүгнэлт:** Сэтгүүл зүйн мэдээг эх сурвалжийн талаас задлан шинжлэх бэлэн аргачлал, аргагүй байна. Үүнийг ашиглан тандалт судалгаа хийснээр сэтгүүлч, хэвлэл мэдээллийн байгууллагууд өөрийн хяналтыг дээшлүүлэх боломж, арга зам байна.

ЛЕКЦИЙН ТОВЧООН

Нэгдүгээр хэсэг. 2015 оны эхээр хийсэн сургалтын явцад Монголын өдөр тутмын томоохон нэг сонины найман нүүрт хийсэн тандалт судалгаагаар эрэгтэйчүүд нүүр тус бүрт илт давуу байдалтайгаар мэдээний эх сурвалж болжээ. Эмэгтэйчүүд нийт эх сурвалжийн тавны нэг орчим байсан бөгөөд засгийн газар, улс төр, эдийн засгийн сэдвийн хувьд эх сурвалж болоогүй, мөн төр засгийн албан тушаалтан, ажилтан, улс төрч гэсэн ажил мэргэжлийн нэг ч эмэгтэй эх сурвалж гарсангүй. Ерөнхийдөө Монголын хэвлэл мэдээлэлд эмэгтэйчүүдийн дуу хоолой дутмаг байна. Үүнтэй ойролцоо үр дүнг Хэвлэлийн Хүрээлэнгийн дэргэдэх Сэтгүүлч Дээд Сургуулиас 2011 онд Дэлхийн хэвлэл мэдээллийн мониторингийн аргачлалыг ашиглан хийсэн тандалт судалгаа ч давхар харуулсан билээ. Уг судалгаагаар Монголын өдөр тутмын гурван сонины бүтэн жилийн 36 дугаарын 370 мэдээнд мониторинг хийхэд улс төр,

хүрээлэн буй орчин, уул уурхайн сэдэв дийлэнх буюу 65 хувь, хүний эрх ба жендэрийн асуудал огт тусгагдаагүй, эдгээрийн нэг л бичвэрт хүний эрх ба жендэрийн хууль тогтоомжийн талаар дурдагджээ. Мөн нийт эх сурвалжийн 20 хувь нь эмэгтэй, 73 хувь нь эрэгтэй, тэр дундаа чухал мэдээнд цөөн эмэгтэй эх сурвалж болж, улс төрч эмэгтэйчүүдтэй холбоотой нэг ч мэдээ байсангүй.

Гэтэл хүн амын бүтцэд эзэлсэн хувьтай нь харьцуулж үзвэл эмэгтэйчүүд үзэгдэхгүй шахам, огт үзэгддэггүй юм уу гэхээр зарим сэдвийн мэдээлэлд ямар нэг байдлаар давамгайлах шинжтэй байдаг дэлхийн хэвлэл мэдээллийн чиг хандлага манайд ч ийнхүү ажиглагдаж байна. Энэ чиглэлээр цаашид судалгаа байнга хийх шаардлагатай юм. Ямар сэдэвт эмэгтэйчүүдийг үл үзэгдэгч болгож, ямар сэдэвт тэднийг товойлгож гаргах вэ гэдэг шийдвэрийг угтаа хэвлэл мэдээллийн байгууллага нийтлэл, нэвтрүүлгийн бодлогоороо тодорхойлдог. Тухайн цаг үед хэвлэл мэдээлэл улс орон, нийгмийн тулгамдсан ямар асуудалд ач холбогдол өгөх вэ гэдгээ хэлэлцэн сонгохдоо л эмэгтэйчүүдийн төлөөллийн асуудлыг орхигдуулахгүй байх нь чухал юм. Учир нь, улс төр, эдийн засаг, спортын мэдээ, нийтлэлд эмэгтэй эх сурвалж цөөн ашиглагдаа хэвлэл мэдээлэл хэдхэн сонгуультаас бусад эмэгтэйчүүд нь улс төрд оролцдоггүй, эмэгтэйчүүд эдийн засгийн мэдлэггүйгээс хэлэх зүйлгүй, спортын талаар тайлбар өгч чадахгүй гэж үздэг нь ихээхэн явцуу дүгнэлт юм. Эмэгтэйчүүд авьяаслаг, эмзэг, сэтгэлийн хөдлөлдөө илүү захирагддаг, хүчирхийлэлд өртөмтгий гэдгийг сонинууд нийгэм, соёл урлагийн булангаараа олон түмэнд дахин дахин хэлж өгдөг.

Хэвлэл мэдээлэл агуулгаа боловсруулж байхдаа л үр нөлөөнийх нь тухай бодож байдаг тул нийгэм эмэгтэйчүүдийг турьхан, уяхан, “хэврэг” хүйсийнхэн гэж хардаг тэр л ойлголтод тохируулж бичихийг чармайж иржээ. Гэтэл бодит амьдрал дээр байдал огт өөр болж өөрчлөгдсөн. Эмэгтэйчүүд эрэгтэйчүүдийн л нэгэн адил нийгмийн бүх салбарт, тэр дундаа улс төр, шийдвэр гаргах аль ч түвшинд амжилттай ажиллаж байна. Эмэгтэйчүүд ажиллаж буй салбартаа манлайлж байгаа бэлээхэн туршлагауд бий. Эдгээрийг нийгмийн толь болсон хэвлэл мэдээлэл хангалттай тусгахгүй, ингэснээр улс төрд эмэгтэйчүүдийн оролцоог нэмэгдүүлэх асуудал нийгэмд хэлэлцэж ярих сэдэв (аженда) болж чадахгүй байна.

Хэвлэл мэдээлэл хүмүүст юуны тухай бодохыг хэлж өгдөг хэмээн тайлбарладаг онолыг аженда сеттингийн онол гэдэг. Аль нэг асуудлаар нэгж хэвлэл мэдээллийн байгууллага нийтэлж нэвтрүүлснийг бусад хэрэгслүүд өлгөн авч адил агуулгыг байн байн хөндсөнөөр аженда бийлдинг бий болдог. Үүнийг А.Оюунгэрэл “Олон Түмний Харилцааны онол” номондоо “Аженда сеттинг нь микро түвшинд буюу нэгж хэвлэл, мэдээллийн байгууллага, нэгж хөтөлбөрийн хувьд яригдах онол юм. Харин макро түвшинд энэ онолыг аженда бийлдинг гэж нэрлэнэ. Өөрөөр хэлбэл аженда бийлдинг гэдэг бол хэвлэл, мэдээлэл, Засгийн газар болон иргэд нийгмийн бодлогын асуудалд нөлөөлөхийн тулд явуулдаг хамтын үйл ажиллагаа юм” гэж тайлбарласан нь бий¹⁰.

Хэвлэл мэдээллийн судлаачид энэхүү онолыг иш үндэс болгон агуулгын судалгаа хийснээрээ нийгмийн чухал асуудлыг хэрхэн дэвшүүлэх талаар нийтлэл, нэвтрүүлгийнхээ бодлогыг өөрчлөх боломжийг сонин хэвлэлүүдэд өгдөг. Тиймээс нийгэм дэх эмэгтэйчүүдийн төлөөлөл, дүр төрхийг харуулах талаар аль хэдийнэ бий болчихсон байгаа бодит байдалтай харшилсан аженда бийлдингийг өөрчилж болно. Хэвлэл мэдээлэлд эмэгтэйчүүдийг бодитоор тусган харуулах нь улс төрд эмэгтэйчүүдийн оролцоог нэмэгдүүлэхэд багагүй нөлөөтэй. Улс төр дэх эмэгтэйчүүдийн оролцоог нэмэгдүүлэх гэдэгт зөвхөн сонгуульд нэр дэвших, сонгогдох асуудал биш харин нийгмийн амьдралд идэвхтэй оролцогч, бүхий л салбарт ажил үүргээ сайн гүйцэтгэгч, зохион байгуулагч, өөрийн гэсэн үзэл бодолтой, бусдыг манлайлагч эмэгтэйчүүдийн талаарх өргөн хүрээтэй асуудлууд багтана.

Улс төрд эмэгтэйчүүдийн оролцоог нэмэгдүүлэх нь хүний үндсэн эрхийг хангах, төлөөллийн ардчиллыг бэхжүүлэх, хөгжлийн зөв бодлогод нөлөөлөх зэрэг олон асуудлыг хамарсан чухал сэдэв юм. Иймд хэвлэл мэдээлэл эмэгтэйчүүдийг бодитой, эерэгээр харуулах аженда бийлдинг хийх шаардлагатай болж байна.

Хоёрдугаар хэсэг. Хэвлэл мэдээлэл нь олон түмнийг мэдээллээр хангах үүрэг хүлээхдээ агуулгын хувьд сэдвийн олон талт байдлыг чухалчлахаас гадна агуулга доторх нийгмийн олон талт байдлыг хангах учиртай байдаг. Нийгмийн төлөөллийн олон талт байдлыг бүрэн хангана гэвэл тэдний хүйс, нас, улс төрийн

үзэл бодол, эдийн засгийн чадавх, гарал үүсэл, харъяалал, боловсрол, эрхэлдэг ажил, эзэмшсэн мэргэжил, бэлгийн харилцааны чиг баримжаа зэрэг олон зүйлийг харгалзана гэсэн үг. Үүнийг жигд хангах төгс хэвлэл мэдээлэл дэлхийд байхгүй ч тодорхой төлөөллийн дуу хоолой хамааралтай асуудлаар өөрсдийгөө илэрхийлж чадаж байна уу гэдэг нь хэвлэл мэдээллийн олон талт байдлын чухал үзүүлэлт болно. Энэ утгаар хэвлэл мэдээлэл нь янз бүрийн сонирхол, янз бүрийн үзэл бодлын индэр байх зарчмаа хангадаг бөгөөд үүнийгээ хянах хариуцлагыг ч үүрдэг.

Хөгжлийн түвшин ижил төстэй бусад улс оронтой харьцуулбал Монголд эмэгтэйчүүдийн нийгэмд эзлэх байр суурь харьцангуй өндөр хэдий ч тэдний дуу хоолой хэвлэл мэдээлэлд бага туссан хэвээр. Үүнийг нарийвчлан судалбал хэвлэл мэдээллийн өөрийнх нь олон талт, олон ургальч байх үндсэн зарчим алдагдаж буйн илрэл байж ч болох талтай юм. Ер нь аль ч хүйсийн төлөөллийн олон талт байдлыг хэвлэл мэдээлэл зөв тусгаж хэвшүүлбэл нийгмийн бүлэг, гишүүдийн хоорондын ойлголцол нэмэгдэж, бие биенийхээ сонирхлыг хүндэтгэх ба хоорондын зөрчлийг нь хязгаарлаж өгнө. Түүнчлэн нийгмийн амьдрал улам олон талтай болж баяжина. Энэ нөхцөлд цөөн тооны, цөөн төлөөллийн дуу хоолойгоор нийгэм ч туйлшрахгүй, хэвлэл мэдээлэл олон нийтийн санаа бодлыг төлөвшүүлэх өөр нэг үндсэн үүргээ биелүүлэхэд тус дөхөм болох билээ.

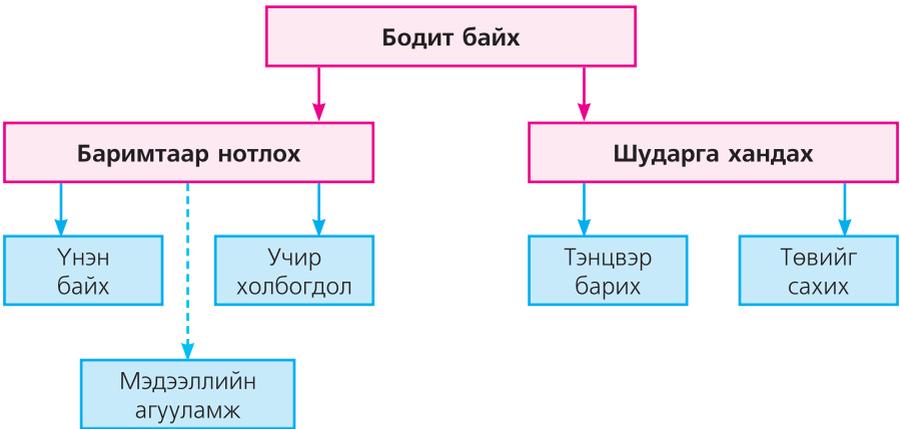
Гуравдугаар хэсэг. Хэвлэл мэдээлэл дэх агуулгын болон нийгмийн олон талт байдал нь сэтгүүл зүйн чанарын чухал хэмжүүр. Өөрөөр хэлбэл, олон талын, бүрэн гүйцэд баримт, үзэл бодлыг мэргэжлийн түвшинд шуурхай боловсруулж хүргэх нь сэтгүүл зүйн гол зорилго. Эдгээр нь сэтгүүл зүйн үнэн бодитой, тэнцвэртэй байх зэрэг зарчмыг тодорхойлдог юм.

Улс төрч эмэгтэйчүүд хэвлэл мэдээлэлд цаг үеийн шинж чанартай (сонгуулийн кампанит үед илүү) үзэгддэг, тогтмол хэлэлцэгддэг сэдэв биш гэж үздэг. Тийм учраас олон нийт энэ сэдвийн хүрээнд хангалттай сайн ойлголтгүй эсвэл хэвшмэл ойлголттойгоо хэвээр байна. Жишээ нь, эмэгтэйчүүдийн эрхийн талаар, тэр дундаа нэр дэвшигч эмэгтэйчүүд, шийдвэр гаргах түвшин дэх эмэгтэйчүүдийн олон хязгаарлалтын талаар олон нийт хэр мэдэх бол? Дийлэнх нь, улс төрд “хэнхэгтэй” хэдэн хүүхнүүд квот өгсөөр байтал гарч ирж чаддаггүй гэсэн ерөнхий хэвшмэл төсөөлөлтэй хоцордог. Хэвлэл мэдээлэл ба сэтгүүлчид энэ сэдвийг аженда болгож чадвал нийгмээрээ хэлэлцэх сонирхолтой сэдвийн орон зай байна.

Дээрх байдлаар нийгэмд хэлэлцэх сэдвийг хэвлэл мэдээлэл орхигдуулснаас уг асуудлаар хэрэглэгчдэд тодорхой, ойлгомжтой, бодитой, тэнцвэртэй мэдээлэл хүрч чаддаггүй. Энэхүү гарын авлагыг боловсруулсан багийн хийсэн судалгаагаар хэвлэл мэдээлэл эмэгтэйчүүдийн талаар нийгэмд эерэг мэдээлэл хүргэх ёстой гэж үзсэн сэтгүүлчид байсныг дурдахад таатай байна.

Хэвлэл мэдээлэл нийгмийн өмнө хүлээсэн үүргээ биелүүлж, хариуцлагатай хандан, мэдээллээ бодитой болгож чадвал л эмэгтэйчүүдийн төлөөлөл, дүр төрх нийгэмд оршин байгаагаараа харагдах учиртай билээ.

Энэхүү хэсгийн төгсгөлд сэтгүүл зүйд **бодит байх зарчмыг** Юрген Уэстэртахын 1983 онд Шведийн өргөн нэвтрүүлэгт хийсэн судалгаагаар гаргасан схемээр танилцуулъя¹¹.

11 А.Оюунгэрэл “Олон Түмний Харилцааны онол”. 2009 он. 57 дугаар тал.

ЖЕНДЭРИЙН МЭДРЭМЖТЭЙ СУРВАЛЖИЛЖ БИЧИХ НЬ

Дээрх схемд баримтаар нотлохыг үнэн байх гэсэн зарчимтай холбожээ. Мөн баримтаар нотлох нь тухайн үйл явдал нийгэмд болж байгаа бусад үйл явдалтай хэрхэн холбогдохыг (учир холбогдол) харуулах ёстой аж. Түүнчлэн баримтаар нотлох ажиллагаа тайлбар авах ажиллагаанаас (шударга хандах) тусдаа байна. Түүнчлэн тэнцвэр барих болон төвийг сахих хоёрын нийлбэрээр шударга хандах зарчим илэрхийлэгдэнэ. Тэнцвэр барина гэдэг нь эсрэг тэсрэг байр суурьтай эх сурвалж, тэдний тайлбарыг сонсохдоо ижилхэн ач холбогдол өгч, адил буюу ойролцоо цаг хугацаа, зай талбай зарцуулж хандахыг хэлнэ. Харин төвийг сахиж байгаа нь нийтэлж, нэвтрүүлж гаргасан сэтгүүлчийн бүтээлийн өнгө аясаар илэрхий харагдана.

Схемд бодит байдлыг илэрхийлэхэд чухал нөлөөтэй мэдээллийн агууламж гэдэг ойлголтыг гаргаж ирсэн байна. Мэдээллийн агууламж нь сэтгүүл зүйн тухайн бүтээлийг хэрэглэгч анзаарч, ойлгож аваад, дараа нь санаж байхыг илэрхийлдэг чанарын үзүүлэлт юм.

СЭДЭВ 2

ХЭВЛЭЛ МЭДЭЭЛЛИЙН АГУУЛГА ДАХЬ ЖЕНДЭРИЙН МЭДРЭМЖ

2.1 ХЭВЛЭЛ МЭДЭЭЛЛИЙН АГУУЛГА ДАХЬ ЖЕНДЭРИЙН ШАЛГУУР БА ЖЕНДЭРИЙН МЭДРЭМЖТЭЙ БАЙДАЛ

Зорилго: Хэвлэл мэдээллийн агуулгын жендэрийн мэдрэмжтэй байдлын шалгуур ба жендэрийн мэдрэмжтэй ёс зүйг тайлбарлана. Хэвлэл мэдээллийн байгууллагад жендэрийн бодлого, ёс зүйн зарчим, жендэрийн мэдрэмжтэй соёл бүрдүүлэхийн ач холбогдлыг танилцуулна.

Сэдвийн агуулгын тойм: Хэвлэл мэдээллийн агуулгын жендэрийн мэдрэмжтэй байдлын шалгуурыг ЮНЕСКО-гоос боловсруулсан Хэвлэл мэдээллийн жендэрийн мэдрэмжтэй шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд авч үзнэ. Ингэхдээ хэвлэл мэдээллийн байгууллагын жендэрийн бодлогод юуг анхаарах, жендэрийн мэдрэмжтэй ёс зүй яагаад хэрэгтэй байдаг, ямар үр нөлөөтэй болохыг тайлбарлана.

ЖЕНДЭРИЙН МЭДРЭМЖТЭЙ СУРВАЛЖИЛЖ БИЧИХ НЬ

Ойлголт тандах асуулт: Энэ дасгал оролцогчдын анхаарлыг байгууллагынх нь жендэрийн бодлогод төвлөрүүлэх зорилготой. Сэтгүүлчдийн ажилладаг хэвлэл мэдээллийн байгууллагын жендэрийн мэдрэмжтэй бодлогын талаар асууж цаасан самбарт хариултыг нэгтгэж тэмдэглэнэ.

1. Жендэрийн бодлого, бодлогын баримт бичиг бий эсэх
2. Жендэрийн талаар баримталж буй стратеги зорилт нь юу болох
3. Жендэрийн мэдрэмжтэй сурвалжилж бичих зөвлөмж бий эсэх
4. Редакцийн дүрмэндээ жендэрийн тухай заалттай эсэх
5. Ёс зүйн дүрмэндээ жендэрийн мэдрэмжийн тусгайлсан заалттай эсэх г.м

Танилцуулга: Жендэрийн мэдрэмжтэй агуулга бүтээхэд хэвлэл мэдээллийн байгууллагууд ёс зүйн зарчим болон редакцийн бодлогоо хэрэгжүүлэх нь хэрхэн чухал вэ гэдгийг таниулна. Оролцогчдыг 3-4 хүнтэй баг болгож өөрсдийн ажилладаг хэвлэл мэдээллийн байгууллагын редакцийн бодлого дахь жендэрийн мэдрэмжтэй зүйл заалтыг сайжруулах болон шинээр нэмэх саналуудыг гаргаж танилцуулахыг хүснэ.

ЛЕКЦИЙН ТОВЧООН

ЮНЕСКО-гоос боловсруулсан хэвлэл мэдээлэл дэх жендэрийн мэдрэмжтэй шалгуур үзүүлэлт (“Глоб интернэшнл төв” ТББ-ын орчуулсан) нь хоорондоо харилцан уялдаа бүхий А, В гэсэн үндсэн хоёр ангилалтай.

Ангилал А:

Хэвлэл мэдээллийн байгууллага дахь жендэрийн тэгш байдлыг дэмжих үйл ажиллагаа

A1.

Шийдвэр гаргах түвшин дэх жендэрийн тэнцвэртэй байдал

A2.

Хөдөлмөр эрхлэлт болон хөдөлмөрийн орчин дахь жендэрийн тэгш байдал

A3.

Сэтгүүлчдийн болон хэвлэл мэдээллийн бусад боловсон хүчний эвлэл, холбоо, клуб, байгууллага, хэвлэл мэдээллийн өөрийн зохицуулалтын байгууллага дахь жендэрийн тэгш байдал

A4.

Хэвлэл мэдээллийн байгууллагууд хэвлэл мэдээллийн агуулга дахь жендэрийн тэгш байдалд тустай ёс зүйн код, редакцийн бодлогыг хөхиүлэн дэмждэг байдал

A5.

Боловсрол, сургалтын хүрээн дэх жендэрийн тэнцвэртэй байдал

Ангилал В:

Хэвлэл мэдээллийн агуулга дахь жендэрийн дүр төрх

B1.

Цаг үеийн мэдээний хөтөлбөр

B2.

Зар сурталчилгаа

Нэгдүгээр хэсэг. Хэвлэл мэдээллийн байгууллагын жендэрийн мэдрэмжтэй байдал. Хэвлэл мэдээллийн жендэрийн мэдрэмжтэй орчин бүрдүүлэхэд анхаарах шалгуур үзүүлэлт Ангилал А-д таван стратеги зорилт бүхий шалгуур үзүүлэлтийг багтаажээ.

Жишээ нь: **A4 нь хэвлэл мэдээллийн байгууллагууд хэвлэл мэдээллийн агуулга дахь жендэрийн тэгш байдалд тустай ёс зүйн код, редакцийн бодлогыг хөхиүлэн дэмждэг¹² эсэх шалгуур юм.**

Энэхүү сэтгүүл зүйн үйл ажиллагааны хүрээнд жендэрийн тухай зааварчилгаатай, жендэр ба хүйсийн төлөөлөл оруулсан ёс зүйн зарчимтай эсэх зэрэг нь орно. Жендэрийн болон олон талт мэдрэмжтэй ёс зүйн зарчмыг баг хамт олон төдийгүй удирдах ажилтнууд, удирдах зөвлөл, ахлах менежерүүд болон ерөнхий эрхлэгч, редактор нь хүлээн зөвшөөрдөг байх нь чухал юм. Ингэхдээ жендэрийн бодлогын баримт бичиг боловсруулан хэрэгжилтийг хангаснаар жендэрийн мэдрэмжтэй агуулгыг бүрдүүлэхийг зорьдог байна. Сэтгүүл зүйн бүтээлдээ эх сурвалжийн түвшний хүрээнд хүйсийн тэнцвэр барихыг ёс зүйн зарчим болон редакцийн дүрмээр шаарддаг. Хүйсийн ялгаварлан гадуурхалтад өртөхөөс зайлсхийхэд туслах жендэрийн мэдрэмжтэй мэдээ, сурвалжлагын нөөц бүрдүүлсэн байна. Жендэрийн болон олон талт мэдрэмжтэй ёс зүйн зарчмыг баг хамт олонд сурталчилж таниулах, сургалт, уулзалт хэлэлцүүлгийг хүйсийн тэнцвэртэй баг хамт олонд хийх, сургалтын үр дүнг үнэлдэг, дотоод хяналт шинжилгээг үе шаттай, тогтмол хийдэг байна. Хэвлэл мэдээллийн агуулга дахь жендэрийн ялгаварлан гадуурхалттай холбоотой асуудлаар хэвлэлийн зөвлөл зэрэг өөрийн зохицуулалтын байгууллагаас санал шүүмжлэл авдаг, түүнийгээ олон нийтэд тогтмол мэдээлдэг, шүүмжлэл өрнүүлдэг байх нь жендэрийн мэдрэмжтэй соёлыг бүрдүүлдэг. Хэвлэл мэдээллийн байгууллага эдгээр шалгуур

---

12 Юнеско, Хэвлэл мэдээлэл дэх Жендэрийн мэдрэмжтэй шалгуур үзүүлэлтүүд, УБ 2014,29 дэх тал

үзүүлэлтийг ханган, жендэрийн тэгш байдлыг дэмжсэнээр “хүний эрхийг дээдэлсэн” буюу “жендэрийн мэдрэмжтэй” болж байгууллагынхаа дотоод дүрэм журам болон хөдөлмөрийн гэрээнд хүний эрхийг хангасан зүйл заалтыг багтаасан байдаг.

Жендэрт суурилсан ёс зүйн зарчим яагаад хэрэгтэй вэ гэсэн асуултад хариулахын өмнө нэгэн судалгааг танилцуулъя. Эрэгтэй хүмүүсийн ёс зүйн болон ёс суртахууны шийдлийг харахаар энэ судалгааг явуулсан байна. Ингэхдээ эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүс гарцаагүй байдалд буюу “ацан шалаанд орсон” үед ёс суртахууны ямар шийдэл гаргаж буйд анхаарлаа хандуулжээ.

Амлалтаа зөрчих үү?¹³

Оролцогчид өөрсдийгөө орон нутгийн тоглоомын дэлгүүрийн менежер гэж төсөөлөн асуултад хариулах болжээ. “Петр хулсны баавгай” чихмэл нь Зул сарын баярын хамгийн их эрэлттэй, бараг олдох боломжгүй тоглоом юм. Зөвхөн 12 ачигдаж ирсэн нь бүгд урьдчилаад төлбөрийг нь авсан захиалгатай тоглоомууд байв. Гэтэл нэгэн эмэгтэй ирж “Зургаан настай охин минь эмнэлэгт маш хүнд өвчтэй байгаа, “Петр хулсны баавгай” бол хамгийн хайртай тоглоом нь болохоор надад зарчихаач” гэж гуйв. Ийм тохиолдолд та тоглоомыг түүнд худалдах уу? Та өөр хэрэглэгч урьдчилж төлснийг мэдсээр байж амлалтаа зөрчиж тоглоомыг худалдах уу? (Тухайн үед тэр тоглоомыг дахин ачиж ирэх ямар ч боломж байхгүй). Шийдвэр гаргасан байдал хүйсийн хувьд өөр өөр байв.

Шийдвэр	Худалдана	Худалдахгүй	Хэлж мэдэхгүй
Эрэгтэйчүүд	28 хувь	66 хувь	6 хувь
Эмэгтэйчүүд	57 хувь	28 хувь	15 хувь

13 Leslie M. Dawson, Women and men, Morality and Ethics, 1995, хуудас 62

Эрэгтэй дуу хоолой

- “Худалдахаас гарцаагүй татгалзах болно”
- “Мэдээж зарахгүй. Би 12 үйлчлүүлэгчээс бүрэн бүтэн хүлээлгэж өгнө гэдэг амлалт өгч захиалга авснаа зөрчинө шүү дээ”
- “Охины тухай үнэхээр хэцүү байгаа ч үнэн хэрэгтээ бол 12 тоглоомын төлбөрийг бид хэдийнэ авчихсан гэсэн үг”

Эмэгтэй дуу хоолой

- “Дараа нь бусад хэрэглэгчдэд харуулахад хэрэгтэй гээд би эмэгтэйд тайлбарласан тэмдэглэл бичиж өгөхийг хүснэ”
- “Би охинд тоглоомыг гарцаагүй худалдах болно. Би эхлээд бусад үйлчлүүлэгч рүү утасдаж асуудлыг тайлбарлаж ярина”
- “Тийм ээ, би түүнд худалдах болно. Дараа нь би шаардлагатай бол нэг үйлчлүүлэгчийнхээ хүүхдийн хүссэн тоглоомыг хямд үнээр худалдах, бүүр шаардлагатай гэж үзвэл үнэгүй өгнө” гэжээ.

“Амлалтаа зөрчих үү?” судалгаанд эмэгтэйчүүд илүү уян хатан, асуудлыг хоёр талд эерэгээр шийдэхийг эрмэлзэж байгаа бол эрэгтэйчүүд дүрэм, журмаа хатуу баримталж байна.

Шийдвэр гаргахад юуг голлож байна вэ?

Ёс суртахууны асуудлыг шийдэхдээ эмэгтэй хүн

“Хэн нь илүү зовж шаналсан бэ?” гэж асуудаг

Харилцаандаа илүү итгэдэг

Агуулгын харилцан шүтэлцээнд итгэдэг

Ёс суртахууны асуудлыг шийдэхдээ эрэгтэй хүн

“Хэнийх нь зөв бэ?” гэж асуудаг

Дүрэм журамд илүү итгэдэг

Сохор алагчлалгүй үзэлд итгэдэг

Жендэрт суурилсан ёс зүйн дүрэм нь нь хүн бүрт ижил тэгш хандах тухай болон бэрхшээлтэй асуудалд ямар шийдэлд хүрэх тухай тодорхой зааж өгдөг. Ингэхдээ арьсны өнгө, хүйс, нас, нийгмийн байр суурь зэргээс үл хамааран үгүйсгэл, ялгаварлалаас ангид байж хүн байх гэдгээр хандахад чиглүүлдэг.

Сэтгүүлчийн ёс зүйн зарчмын жендэрт суурилсан зүйл заалтууд

2005 оны 3 дугаар сарын 11-ний өдөр хуралдсан Монголын Сэтгүүлчдийн Нэгдсэн Эвлэлийн II Их хурлаар баталсан Монголын сэтгүүлчдийн ёс зүйн зарчим нь 10 зүйл заалттай байдаг. Энэхүү ёс зүйн зарчмын хоёрдугаар зүйл “Бусдыг гүтгэх, доромжлох, нэр төрийг нь гутаахыг цээрлэнэ”, зургадугаар зүйл “Өөрийн болон бусдын эрх ашигт зохицуулан баримтыг санаатайгаар мушгин гуйвуулахаас зайлсхийнэ” гэсэн хоёр заалт нь жендэрийн ёс зүйтэй холбогдох юм. Шашин шүтлэг, хүйс, яс үндсээр ялган гадуурхах, гэмт хэрэг, хүчирхийлэл, терроризм зэрэг хүнлэг бус зүйлийг хөөрөгдөн сурталчлахгүй байна¹⁴ эдгээрийг цаашид жендэрийн мэдрэмжтэй болгож нарийвчлах хэрэгцээ шаардлага ихэсч байна.

Арьс өнгө, хүйс, нас, шашин шүтлэг, яс үндэс, газар зүй, бэлгийн чиг баримжаа, хөгжлийн бэрхшээл, бие махбодын гадаад төрх, нийгмийн байдлын талаарх хэвшмэл ойлголтоос зайлсхий¹⁵ гэж цахим сэтгүүл зүйн ёс зүйн зарчимд заасан нь үндсэндээ жендэрийн мэдрэмжтэй агуулга бүрдүүлэхэд анхаарчээ.

Монголд Хэвлэл мэдээллийн зөвлөл байгуулах санаачилгын бүлэг Монголын сэтгүүлчдийн ёс зүйн зарчмын төслийг боловсруулах явцдаа сэтгүүлчдийн ёс зүйн зарчмын хуучин зүйл заалтыг дэлгэрүүлэх, нэгтгэх зэрэг өөрчлөлт оруулсан. Энэхүү төсөлд “хүйсийн байдал, бэлгийн чиг баримжаа, гадаад байдал, нийгмийн байдал” -аар зогсохгүй, хэвшмэл ойлголт, хандлагаас зайлсхийхийг зааж өгчээ. Шинэчилсэн найруулгадаа одоо байгаа хувилбарыг болон шинэчилсэн найруулга, санал болгож буй удирдамж, тайлбарыг багтаасан байна.

14 МСНЭ, Монголын сэтгүүлчдийн ёс зүйн зарчим, 2005

15 Metin Ersoy, Ethical Issues in online journalism, 2008

Монголын сэтгүүлчдийн ёс зүйн зарчмын шинэчилсэн найруулгын төсөл¹⁶

Одоо байгаа хувилбар	Шинэчилсэн найруулга	Санал болгож буй удирдамж тайлбар
<p>3. Шашин шүтлэг, нас хүйс, яс үндэс, бэлгийн амьдрал, чиг баримжаагаар ялгаварлан гадуурхахгүй.</p>	<p>3. Хэнийг ч арьс өнгө, яс үндэс, гарал угсаа, хүйсийн байдал, нас, бэлгийн чиг баримжаа, гэр бүлийн байдал, шашин шүтлэг, биеийн болон оюуны хөгжлийн бэрхшээл, гадаад байдал, нийгмийн статусаар ялгаварлан гадуурхалтын золиос болгохгүй.</p>	<p>3.1 Гэмт хэргийн тухай сурвалжлахдаа уг мэдээлэл нь олон нийтэд тухайн хэргийн бодит нөхцөл байдлыг харуулахаас бусад тохиолдолд сэжигтний нас, хүйс, шашин шүтлэг, үндэс угсаа, цөөнхийн бүлгийн төлөөлөл зэрэг хувийн шинж чанарыг агуулсан мэдээлэл түгээхийг хориглоно.</p> <p>3.2 Арьсны өнгө, шашин, хүйс, нас, гарал үүсэл, газар зүйн байршил, бэлгийн чиг баримжааны хандлагад суурилсан хэвшмэл ойлголт, хандлагаас зайлсхийнэ.</p>

Хэвлэл мэдээллийн жендэрийн мэдрэмжтэй шалгуур үзүүлэлтийг зөвхөн ёс зүйн зарчмаар мөрдүүлэх бус редакцийн дүрэм, хамтын ажиллагааны гэрээ, хөдөлмөрийн гэрээ зэрэг бусад бодлогын бичиг баримтад тусгаж өгөх учиртай.

16 <http://www.journalism.mn/print/content/56288.shtml> холбоосоор үзнэ үү.

Жендэрийн мэдрэмжтэй зүйл заалт оруулахын тулд жендэрийн алба байгуулах, жендэрийн мэргэжилтэн урих, жендэрийн зөвлөх, шинжээчтэй байх, жендэрээр дагнан бичдэг сэтгүүлчтэй байх зэрэг ажлыг хэрэгжүүлж болно. Жендэрийн ухамсартай сэтгүүлчид, бусад уран бүтээлч, техникийн ажилтнуудыг урамшуулан дэмждэг. Жендэрийн тэгш байдлыг хөхиүлэн дэмжигч байгууллага, жендэрийн хүртээмжтэй сургалт зэргээр жендэрийн талаар үзэл бодлоо илэрхийлэхэд хамтран ажиллах нь жендэрийн мэдрэмжтэй агуулгыг бүрдүүлэх, хөгжүүлэхэд чухал ач холбогдолтой.

Хоёрдугаар хэсэг. Хэвлэл мэдээллийн агуулгын жендэрийн мэдрэмжтэй байдал. Хэвлэл мэдээллийн агуулга дахь жендэрийн дүр төрх буюу Ангилал В-д хэвлэл мэдээллийн агуулгыг жендэрийн мэдрэмжтэй болгоход анхаарах шалгуур үзүүлэлтийг багтаажээ. Үүнд,

цаг үеийн мэдээ ба зар сурталчилгаанд эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүсийг илэрхийлж буй байдал, ялгавартай байна уу, улмаар жендэрт суурилсан хүчирхийлэл, гэмт хэрэг зэргийг мэдээлэхдээ хүйсээс хамаарч өрөөсгөл хандаж буй эсэхийг анхаардаг.

Түүнчлэн эх сурвалжийн хувьд эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүсийг ямар нэгэн ялгаварлан гадуурхалтгүй гаргаж буй эсэхийг авч үзнэ. Дээрх шалгуур үзүүлэлтийг хангаж хэвлэл мэдээллийн агуулга жендэрийн мэдрэмжтэй байснаар хэнийг ч ялгаварлан гадуурхаагүй, хүний эрхийг дээдэлсэн мэдээллээр хангаж чаддаг. Жендэрийн мэдрэмжтэй агуулга нь хүйсээс үл хамаарч шударга хандах буюу төвийг сахисан, олон ургальч, олон талт эх сурвалжийг ашигласнаар илэрнэ.

Мэдээний хөтөлбөрийг жендэрийн мэдрэмжтэй гаргах

Мэдээний хөтөлбөр/ Мэдээний багц	Нэгж мэдээ/ Төрөл бүрийн сэдэв агуулгатай
Хүйсийн төлөөллийн тэнцвэрт байдлыг хангасан байх	Хүйсийн төлөөллийн тэнцвэрт байдлыг аль болох хадгалах
Хэвшмэл үзэл, ойлголтыг халсан байх	Эмэгтэй, эрэгтэйчүүдийн үнэн шударга дүр төрхийг илэрхийлэх
Жендэрийн тэгш байдал, тэгш эрхийн талаарх мэдээ, сурвалжлагатай байх	Watch dog* буюу “хоточ нохой”-н үүргийг биелүүлэх
Сэдвийн хүрээ болон агуулгын ангилал хэсэгт жендэрийн ухамсар төлөвшсөн эсэх	Жендэрийн ухамсар төлөвшсөн эсэх
Жендэрт суурилсан хүчирхийллийн талаарх үнэн зөв, нэгдсэн ойлголттой эсэх	Жендэрт суурилсан хүчирхийллийг хүний эрхийн зөрчил талаас нь тусгах

* Хоточ нохойн үүрэг бол баримт, тайлбарыг ялгах явдал юм.
Reuters institute, Is Watchdog Journalism Satisfactory Journalism?, May 2013

2.2 ЭМЭГТЭЙ УЛС ТӨРЧДИЙН ТАЛААРХ ХЭВШМЭЛ ОЙЛГОЛТ БА ХЭВЛЭЛ МЭДЭЭЛЭЛ

Зорилго: Төсөөллийн (Stereotype) ба загварын (Framing) онол дээр үндэслэн Монголын нийгэм дэх эмэгтэй улс төрчдийн дүр төрхийг хэвлэл мэдээлэл ямар хэвшмэл ойлголтоор харуулдгийг тайлбарлаж ойлгуулна. Бүлгийн ажлын үр дүн дээр түшиглэн багш жендэрт суурилсан хэвшмэл ойлголт өрөөсгөл байдлыг буй болгож, нийгэмд тэгш бус байдал, ялгаварлан гадуурхалт үүсгэдэг тухай, түүнээс хэрхэн зайлсхийх талаар ойлголт өгнө.

Сэдвийн агуулгын тойм

Дасгал ажил: Анги дөрвөн бүлэгт хуваагдана. Бүлэг бүр эмэгтэй улс төрчийн тухай сонины өөр өөр материал уншиж дүн шинжилгээ хийнэ. Бүлэг бүр доорх хоёр асуултад хариулна:

1. Сонины нийтлэлд эмэгтэй улс төрчийг хэрхэн дүрсэлсэн байна вэ?
2. Хэвлэл мэдээлэл эмэгтэй улс төрчийг илэрхийлэхдээ жендэрт суурилсан болон жендэрийн мэдрэмжгүй ямар үг хэллэг ашигласан байна вэ?

Бүлэг бүрээс нэг оролцогч хэлэлцүүлгийн үр дүнг ангид танилцуулж бусад бүлгийнхэн саналаа нэмэрлэнэ. Самбар дээр багш гол үр дүнгүүдийг бичнэ.

Дасгал ажилд дараах мэдээнүүдийг ашиглана.

- “Н.Удвал сайд ухуулагчдаа хулхиджээ” мэдээ (Өнөөдөр сонины 2014 оны гуравдугаар сарын 17-ны дугаарт нийтлэгдсэн)
- “Р.Бурмаагийн дүү болдоггүй” мэдээ (Сэрүүлэг сонины 2014 оны №47 дугаарт нийтлэгдсэн)
- “Р.Бурмаа гишүүн богино үснээс залхжээ” мэдээ (Өнөөдөр сонины 2014 оны гуравдугаар сарын 4-ний дугаарт нийтлэгдсэн)

ЛЕКЦИЙН ТОВЧООН

Нэгдүгээр хэсэг. Загварын онолын (Framing theory) гол ойлголт:

Судлаачид улс төрч эмэгтэйчүүдийг хэвлэл мэдээлэлд хэрхэн тусгасныг судлахдаа “хүрээ тогтоох” буюу загварын онолыг өргөн хэрэглэдэг. Энэхүү онол

нь хэвлэл мэдээллийн судалгаанд задлан шинжлэх гол арга болдог. Судлаач Раян “Сэтгүүлч нь мэдээг “бүтээх”-дээ уншигч, үзэгч, сонсогчдод ойлгомжтой байлгахын тулд мэдээллийн хэсэг бүрийг сонгон зохион байгуулахыг “framing” гэнэ” гэжээ. “Framing theory” буюу загварын онол нь хэвлэл мэдээлэл дэх улс төрийн сэдвээрх нийтлэлийн агуулгыг судалж шинжлэхэд хэрэглэгддэг онол юм.¹⁷

Энэхүү онол нь аливаа мэдээллийг хүмүүст хүргэх арга барилаас түүнийг хэрхэн хүлээн авч ямар сонголт хийх нь шалтгаална гэсэн санааг дэвшүүлдэг. Гэрэл зурагчин зураг авахдаа ямар хэсгийг нь тодруулах, аль хэсэгт нь хүмүүсийн анхаарлыг татах, юуг нь авахгүй үлдээх гэх зэргээр сонголт хийдэгтэй адил загварын онолоор сэтгүүлчид үйл явдал, асуудлыг тусгахдаа бас дээрхтэй адил нарийвчлан сонгодог гэж үздэг.

Хэвлэл мэдээлэл үйл явдлыг олон түмэнд хэрхэн хүргэдэг талаар Энтман илүү дэлгэрэнгүй тайлбарлажээ. Тэрбээр “frame” хийнэ гэдэг нь амьдрал, юмс үзэгдлийн зарим хэсгийг сонгоод, түүнийгээ мэдээллийн бичвэрт тод ажиглагдахуйцаар болгож өгөх ойлголт гэжээ.¹⁸

Берклийн Их Сургуулийн профессор Жеорж Лакоф энэхүү онолын талаар “Мэдээллийн харилцаа өөрөө тодорхой хайрцганд буюу хүрээнд явагддаг. Энд юу багтдаг вэ гэвэл мэдээлэл буюу мессеж, хэрэглэгч буюу мэдээллийн хүлээн авагч, мэдээллийг дамжуулагч, мэдээллийн суваг, мөн дүрс имиж болон тэдгээрийг хийсвэр шатанд дагалдах ерөнхий хандлага буюу өнгө аяс, шууд бус номлол орно. Мэдээллийг дамжуулахад ашиглаж буй үг хэл, найруулга маш чухал. Энэ нь яагаад ийм ач холбогдолтой байна вэ гэвэл хэлний тусламжтайгаар тодорхой өнгө аяс бүхий номлолыг бий болгож мэдээлэлтэй хамт дамжуулдаг учраас хэл маш чухал байдаг” гэсэн байна.¹⁹

Эмэгтэй гэдэг хүйсийг онцолсон, тэдний гадаад төрх байдлыг илэрхийлсэн, хувийн амьдрал талаас нь харуулсан нийтлэл ялангуяа Монголын 7-10 хоног тутмын сонинуудад түгээмэл байна. Эдгээр сонины эмэгтэй улс төрчдийн талаарх

---

17 Reese, S.D Prologue-Framing public life: A bridging model for media research

18 Entman, R.M (1993) Framing: Towards clarification of fractured paradigm. Journal of Communication

19 Тогтмол хэвлэлд 2000, 2008 онд нийтлэгдсэн эмэгтэй улс төрчдийн талаарх нийтлэлийн харьцулсан судалгаа, 2012 он, УБ, хуудас 8

нийтлэлийг давтамжаар нь дараах хэдэн төрөл, хүрээнд ангилж болно. Үүнд:

Сонгохын төлөө болон эсрэг санал /“The vote for”/“vote-against”- frame:

Энэ хэсэгт аль нэг улс төрийн нам хүчин, түүнээс нэр дэвшиж буй улс төрч эмэгтэйчүүдийг сонгогчдоор дэмжүүлэх, эсвэл сонгохгүй байхыг уриалсан нийтлэл багтаж байна.

Секс скандал / The sexual – scandal frame: Улс төрчид олонд танил хүмүүсийн тоонд ордгийн хувьд тэд шар сонинуудын хараанаас салдаггүй. Тийм ч учраас энэ бүлэгт улс төрчид, урлаг, соёлын оддын хувийн амьдрал, “ор хөнжлийн” асуудлыг олонд дэлгэсэн эх сурвалж, баримт, нотолгоогүй нийтлэлүүд хамрагдаж байна.

Эрх мэдлээ хэтрүүлэх / Power abuse frame: Зарим эмэгтэй улс төрч албан тушаалаа ашиглан хууль бус зүйл хийж байгааг илчлэхийг оролдсон нийтлэлүүд энэ бүлэгт хамрагдаж буй боловч хөдөлшгүй баримт байхгүй, “хардсан”, “сэжиглэсэн” өнгө аяс бүхий нийтлэлүүд давамгайлж байна.

Улс төрчид бол эгэл жирийн хүмүүс / Politicians as ordinary people frame:

Personalization буюу хүнжүүлэх нь шар сонины нэг гол шинж чанар юм. Судлаач Лангер, Миллер нар хүнжүүлэхийн хэд хэдэн хэлбэр байдгийг дараах байдлаар ангилжээ.

- Топ лидерүүдэд төвлөрөх (Хэвлэл мэдээлэл намд бус улс төрчдөд илүү анхаарал хандуулах)
- Хувь хүний улс төрийн мэдлэг чадвар (Хувь улс төрчийн онцлог шинж чанар, чадвар)
- Хувийн асуудал (Улс төрчийн хувийн амьдралд хэвлэл мэдээлэл илүү анхаардаг)
- Хувь хүнийг дүрслэх (Хэвлэл мэдээлэл тухайн хүний сэтгэл хөдлөлд төвлөрдөг)

Эдгээрээс мэргэжлийн чадвар, ажлын туршлага, хувийн амьдрал, хувь хүний сэтгэл хөдлөл гэсэн хэлбэрийн хүнжүүлэл Монголын долоо, арав хоног тутмын сонинуудад давамгайлж байна.²⁰

---

20 Тогтмол хэвлэлд 2000, 2008 онд нийтлэгдсэн эмэгтэй улс төрчдийн талаарх нийтлэлийн харьцуулсан судалгаа, 2012 он, УБ, хуудас 35

Хоёрдугаар хэсэг. Төсөөллийн онол буюу хэвшмэл ойлголт

Эмэгтэй улс төрчдийг хэвлэл мэдээлэл хэвшмэл ойлголт (stereotype) болон “уламжлалт загвар” (conventional frame)-аар дамжуулан илэрхийлэх нь олонтаа.

Тухайлбал эрэгтэй хүний гаргасан яг тийм амжилт ололтод хүрсэн эмэгтэй хүнийг хэвлэл мэдээлэл танилцуулахдаа “ер бусын”, “хосгүй”, “онцгой гавьяатан” мэтээр гаргадаг. Жишээ нь, эмэгтэй хүн ерөнхий сайд боллоо гэхэд эрэгтэй хүнээс асуудаггүй шахам өвөрмөц, “тусгай” асуултаудыг сэтгүүлчид асуудаг.” Ерөнхий сайдын өндөр шаардлагатай, хариуцлагатай ажлыг нөхөр, хүүхэд, гэр бүлийн ажилтай хэрхэн хослуулж байна вэ?” гэх мэтээр тэр эмэгтэйгээс асуудаг. Иймд жендэрийг дүрсэлсэн үг хэллэг, тухайлбал нас, биеийн галбир, төрх, гэрлэлтийн байдал зэрэг нь эрэгтэй улс төрчдөд бус эмэгтэй улс төрчдөд илүү хамаатайгаар бичигддэг байна.²¹

“Эмэгтэй хүн хүүхэд, гэр бүлийн хүрээний хүн, сайн хань, эр хүний дэргэд байх туслагч гэсэн тогтсон хандлага хүчтэй байдаг. Тиймээс ч өндөр албан тушаалтай эмэгтэй хүнийг өөрийн чадлаараа гарч ирээгүй ямар нэгэн нам хүчин, нөлөө бүхий хүний туслалцаатайгаар гарч ирсэн гэх хандлага их байдаг” гэж Глоб Интэрнэшнл ТББ-ын эмэгтэй улс төрчдийн талаар хийсэн “Хэвлэл мэдээллийн мониторинг”-д өгүүлжээ²².

Эмэгтэйчүүдийн мэргэжил боловсрол, ажлын туршлагыг дутуу үнэлэн сөрөг хэвшмэл ойлголтоор хандах хандлага өнөөгийн Монголын хэвлэл мэдээлэлд илэрч байна.

21 Тогтмол хэвлэлд 2000, 2008 онд нийтлэгдсэн эмэгтэй улс төрчдийн талаарх нийтлэлийн харьцуулсан судалгаа, 2012 он, УБ, хуудас 35

22 Хэвлэл мэдээллийн мониторинг, Глоб Интэрнэшнл, 2011

“Хэвшмэл ойлголт буюу төсөөлөл гэдэг бол хувь хүн болон хэсэг бүлгийн тухай үзэл бодол, тэдгээрийн онцлог хэв шинжийн талаарх хэт хялбаршуулсан ойлголт” хэмээн судлаач Олпорт тодорхойлсон байдаг. Липпман хэлэхдээ, төсөөлөл гэдэг бол нийгэм дэх юмс, үзэгдлийн тухай хувь хүний “тархиндаа буй болгосон, төсөөлсөн зураглал” гэжээ.²³

Хэвшмэл ойлголт нь хувь хүн, нийгэм дэх юмс, үзэгдлийг дүрслэн тодорхойлохын зэрэгцээ бас үнэлж дүгнэдэг. Хэвшмэл ойлголт ихэнх тохиолдолд үнэний тодорхой хувийг агуулдаг хэмээн судлаачид үздэг боловч бүх үнэнийг илэрхийлж чаддаггүй. Тийм ч учраас энэхүү өрөөсгөл үнэн нь гол төлөв ялгаварлал, гадуурхлын эх сурвалж болж байдаг аж. Энэ нь ялангуяа үндэстний цөөнх, эмзэг бүлгийнхний талаар яриа өрнөх, эсвэл хэсэг бүлгийн хоорондох харилцаа хөндий хүйтэн байх үед илэрдэг.

Хэвшмэл ойлголт юун дээр үндэслэгддэг вэ?

- Хялбаршуулалт
- Хэтрүүлэл, өрөөсгөл ойлголт
- Ерөнхийлөн хамаатуулах
- Гол төлөв сөрөг ойлголт
- Үнэлэлт дүгнэлт
- Таамаглал дээр суурилсан гадуурхах үзэл

Олон мянган жил оршин тогтносон эцгийн эрхт ёсонд эмэгтэйчүүдийг ихэвчлэн нөхөн үржихүйн үүрэг, гэр бүл дэх байр сууриар нь тодорхойлдог байсан бөгөөд “Эр хүн төрийн хүн, эм хүн гэрийн хүн”, “Эмэгтэй хүний үс нь урт, ухаан нь богино” гэх номлол соёл, уламжлалд гүн гүнзгий байр суурь эзэлж ирсэн. Энэхүү патриарх хандлага нийгмийн сэтгэлзүйд нөлөөлөх үзэл санааны үндэс суурь болсныг судалгааны дүн нотолж байна.²⁴

Иймэрхүү хэвшмэл ойлголт нь ерөнхийдөө хүмүүсийн урьд өмнө хуримтлуулсан мэдээллийг түгээх үүргийг гүйцэтгэхээс гадна хуучин

23 Lippman, W (1922), Public opinion. Toronto:Collier-Macmillian

24 Жендэрийн зарим асуудал, түүнийг сурвалжлах нь, 2009 он, УБ

төсөөллийг улам баталгаажуулж байдаг аж. Улс төрд эмэгтэйчүүдийн оролцоо хязгаарлагдмал байгааг “төрөлхийн, байгалиасаа тэдний хийдэг ажил биш” гэсэн үзлээр зөвтгөхөд хүрдэг байсан байна. “Бүсгүйчүүд юу чаддаг юм гэсэн хийсвэр бодлыг нь сонгогчдын оюун ухаанаас арчиж, тэд чадна гэдгийг таниулахын тулд их зүйл хийх хэрэгтэй” гэж Монгол дахь эмэгтэйчүүдийн төрийн бус байгууллагууд үзэж байна.²⁵

Хэвлэл мэдээлэл эмэгтэй улс төрчдийн талаар эерэг, сөрөг хэвшмэл ойлголт, төсөөллийг буй болгож байдаг. Тухайлбал, өрнөдийн орнуудын хэвлэлүүд хатан хаан болон эмэгтэй ерөнхий сайддаа “төмөр хатагтай”, “супер эмэгтэй” гэсэн хэвшмэл ойлголтыг бүрдүүлсэн бол таблойд буюу шар сонинууд нь улс төрч эмэгтэйчүүдээ гэрлээгүй хөгшин эмэгтэй (spinsters), шулам (witches), лесби (the lesbian), эх хүн буюу ээж (the mother) гэх мэтээр нэрийдэн тэдний талаар эерэг, сөрөг ойлголтыг уншигчдадаа өгсөн байдаг.

Цаашид хэвлэл мэдээлэл юу хийх вэ?

- Бүтээлч, хөдөлмөрч, манлайлагч олон мянган эмэгтэйчүүдийг бодлогоор олон нийтэд таниулах
- Эмэгтэйчүүдийн нийгмийн идэвхитэй амьдралыг илүү сурталчлан таниулахын ач холбогдлыг гаргах
- Улс төрч эмэгтэйчүүдийн хөгжил, дэвшилд оруулж буй хувь нэмрийг бодитой, тэнцвэртэй, жендэрийн мэдрэмжтэй, бүтээлч гэсэн талаас нь үзүүлэх
- Эмэгтэйчүүд өнөөдөр нийгмийн нэлээд идэвхитэй бүлэг болтлоо хөгжиж буй хувьсал өөрчлөлтийг тод томруун гаргах

---

25 Тогтмол хэвлэлд 2000, 2008 онд нийтлэгдсэн эмэгтэй улс төрчдийн талаарх нийтлэлийн харьцуулсан судалгаа, 2012 он, УБ хуудас 9

2.3 ЖЕНДЭРИЙН МЭДРЭМЖГҮЙ АГУУЛГЫН УРШИГ, ҮР ДАГАВАР

Зорилго: Жендэрийн мэдрэмжгүй агуулгын нийгэмд үзүүлэх үр дагаврыг танилцуулна.

Сэдвийн агуулгын тойм: Хэвлэл мэдээллийн жендэрийн мэдрэмжгүй агуулга нь олон нийтэд эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүсийн ажил хөдөлмөрийн хуваарь болон эрх мэдлийн талаар хэвшмэл ойлголт, чиг баримжааг өрөөсгөл байдлаар хүргэж буйг авч үзнэ.

Хэвлэл мэдээллийн агуулгын жендэрийн мэдрэмжгүй байдал

Жендэрт суурилсан хүчирхийллийг олон улсын түвшинд хүний эрхийн зөрчил гэж хүлээн зөвшөөрдөг. Иймд сэтгүүлчид мэдээндээ гагцхүү нэг хүйсийн сул дорой байдал бус хүний эрхийн зөрчил гэдгээр тусгах нь үр дүнтэй. Хэвлэл мэдээллийн агуулгын жендэрийн мэдрэмжгүй байдлаас үүдэж дараах үр дагавар гардаг. Үүнд:

- Жендэрийн шууд ба шууд бус ялгаварлан гадуурхалтыг өдөөх
- Жендэрт суурилсан хүчирхийллийг зүй зохисгүй мэдээлэх
- Хүйсийн төлөөллийн тоон харьцааг үл зөвшөөрөх
- Жендэрт суурилсан хэвшмэл ойлголтыг батжуулах
- Хэвлэл мэдээллээр эмэгтэй эрэгтэй хүйсийн тоон харьцаа алдагдах
- Нийгмийн байдлаас шалтгаалж мэдээнд эх сурвалж болохгүй байх гэх мэт

Тухайлбал, 2000 онд сонин хэвлэлийн хоёр дугаар тутмаас эмэгтэй улс төрчидтэй холбоотой нэг мэдээлэл гарч байсан бол 2008 онд 18 хувиар буурсан²⁶ үзүүлэлт гарсан байдаг.

Улс төр, эдийн засаг, зөрчлийн асуудалд эмэгтэйчүүдийн дуу хоолойг багтааснаар жендэрийн мэдрэмжтэй агуулга бүрддэг. Гарчиг, эх сурвалжийн яриа зэрэгт жендэрийн тухай хэвшмэл үзэл, дүр төсөөлөл буулгасан эсвэл улиг домог, ард иргэдийн ой тойнд суусан үг хэллэг, дүр төсөөллийг буулгахгүй

26 Хэвлэлийн Хүрээлэн, Нээлттэй нийгмийн хүрээлэн, Тогтмол хэвлэлд 2000, 2008 онд нийтлэгдсэн эмэгтэй улс төрчдийн талаарх нийтлэлийн харьцуулсан судалгаа, УБ 2012

ЖЕНДЭРИЙН МЭДРЭМЖТЭЙ СУРВАЛЖИЛЖ БИЧИХ НЬ

байхад анхаарч ажиллах ёстой. Энэ нь дан ганц бичвэрт бус зураг дүрслэлд ч хамаатай байдаг. Сэтгүүлчийн ёс зүйн зарчимд “Гэрэл зургийн сурвалжлагч дүрсээр арьс өнгө, хүйсийн тухай хэвшмэл ойлголтыг дамжуулж магадгүй гэдгээ ухамсарлах ёстой”²⁷ гэсэн байдаг.

Жендэрийн мэдрэмжтэй агуулгыг бүрдүүлэхэд хүйсийн тэнцвэрийг хангаад зогсохгүй аль ч хүйст шударга хандахыг шаардаж байдаг. Гэтэл хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр эдийн засгийн бус үйл ажиллагааг гол төлөв эмэгтэйчүүд хийх мэтээр гаргадаг. Эдийн засгийн бус үйл ажиллагаа²⁸-нд хүүхэд, өндөр настан асрах, гэр цэвэрлэх, хоол унд бэлтгэх зэрэг цалин хөлс, орлого олохгүй үйл ажиллагааг хамруулна.

Үүнд:

- Гэр орон цэвэрлэх, хувцас бусад нэхмэл, сүлжмэл эдлэл оёх, арчлах
- Хувцас угаах, индүүдэх, гэр байшин, эд хогшил сэргээн засах
- Хоол унд хийх, аяга таваг угаах
- Хүүхэд асрах
- Өвчтэй хүн, өндөр настныг асрах
- Гэрийнхээ хэрэгцээт зүйлийг худалдаж авах, дэлгүүр явахыг хэлнэ.

Энэ талаар Жуаннагийн түүхээс дэлгэрүүлэн²⁹ харна уу.

“Би зар сурталчилгаанд эрчүүд ус буцалгагч болон тоос сорогч ажиллуулж чадахгүй байгаагаар гарч буйн учрыг ойлгохыг хүсдэг. Би “тэд мангасуудыг бүтээж байна шүү дээ” гэж хэлэхийг хүсдэг. Миний найз залуу бид хоёр

27 Dr. T.E.Bosch, Ethics and responsible journalism, 12th May, 2008

28 Үндэсний Статистикийн Хороо – ҮСХ, Монгол Улс - Ажиллах хүчний судалгаа 2012, 2013 оны зургадугаар сарын 23

29 Julia.T.Wood, Gendered Media: The Influence of Media on Views of Gender, 1994, 35 дахь тал

хамтдаа гэрийн ажлаа хувааж, бүгдийг хамтдаа хийж урагшилна гэж тохиролцсон. Гэтэл тэр юу ч хийдэггүй. Би түүний тохиролцооны тухай сануулахад телевизийн нэвтрүүлгээр аав хүн нь гэр орны ажилд оролцохдоо гал тогоогоо бараг нураах шахдаг тухай гардгийг надад хэллээ. Тэгээд тэр жуумалзаад “Чи одоо надаар хийлгэхийг хүсч байна гэж үү?” гэсэн. Үүнээс доор зүйл байхгүй байх, итгээрэй. Тэр “Би яагаад телевизээр гарч буй эмэгтэй шиг намайг дэмжиж тусалдаг, хонгорхон найзтай байж болохгүй гэж?” хэмээн асуусан. Телевиз ингэж л эрчүүдэд юу ч хийхгүй байх “тусгай зөвшөөрөл” өгч байна шүү дээ”.

Дасгал ажил: Жендэрийн мэдрэмжтэй агуулга бүрдүүлэхэд анхаарах зүйлс

Цэгийн оронд тохирох хүйсийн төлөөллийг бичнэ

...	түрий барих
Амар хялбар аргаар мөнгө олох гэсэн ...	
...	зүрхэндээ уйлдаг
...	нулимсыг үзсэн хүн жаргадаггүй
Оргүйгээс	... нь дээр
...	хүнд итгэхээр эрхий хуруундаа итгэ
Цуутай	... хуримгүй
...	хүний дотор эмээлтэй хазаартай морь багтана
...	нь хээр алаг бол унага нь шийр алаг
...	хүн тугал ч хариулна туг ч барина

ЖЕНДЭРИЙН МЭДРЭМЖТЭЙ СУРВАЛЖИЛЖ БИЧИХ НЬ

Эдгээр өгөгдөлд аль ч хүйсийг бичиж болох боловч уламжлалт хандлагаас шалтгаалж нэг л хүйсийг бичих магадлал өндөр байна. Зар сурталчилгааг авч үзвэл эрэгтэй эмэгтэйчүүдийн хүйсийн ялгавартай байдлыг илүү тодруулж харуулдаг.

Эрэгтэй хүмүүсийг илүү амжилтын, бизнесийн, шинэ техник технологийн зар сурталчилгаанд харуулдаг. Эмэгтэйчүүдийг гоо сайхан, хүнсний эсвэл гэр ахуйн барааны сурталчилгаанд илүү тоглуулдаг. Үүгээр эрэгтэйчүүдэд байнга эрх мэдэлтэй, баян бай гэсэн дарамтыг үзүүлдэг бол эмэгтэйчүүдийг гадна хэлбэр талаас гаргадаг. Энэ бүтээгдэхүүнийг хэрэглэснээр хөөрхөн сайхан болно. Үүгээр чамайг үнэлнэ гэсэн дарамтыг үзүүлж байдаг³⁰.

Мөн өөрчлөлтийн төлөөх залуу эмэгтэйчүүд клуб 700 гаруй охид, эмэгтэйг оролцуулсан судалгаа хийхэд 85 хувь нь жингээ хасах хүсэлтэйгээ илэрхийлжээ. Бодит байдал дээр тэр хүмүүсийн 20 хувь нь илүүдэл жинтэй хүмүүс байсан байна. Хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээс эмэгтэйчүүдийг гоо сайхан харагдах, турах, цагаан болох зэрэг гадаад талд нь анхаарсан зөвлөгөөг түвэггүй олдог. Үүний эсрэгээр эрэгтэйчүүдэд зориулсан иймэрхүү зөвлөгөө ховор бөгөөд сэдвийн хүрээ нь харьцангуй явцуу байдаг.

Үүний нэгэн адилаар эмэгтэй, эрэгтэй хүний дуртай, дургүй зүйлсийн талаар хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл загварчилж байдаг. Ингэснээр хэн байх, хэн болох зэрэгт шууд ба шууд бус дарамт шахалт үзүүлж байдаг. Жиллийн түүх³¹-ийг сонирхоно уу.

“Би хүүхэд байхдаа илүү сонирхолтой, өрнөлтэй болохоор нь номын сангийн хөвгүүдэд зориулсан номын тасгаас ном уншдаг байснаа санадаг

---

30 Өөрчлөлтийн төлөөх залуу эмэгтэйчүүд клуб, Медиад эмэгтэйчүүдийн төрх, 01.08-01.42

31 Julia.T.Wood, Gendered Media: The Influence of Media on Views of Gender, 1994, 33 дахь тал

юм. Ээж минь намайг охидын ном уншуулахыг хичээдэг байсан ч би огтхон ч хүлээж аваагүй юм. Яагаад охидын ном бүхэлдээ адал явдал, эрэлхэг зоригтой байдаггүй юм бэ? Би сэтгэл хөдлөм зүйлс зөвхөн хөвгүүдэд зориулагдсан биш гэдгийг ямар ч охид надтай адил ойлгодог байхыг хүсдэг.”

Судалгаанаас харахад хэвлэл мэдээлэлд эрэгтэй, эмэгтэй хоёр хүйсийг харьцуулсан үг хэллэг ашиглахдаа эмэгтэй хүйсийг дорд үзсэн үг хэллэг хэрэглэж байсан байна. Гэрэл зураг дүрсийг гаргахдаа эрэгтэй хүйсийг гол төлөв I дүрээр илэрхийлж байв.

Телевизүүд нийтлэл нэвтрүүлгийнхээ эх сурвалжийг хүйсийн хувьд тэнцвэргүй сонгох байдал их байна. Мэдээ, мэдээллийн хөтөлбөрийн хувьд нэг болон хоёр эх сурвалжтай мэдээ түлхүү байх ба түүн дотор эрэгтэй хүйс мэдээллийн эх сурвалж болох нь давамгайл байна³².

Түүнчлэн Хэвлэл мэдээллийн жендэрийн мэдрэмжтэй шалгуур үзүүлэлтийг телевизийн жишээн дээр судалгаа хийхдээ эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүсийг дүрсэлж буй дүрийг гол дүр буюу I дүр ба туслах дүр буюу II дүр гэсэн ангиллаар авч үзсэн байна. Ингэхэд МҮОНТ эмэгтэйчүүдийг 2007 онд II дүрээр илүүтэй дүрсэлж байсан бол I дүрээр илэрхийлэх байдал 2009 онд өссөн байна. Эмэгтэй удирдлагатай, эмэгтэй сэтгүүлч олон ажиллаж буй ТВ5 телевиз эрэгтэйчүүдийг 78 хувиар I дүрээр гаргасан байна³³. Энэ судалгаагаар телевизүүд эрэгтэй хүмүүсийг шийдвэр гаргагч, албан хаагч зэрэг байдлаар голлон харуулж байгаа нь ажиглагдсан байна.

32 Монгол Улсын Жендэрийн Үндэсний хороо, Хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийн жендэрийн мэдрэмжтэй байдлын шалгуур үзүүлэлт: Телевиз, 2010

33 IRIM судалгааны хүрээлэн, Жендэр ба Сэтгүүл зүй судалгааны тайлан, УБ 2010

Шийдвэр гаргах түвшний байдлаар хоёр хүйсийг харуулах нь

Он	2007	2009
Эрэгтэй	67 хувь	59.2 хувь
Эмэгтэй	3.6 хувь	15.9 хувь

Дасгал ажил: Сэтгүүлчдийг 3-4 хүний бүрэлдэхүүнтэй багаар ажиллуулна. Үүнд дараах өгөгдлийн дагууд нийтлэлийн “бичвэр болон гэрэл зураг”-ийг ажиглаад хариулт өгнө.

- Нэгдүгээр дүрээр аль хүйс гарч байна вэ?
- Жендэрээр ялгаварлан гадуурхсан эсэх
- Жендэрт суурилсан нэр хоч өгсөн эсэх
- Биеийн галбир шинжийг хүйст хамааруулсан эсэх
- Хэвшмэл ажил үүргийн хуваарийг оноосон
- Аль нэг хүйсийн дуу хоолойг орхигдуулсан эсэх гэх мэт

СЭДЭВ 3

ЖЕНДЭРИЙН МЭДРЭМЖТЭЙ СУРВАЛЖЛАХ АРГА

3.1 ЖЕНДЭРИЙН МЭДРЭМЖТЭЙ СУРВАЛЖЛАХ ҮНДСЭН ЗАРЧМУУД

Зорилго: Хэвлэл мэдээлэлд ажиллаж байгаа сэтгүүлчдэд жендэрийн мэдрэмжтэй сурвалжлан бичих зарчмуудыг тайлбарлаж ойлгуулахдаа сэтгүүл зүйн зарчимтай хэрхэн уялддагийг харуулна. Үүнд:

- Жендэрийн мэдрэмжтэй сурвалжлах угтвар нөхцлүүд
- Шударга хандах, бодитой бичих, тэнцвэр хадгалах
- Жендэрийн мэдрэмжтэй бичих ерөнхий зарчмуудыг ойлгуулахыг зорино.

Сэдвийн агуулгын тойм: Жендэрийн мэдрэмжтэй бичих асуудал нь гагцхүү хувь сэтгүүлчийн асуудал биш. Хэвлэл мэдээллийн бодлогоос ихээхэн шалтгаалдаг учраас угтвар нөхцлүүдийн талаар ярихаас эхэлнэ. Угтвар нөхцөл нь:

- Хэвлэл мэдээллийн байгууллагын жендэрийн мэдрэмжтэй байдал
- Сэтгүүлчийн өөрийнх нь мэргэжлийн ур чадвар

ЖЕНДЭРИЙН МЭДРЭМЖТЭЙ СУРВАЛЖИЛЖ БИЧИХ НЬ

- Жендэрийн тэгш байдлын тухай өөрийн ойлголт юм.

Эхнийх нь зайлшгүй хэвлэл мэдээллийн байгууллагатай нь холбогдоно. Харин дараагийн хоёр нь хувь сэтгүүлчтэй өөртэй нь холбоотой асуудал юм. Сэтгүүлчийн мэргэжлийн ур чадварыг дээшлүүлж аливаад шударга ханддаг, бодитой бичдэг, бичлэгтээ тэнцвэр хадгалдаг болгоход л жендэрийн мэдрэмжтэй бичихүй нь зориулагдах учиртай. Жендэрийн мэдрэмжтэй бичих буюу аль ч хүйст адил хандах ерөнхий зарчим нь сэтгүүл зүйн дээрх гурван зарчимтай шууд уялддаг юм. Үүнд суралцаж ур чадвараа дээшлүүлэхийн тулд бичлэгийн агуулгад хүйсийн тэгш байдлыг хангах аргуудыг мэдэх шаардлагатай.

ЛЕКЦИЙН ТОВЧООН

Жендэрийн мэдрэмжтэй сурвалжилж бичих аргууд

Нэг. Угтвар нөхцөл

Сэтгүүлч хүн олон түмний мэдээллийн хэрэгслээр нийтэлж, нэвтрүүлэх бүхий л бичлэгтээ аль ч хүйсийн тэгш байдлыг хадгалахыг жендэрийн мэдрэмжтэй сурвалжилж бичих гэнэ. Энэ бүлэгт тайлбарлах жендэрийн мэдрэмжтэй сурвалжилж бичих арга хэрэгслийг сэтгүүлч хэрхэн авч хэрэгжүүлэх нь практик ажиллагааны хувьд гурван зүйлээс ихээхэн шалтгаална. Үүнд:

1. Хэвлэл мэдээллийн байгууллагынх нь жендэрийн мэдрэмжтэй байдал
2. Сэтгүүлчийн өөрийнх нь мэргэжлийн ур чадвар
3. Жендэрийн тэгш байдлын тухай өөрийн ойлголт

Энэ гурван угтвар нөхцлийг товч тайлбарлая.

Хэвлэл мэдээллийн байгууллага өөрөө жендэрийн мэдрэмжтэй байх нь жендэрийн тэгш байдлыг хадгалсан агуулга бэлтгэх гол угтвар нөхцөл нь болно. Монгол улс нийгмээрээ жендэрийн тэгш байдлыг хангах хууль эрх зүйн орчныг бүрдүүлж, салбар бүр бодлого боловсруулан үйл ажиллагааны төлөвлөгөө хийгээд хэрэгжүүлж байгаа энэ үед нийгмийг удирдан манлайлж явах ёстой хэвлэл мэдээллийн байгууллагууд ч өөрчлөгдөх шаардлагатай байна. Хэвлэл мэдээллийн байгууллагын жендэрийн шалгуур үзүүлэлтийг ашиглан байгууллагынхаа бодлогыг богино хугацаанд цаг алдалгүй өөрчлөх

өргөн боломж байна. Ардчиллын тулгуур багана болох үүргээ гүйцэтгэдэг, олон улсын болоод өөрийн орны хууль дүрмийг сахидаг, ёс зүйн журамтай аливаа хэвлэл мэдээллийн байгууллагад ажиллаж буй сэтгүүлчид жендэрийн мэдрэмжтэй бичих нь хавьгүй илүү байдгийг бусад орны туршлага харуулж байна.

Сэтгүүлч хүнд байх ёстой зохих мэдлэг, чадваруудыг эзэмшиж мэргэжлийн түвшинд ажиллах нь жендэрийн тэгш байдлыг хадгалсан агуулга бэлтгэх бас нэг угтвар нөхцөл нь болно. Сэтгүүл зүйн ардчилсан нийгэмд гүйцэтгэх үүрэг, хүмүүсийн мэдэх эрхийг ойлгох нь сэтгүүлч хүнд байх хамгийн гол мэдлэг нь юм. Баримт ба үзэл бодлыг ялгаж сурах, мэдээ материалынхаа өнцгийг тодорхойлж, бичиг баримт судалж, ажиглалт хийн, эх сурвалжтай ярилцаж мэдээллийг олоод хэл найруулгын зөв хэлбэрээр бичиж танилцуулах нь сэтгүүлч хүний мэргэжлийн гол ур чадварууд билээ. Гэтэл чөлөөт хэвлэлийг хөгжүүлсэн өнгөрсөн хориод жилийн дотор Монголын хэвлэл мэдээлэлд баримт биш үзэл бодол давамгайлсан хэвээр байгаа нь сэтгүүл зүйн агуулгын хувьд чанарын өөрчлөлт гарахгүй байгааг харуулж байна.

Жендэрийн тэгш байдлын талаар зөв ойлгох нь аливаа сэдвээр жендэрийн мэдрэмжтэй бичих гурав дахь угтвар нөхцөл болно. Хэвлэл мэдээллийн агуулга, сэтгүүлчдийн бичлэгт хийсэн удаа дараагийн судалгаа Монголын сэтгүүлчид жендэрийн мэдрэмжтэй болох шаардлагатайг дүгнэсэн байна.

Сэтгүүлчид жендэрийн мэдрэмжтэй бичих нь эмэгтэйчүүдийг чадавхижуулж улмаар тэд нийгмийн хөгжил дэвшилд хувь нэмэр оруулдаг гэдгийг сайтар ойлгох хэрэгтэй.

Ингэж ойлгохын тулд энэ асуудлаар гарсан олон улсын бичиг баримтууд, өөрийн орны хууль, салбар байгууллагын бодлого, жендэрийн мэдрэмжтэй сэтгүүл зүй бүхий орнуудын туршлагыг судалж мэдэх шаардлагатай юм. (Хавсралтаас танилцана уу)

ЖЕНДЭРИЙН МЭДРЭМЖТЭЙ СУРВАЛЖИЛЖ БИЧИХ НЬ

Сэтгүүлчид жендэрийн мэдрэмжтэй бичих арга барилд суралцахаас өмнө дээрх гурван угтвар нөхцлийг ойлгож мэдээд, өдөр тутмын үйл ажиллагаандаа удирдлага болгон бичлэгээ сайжруулах нь тун чухал юм. Үүний тулд юу хийх вэ?

Хэвлэл мэдээллийн байгууллагууд зохион байгуулалтын хувьд хийх зүйл:

- Байгууллагын дотоод журам, дүрмээ жендэрийн мэдрэмжтэй болгох
- Хэвлэл мэдээллийн үйл ажиллагааны гурван зарчмын дагуу аливаа ажлыг зохион байгуулах:
  1. Баримт ба үзэл бодлыг тусгаарлах
  2. Мэдээ ба зар сурталчилгааг тусгаарлах
  3. Сэтгүүл зүй ба бизнесийн үйл ажиллагааг тусгаарлах
- Ёс зүйн код мөрдөх
- Жендэрийн тэгш байдлын үзүүлэлтийг ашиглан үйл ажиллагаагаа дүгнэх
- Сэтгүүлчдээ байнга сургах
- Жендэрийн мэдрэмжтэй байдлын талаас агуулгын судалгаа тогтмол хийх
- Ил тод байх, хариуцлага хүлээх чадвартайгаа харуулах
- Жендэрийн эрх тэгш байдлын төлөө ТББ-уудтай хамтран ажиллах

Хэвлэл мэдээллийн салбарт сэтгүүл зүйн үйл ажиллагааны талаар хийх зүйлс

Хэвлэл мэдээллийн байгууллагын зүгээс хийх зүйлс:

- Үйл явдалд төвлөрсөн мэдээллээс асуудалд төвлөрсөн мэдээлэл рүү шилжих
- Сэтгүүл зүйн бичлэгээс үзэл бодлыг ялгаж салгах
- Эмэгтэйчүүдийн дуу хоолойд тэгш зай талбай, тэгш цаг хуваарилах
- Сэтгүүл зүйн сайн бүтээлд зохих хөрөнгө зарцуулах
- Хатуу болон зөөлөн мэдээний харьцааг өөрчлөх
- Алдаа гаргавал залруулах, хүлцэл өчих зэргээр хариуцлага хүлээх

Сэтгүүлчдийн зүгээс хийх зүйлс:

- Аливаад бодит, үнэн, шударга хандаж сурах
- Үзэл бодлыг баримтаас тусгаарлаж сурах
- Асуудлыг мэдэрч, судалж, өнцгийг зөв тодорхойлж сурах
- Бичлэгтээ аливаа ялгаварлалыг гаргахгүй байх
- Эх сурвалжийг зөв тодорхойлох
- Эх сурвалжид хүндэтгэлтэй хандах
- Үг хэллэгийг оновчтой ашиглах
- Зөв найруулан бичих

Сэтгүүл зүйн үйл ажиллагаанд хамгийн чухал нь баримтыг үзэл бодлоос тусгаарлаж сурах юм. Сэтгүүл зүйн бичлэг зөвхөн баримт дээр тулгуурласан байх ёстойг мэддэг хэдий ч сэтгүүлчид бичлэгтээ үзэл бодлоо оруулдаг нь Монголд хэвээр байна. Хэвлэл мэдээллийн удирдлагууд нь ч үүнийг зөвшөөрч байна. Уншигчид ч үүнд дассан байдаг. Зарим уншигч үзэл бодлоо илэрхийлсэн хурц үг хэрэглээгүй сэтгүүлчийг муу сэтгүүлч гэж үзэх тохиолдол ч бий. Харин зарим хүмүүс сэтгүүлчдээс илүү сэтгүүл зүйг мэддэг болсон бөгөөд тэд зөвхөн баримт дээр тулгуурлаж бичихийг шаарддаг болжээ. Баримтыг үзэл бодлоос салгаж сурахын тулд баримт гэж юу вэ, бас үзэл бодол гэж юу гэдгийг мэдэх ёстой.

Баримт:

- Хүний нэр, овог
- Газар орны нэр
- Хаяг, байршил
- Огноо
- Хэвлэмэл бичиг
- Биет эд зүйлс
- Хэлсэн, ярьсан, бичсэн үгс
- Дүрс болон дуу бичлэг

Үзэл бодол:

- Бодол
- Дүгнэлт
- Сэтгэгдэл
- Төсөөлөл
- Таамаг
- Таамаглал

Сэтгүүлчдийн үзэл бодол нь бичлэгтээ сонгосон өнцгөөр нь илэрч байдаг. Тухайн тэр сэдвийг, тэр өнцгийг сэтгүүлч сонгохгүй ч байж болох шүү дээ, бас байгууллага нь хэвлэхгүй ч байж болно. Энэ бол маш том эрх мэдэл. Энэ эрх мэдлээ урвуулан ашиглаад өөрийн үзэл бодлыг бичлэгтээ оруулж бусдад тулгах шаардлагагүй. Сэтгүүлчийн үзэл бодол өнцгийн сонголтоор л дуусна. Энд сэтгүүл зүйн хүч оршиж байдаг. Сонгосон өнцгөө батлах баримт цуглуулах нь бичиж сурвалжлах ажил нь бөгөөд баримт гэх мэдээлэл нь эх сурвалж гэгдэх хүмүүст л байдаг юм. Тиймээс эх сурвалж болсон хүмүүстэй уулзалгүйгээр бичиж сурвалжилна гэж байдаггүй. Баримт дутахаар л үзэл бодол ихэсдэг.

Монголын хэвлэл мэдээлэлд ажиглагдсан жендэрийн мэдрэмжгүй байдлын судалгаануудын тоймоос сэтгүүлчдийн жендэрийн тэгш байдлын талаарх мэдлэггүйг, хэвлэл мэдээлэлд эмэгтэйчүүд эх сурвалжийн хувьд үл үзэгдэгч болдгийг, харин тэд урлаг соёлын холбогдолтой зөөлөн мэдээнд давамгайлдгийг, аль ч хүйсийнхнийг хэвшмэл ойлголтоор тодорхойлж бичдэгийг олж мэдэж болно. Эдгээр нь сэтгүүлчдийн тогтмол хийдэг алдаанууд бөгөөд ийм алдаануудыг хийхгүй болбол л хэвлэл мэдээлэл жендэрийн мэдрэмжтэй болно гэсэн үг. Алдаануудыг мэдэж байвал засаж залруулж болно гэсэн үг. Залруулахдаа жендэрийн мэдрэмжтэй бичих зармуудыг ашиглана.

Дасгал ажил: Баримт ба үзэл бодлыг ялгуулна. “Өнөөдөр” сонины онлайн хувилбараас авсан С.Уулын бичсэн “Ерөнхий сайдад Б.Дэлгэрмаа зөвлөнө” мэдээг уншуулж баримт, үзэл бодлыг ялгуулна.

Ерөнхий сайдад Б.Дэлгэрмаа зөвлөнө

2014 оны 12 сарын 16

УИХ-ын гишүүн асан, эдүгээ Монгол Улсаас Сингапур улсад суух Элчин сайдаар ажиллаж буй Б.Дэлгэрмааг Ерөнхий сайд Ч.Сайханбилэг ахлах зөвлөхөө болгохоор шийджээ. Элчин сайд өчигдөр Төрийн ордноор үзэгдэж, суух өрөөгөө “зохицуулсан” сурагтай. Ерөнхий сайд асан Н.Алтанхуягийн ахлах зөвлөх Л.Гансүх цагдан хоригдож байгаа. Түүний сууж байсан өрөөнд шинэ Ерөнхий сайдын шинэхэн ахлах зөвлөх бүсгүй төвхнөх юм байна. Тэрбээр 2011 онд дээрх албан тушаалд томилогдсон юм. Элчин сайдыг дөрвөн жилээр томилдог ч ажлын байдлыг нь харгалзаад сунгах, хугацаанаас нь өмнө татах тохиолдол байдаг аж. Б.Дэлгэрмаа гурван жил ажилласан, тиймээс Ерөнхий сайдын хүсэлтээр ийнхүү татагдан ирж буй бололтой.

С.УУЛ

<http://mongolnews.mn/>

- Эхлээд мэдээг уншуулна. Хугацааг зааж өгнө.
- Дараа нь баримт ба үзэл бодлыг ялгуулна. Самбарыг хоёр хуваагаад эхний баганад баримтыг, хоёр дахь баганад үзэл бодлыг бичнэ. Багш өөрөө бичиж болно. Эсвэл нэг оролцогчийг урьж гаргаад бичүүлж болно.
- Тэгээд яагаад бичигчийн үзэл бодол орсон байгааг тайлбарлуулна.
- Энэ мэдээллийг ямар эх сурвалжаас авсан нь тодорхой эсэхийг асууна.
- Нэр нь дурдагдсан хүмүүстэй сурвалжлагч уулзсан эсэхийг асуу.
- Мэдээнд байгаа “зохицуулсан” сурагтай, ийнхүү татагдан ирж буй бололтой” хэллэгүүд ямар хэлбэрийн үзэл бодол болохыг тодорхойлуул.

Дасгал ажил: Кэйсийн дүн шинжилгээ хийх эхлэл тавина. УИХ-ын гишүүн Р.Бурмаагийн талаар 2014 оны 12 дугаар сард гарсан зарим мэдээлэлд сэтгүүл

ЖЕНДЭРИЙН МЭДРЭМЖТЭЙ СУРВАЛЖИЛЖ БИЧИХ НЬ

зүйн зарчмын талаас дүн шинжилгээ хийх дасгал:

- “Монголын Үнэн” сонинд Р.Бурмаагийн өгсөн ярилцлага
- “Тойм” сэтгүүлийн 2014 оны 50 дугаарт гарсан “Эшлэл” буланд тавьсан хоёр эшлэл
- “Сэрүүлэг” сонины 2014 оны 47 дугаарт гарсан “Р.Бурмаагийн дүү болдоггүй” бичлэг
- Сонин.мн сайт дээр тавигдсан “АН-ын зарим гишүүд Р.Бурмааг эсэргүүцэж буйгаа илэрхийллээ” бичлэг
- Сонин.мн сайт дээр тавьсан УИХ-ын гишүүн Д.Сарангэрэлийн эшлэл

Дүн шинжилгээ хийх санаанууд:

- Энэ материалуудыг холбож буй сэдэв
- Аль хэвлэл ямар өнцгөөр бичсэн байна вэ?
- Бичлэгийн төрөл зүйл нь юу вэ?
- Бичигчийн үзэл бодол орсон эсэх
- Р.Бурмаатай уулзаж ярилцсан эсэх
- Хэл найруулгын талаас дүгнэлт өгөх

Даалгавар өгөх:

- Цаашид энэ асуудлыг бусад хэвлэл мэдээлэл хэрхэн үргэлжлүүлэхийг ажиглах
- Р.Бурмаа гишүүн дахин нэр дэвшсэн тохиолдолд энэ асуудал босож ирэх эсэхийг ажиглах
- Өөрсдөө гишүүнээс тайлбар авах
- “Цензургүй яриа” нэвтрүүлэг. УИХ гишүүн Р.Бурмаатай хийсэн ярилцлагыг үзэх

<https://www.youtube.com/watch?v=fV1TwToMQoM>

3.2 ХЭВЛЭЛ МЭДЭЭЛЭЛД ЭМЭГТЭЙ УЛС ТӨРЧДИЙН ЭЕРЭГ ДҮР ТӨРХИЙГ БҮТЭЭХ НЬ

Зорилго: Эмэгтэй улс төрчдийг сөрөг байдлаар эсвэл асуудлаас хол байгаа мэт харуулдаг сэтгүүл зүйн одоогийн практикийг өөрчлөх арга замуудыг тайлбарлаж өгнө. Үүний тулд:

- Улс төрийн асуудлыг сурвалжлахдаа анхаарах зүйлс
- Агуулгад хүйсийн тэгш байдлыг хадгалах аргуудыг танилцуулна.

Сэдвийн агуулгын тойм: Эмэгтэй улс төрчдийн тухай бичих нь улс төрийн мэдээллийн нэг хэсэг гэдгийг ойлгуулна. Нийгмийн хөгжлийг хурдасгахын тулд эмэгтэй улс төрчдийн оролцоог хэвлэл мэдээллийн агуулгад харуулж байх ёстой. Энэ нь аливаад бодит, тэнцвэртэй хандах үндэс болно. Үүнийг энэ сэдвийн хүрээнд дэлгэрэнгүй тайлбарлана.

Дасгал ажил: Монголын хэвлэл мэдээллийн сүүлийн үеийн жишээн дээр ажиллуулна. Шинэ Засгийн Газрын 17 дэд сайдыг томилсон талаар бичихдээ эмэгтэй сайдуудын талаар хэрхэн бичсэнийг ажиглуулж хэлэлцүүлнэ. Хэд хэдэн материал тарааж өгч уншуулна.

- Агуулгын талаас хэлэлцүүлнэ.
- Хэлбэрийн талаас хэлэлцүүлнэ.
- Ямар алдаа байгааг хэлүүлнэ.
- Хэрхэн засаж сайжруулах талаар саналыг нь сонсоно.

ЛЕКЦИЙН ТОВЧООН

Жендэрийн мэдрэмжтэй бичих зарчмууд

Ерөнхий зарчмууд

- Аливаа бичлэгт хүйсийн тэнцвэрийг хадгалахдаа аль ч хүйст шударга хандах Шударга хандах гэдэг нь адил боломж өгөхийг хэлж байгаа юм. Хатуу мэдээнд эрэгтэйчүүд, зөөлөн мэдээнд эмэгтэйчүүд эх сурвалжийн хувьд давамгайлж байгаа нь шударга бус хандлагын үр дүн мөн. Жинхэнээсээ тэнцвэртэй байлгая гэвэл хатуу мэдээнд эмэгтэйчүүд, зөөлөн мэдээнд

ЖЕНДЭРИЙН МЭДРЭМЖТЭЙ СУРВАЛЖИЛЖ БИЧИХ НЬ

эрэгтэйчүүд харагдаж, сонсогдох ёстой. Зарим төрлийн ялангуяа улс төр, бизнесийн мэдээлэлд эмэгтэйчүүдийг огт харуулахгүй хэрнээ гэмт хэргийн мэдээлэлд хохирогч, нийгмийн сэдэвтэй мэдээлэлд өөрийгөө золиосолсон эхнэр, ээж талаас нь харуулаад эхэлдэг.

- Улс төр, эдийн засаг, зөрчлийн асуудалд эмэгтэйчүүдийн хандлагыг багтаах
Байгалийн гамшиг, дайн дажны үед эмэгтэйчүүд хэвлэл мэдээллээс бүр алга болдог. Албан тушаал бүхий эрэгтэйчүүд л байн байн гарч ирдэг. Улс төр, эдийн засаг, спортын мэдээлэлд эмэгтэйчүүд угаасаа ховор. Улс төрийн асуудлаар эмэгтэй хүн ч санаа оноо хэлж чадна. Спортод эмэгтэйчүүд ч амжилт гаргадаг.
- Гарчиг, график, зураг, дуу болон дүрс бичлэгт жендэрийн асуудлыг хялбаршуулж гаргахгүй байх

Богино хугацаанд, базсан хэлбэрээр хялбаршуулсан мэдээлэл өгөх гээд хүмүүсийн толгойд аль хэдийнэ бий болсон ойлголтыг нь баталгаажуулдаг. Энэ нь гол асуудлаас хүмүүсийг холдуулдаг. Сэтгүүл зүйн үнэн, бодит зарчмыг хангахын тулд гарчиг нь өнцгөө илэрхийлсэн, гэрэл зураг, график, дүрс бичлэг нь агуулгатайгаа тохирсон байх шаардлагатай. Гэрэл зураг бүр тайлбартай байх учиртай. Гэрэл зурагчны нэр нь байх ёстой. Радио, телевиз эмэгтэй хөгжмийн зохиолчдын бүтээлийг дуу чимээндээ ашиглаж болно. Уйлж байгаа эмэгтэйчүүдийн дүрсийг харуулдаг хэрнээ тэднээс юу ч асуудаггүй, яриулдаггүй тохиолдол олон.

Агуулгад хүйсийн тэгш байдлыг хадгалах аргууд:

- Аль ч хүйсийн хүмүүсийг эх сурвалж болгон ашиглах тэнцвэрийг хадгалах
Сэтгүүлч сурвалжлах явцдаа аль ч хүйсийн хүнийг эх сурвалж болгон асуул тавьж, мэдээлэл авах ёстой. Эмэгтэй хүмүүс ичимхий байдаг ч бичих гэж байгаа зүйлээ, түүний хэлэх зүйл ямар чухал болохыг тайлбарлавал тэд ойлгоно. Тэдэнтэй болгоомжтой харьцаж ойлголцож чадвал дараагийн удаа тэд хэвлэл мэдээллээс эмээхгүй болно.
- Эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүсийн амжилтад нь адилхан ач холбогдол өгөх
Нийгэмд зөвхөн эрэгтэйчүүд амжилт гаргадаггүй. Эмэгтэйчүүд ч бас улс

төр, эдийн засаг, боловсрол, эрүүл мэнд, спортод амжилт гаргадаг.

- Эрэгтэйчүүдийг уламжлалт бус үүрэг гүйцэтгэж байгаа талаас нь харуулах
Хүүхдээ асарч, гэрээ цэвэрлэж, хоол хийж байгаа эрэгтэйчүүдийг хэвлэл мэдээллээр харуулах. Эрэгтэй, эмэгтэй хүнийг хэн нэгнээс нь илүүд үзэхийг жендэрийн гажуудал гэнэ. Ихэнх нийгэмд эрэгтэй хүнийг эмэгтэй хүнээс илүүд үзэх байдал түгээмэл байдаг. Тухайлбал, хов жив ярьдаг эр хүнийг “эм хүн шиг” гэж муучлаад, чадалтай чадвартай гүдэсхэн эмэгтэйчүүдийг “эр хүн” шиг хэмээн үнэлдэг. Эрэгтэй хүнийг “төрийн хүн”, харин эмэгтэй хүнийг “гэрийн хүн” гэж нэрлэдэг.
- Эмэгтэйчүүдийг олон талт дүрээр нь харуулах
Эмэгтэйчүүд олон янз. Боловсролгүй нь ч бий, эрдэмтэн нь ч бий. Албан тушаалтан нь ч бий, ажилчин нь ч бий. Ядуу нь ч бий, чадуу нь ч бий. Улс төрч нь ч бий, идэвхтэн нь ч бий. Аль нь ч байсан тэр дүрээрээ л хэвлэл мэдээлэлд гарах ёстой.
- Жендэрийн хэвшмэл ойлголтыг эвдсэн агуулга бэлтгэх
Эмэгтэйчүүдийг миссийн тэмцээнд оролцогч, загвар өмсөгч, дуучин, жүжигчин гэж их харуулдаг. Мөн сексийн хэрэглүүр, хохирогч гэсэн утгаар их харуулдаг. Эдгээр ойлголтыг эвдэж нийгэмд ажил хөдөлмөр эрхэлдэг, алсын зорилго чиглэлтэй, нийгмийн идэвхтэй гишүүн, шийдвэр гаргахад оролцогч гэсэн талаас нь харуулах. Эмэгтэйчүүдийг гэр бүлд эзлэх байр суурь, нөхөн үржихүйн үүргээр нь тодорхойлох нь эцгийн эрхт ёст нийгмийн шинж бөгөөд тэр ч утгаараа эмэгтэй хүнийг “тогооны хүн”, “үс урттай, ухаан богинотой” гээд эрэгтэй хүнийг “дээд гаралтай”, “төрийн хүн” гэх уламжлал нь хэвлэл мэдээлэлд ч амь бөхтэй оршсоор байна.

Улс төрийн асуудлыг сурвалжлахдаа анхаарах зүйлс:

- Улс төрд оролцож буй эмэгтэйчүүдийг ажил үүргээ гүйцэтгэж буй хөгжлийг бүтээгч талаас нь харуулах
- Улс төрийн аливаа асуудлаарх эмэгтэйчүүдийн санаа бодлыг гаргаж ирэх
- Сонгуулийн тогтолцоог жендэрийн тэгш байдлын талаас тайлбарлаж өгөх
- Эрэгтэй, эмэгтэй улс төрчдөд асуултад хариулах адилхан боломж өгөх

Улс төрийг сурвалжлахуй гэж юу вэ?

Улс төр гэдэг бол үзэл санаа. Тэгэхээр улс төрийн сурвалжлага нь үзэл санааны тухай л байх ёстой. Тэр үзэл санаа нь хүмүүст л байна. Тиймээс хүмүүстэй уулзаж үзэл санааг нь тайлбарлуулах хамгийн чухал. Мөн үзэл санаанууд бичиг баримт болж үлддэг. Ном зохиол, хууль, дүрэм журам г.м. Үзэл санаа бас үйл хэрэг болно.

Улс төрийн мэдээллийн онцлог:

- Улс төрийн сурвалжлага нь гол төлөв “Тэр хэлсэн”, “Энэ хэлсэн” гэсэн байдлаар бичигддэг. Үзэл санааг тусгасан үгсийг ойлгож, мэдэж, ялгаж салгаж, сонгож бичих нь чухал.
- Улс төрчид л гол эх сурвалж болно. Тэд улсын, хотын, орон нутгийн байгууллагуудад ажиллаж байгаа. Тэд хууль тогтоох, гүйцэтгэх, шүүх засаглалд ажиллаж байгаа. Тиймээс улс төрийн сурвалжлахуйд Парламентийг, Засгийн газрыг, шүүхийг сурвалжлахуй ордог. Эх сурвалжийн хүрээ өргөн ч сонгуулийн болон томилгооны хугацаатай учраас албан тушаалтнууд байнга солигддог. Иймд эх сурвалжийн сүлжээг тогтмол шинэчилж өргөтгөх асуудал тулгарна.
- Цөөнх болсон улс төрчдийн санаа маш чухал. Ардчилсан нийгмийн бусад нийгмээс ялгарах гол онцлог бол цөөнхийг хүндэтгэх явдал. Үүнийг хэвлэл мэдээлэл хэрэгжүүлэх нь чухал. Олонх улс оронд эмэгтэй улс төрчид цөөнхийн тоонд ордог.
- Үйл явдал нь ар араасаа өрнөдөг. Гэхдээ үйл явдал хөөхийн оронд асуудлыг голлож сурвалжлах нь жинхэнэ сэтгүүл зүй мөн.

Хэвшмэл ойлголт нь нийгмийг бодит байдлаар харахаас сатааруулдаг.

Хэвшмэл ойлголтыг эвдэх аргууд:

- Өөрсдөөр нь яриулах: Эмэгтэйчүүдийг зарим үед олох хэцүү ч илүү хүчин чармайлт гаргаж ол. Тэгэхгүй бол нэг талыг барина. Зориудаар хайж олоод асуух хэрэгтэй.
- Жендэрийн мэдрэмжтэй хэл яриа ашиглах: Хэл нь нийгмийн үнэлэмжийг авч явдаг учир маш оновчтой үг хэллэгийг ашигла. Аль нэг хүйсийг нь эерэг, нөгөө хүйсийг нь сөрөг өнгө аястайгаар дүрсэлж болохгүй. Эсвэл нэг нь

нөгөөгөөсөө давуу мэт сөргүүлэн харуулах нь зохисгүй. Үгээр дүрслэхдээ уншигч үзэгчдийн ухамсарт эерэгээр нөлөөлөх бодит төсөөллийг өг. Тиймээс жендэрийн тэнцвэртэй үг, хэллэгийг ашигла. Жишээ нь: “Ноёд, хатагтай нар аа” гэхийн оронд “хамтран зүтгэгчид, төлөөлөгчид өө” гэх, “Төлөөлөгчдийг гэргий нартай нь урьжээ” гэхийн оронд “Төлөөлөгчид гэр бүлийн хүнтэйгээ иржээ” гэх мэт. Эрэгтэй хүмүүсийн нэрийн өмнө албан тушаалыг нь бичсэн бол эмэгтэйчүүдийн нэрийн өмнө бас бичнэ. Эмэгтэйчүүдийн өмнө “тэрний авгай” гэсэн тодотгол их хийдэг. “Гэрийн хүн, тогооны хүн” гэж ч бичдэг. Монгол хэл хүйс заасан үйл үг, төлөөний нэр байхгүй онцлогтой. Тиймээс үг сонголт, найруулга нь жендэрийн мэдрэмжийг тодруулдаг. Тодруулбал, “Дорж, Дулмаа хоёр хоёулаа ажилтай. Дорж Дулмаад гэрийн ажил хийхэд нь тусалдаг” гэхийн оронд “Дорж, Дулмаа хоёр хоёулаа ажилтай. Тэд гэрийн ажлаа хамтарч хийдэг” гэвэл илүү жендэрийн тэгш байдлыг хадгалсан болно.

- Аль нэг хүйс, бүлгийг үзэн ядуулах өдөөлт хийхгүй байх: “Эрэгтэйчүүд ухаантай, эмэгтэйчүүд хэт сэтгэлийн хөдөлгөөнтэй”, “Сэхээтнүүд их зантай”, “Ажилчид боловсролгүй, тэнэгдүү”, “ДОХ-той хүмүүс замбараагүй”. Ийм хэвшмэл ойлголтууд нийгэмд тэгш бус байдал үүсгэх бодол санааг бий болгодгийг санах,
- Эх сурвалжид хүйс, нийгмийн байр суурийг нь харгалзахгүйгээр хүндэтгэлтэй хандах: Эрэгтэйчүүд, албан тушаалтнуудад эх сурвалж болох боломж илүү өгдөг. Өсвөр насны хөвгүүн бэлгийн амьдралд орсон бол эр хүн гэж сайшаах, харин өсвөр насны охин орсон бол замбараагүй гэж үзэх. Хүүхдээ орхисон аавыг хариуцлагагүй, хүүхдээ хаясан ээжийг ёсноос гажууд зүйл хийсэн мэт хандах,
- Эмэгтэйчүүдийг дүрслэхдээ анхаарах: Эмэгтэйчүүдийн бие галбир, хувцас, гаднах байдал дээр байнга төвлөрч дүрслэх нь эрэгтэйчүүдэд тэднийг сексийн хэрэглүүр болгож харахад тусалдаг болохыг судлаачид тогтоожээ. Эмэгтэйчүүд гоёж гангалах, гадаад байдалдаа анхаарахаас өөр нийгэмд гүйцэтгэх үүрэг байхгүй мэт сэтгэгдлийг хүмүүст үлдээдэг. Түүнчлэн хэвлэл мэдээлэл эмэгтэйчүүдийн бие бялдар, нийгэмд эзлэх байр суурийг нэлээд шүүмжилдэг. Зарим гэр бүлд зориулсан нэвтрүүлэг эмэгтэй, эрэгтэйчүүдийн гэр бүлд гүйцэтгэх үүргийнх нь талаар эвгүйцмээр шог яриа дамжуулах нь ч бий.

- Хэвшмэл хэллэг бүү ашигла: Хэвшмэл хэллэгийг дуу, зүйр цэцэн үг, хэвлэл мэдээлэл, ном зохиол, шашин, соёл, уламжлалын ойлголтоос авч хэрэглэдэг бөгөөд ингэж ашиглах нь үнэхээр хор хөнөөлтэй. Хэвшмэл үг хэллэгээс зайлсхийхийн тулд сэтгүүлч өөрт тогтсон хуучин ойлголтоосоо ангижрах хэрэгтэй. Та эрэгтэйчүүдийг юу гэж боддог вэ? Эмэгтэйчүүдийг юу гэж боддог вэ? гэсэн жагсаалт хий.

Хүчирхийллийг сурвалжлахдаа анхаарах зүйлс:

- Хохирогчийг нийтэд таниулахгүй байх
Хохирогчийн зөвшөөрөлгүй нэрийг нь гаргахгүй байх. Хэрэг явдал болсон газрыг дэлгэрэнгүй дүрслэхгүй байх. Өөрийг нь танигдахаар тод дүрслэхгүй байх. Жинхэнэ нэрнийх нь оронд өөр нэр ашиглаж болно. Нэрийг нь өөрчилснөө уншигч, үзэгч, сонсогчдооо хэл. Хөдөлмөрийн маргааны талаар ярьж байвал тэд өөрсдөө хүсэхгүй л бол жинхэнэ нэрийг бас бүү хэрэглэ. Хэн нэгэн ажлаасаа халагдаж болзошгүй.
- Хохирогч гэж бүү харуул
Аль болохоор хохирогч гэж харуулахгүйг хичээ. Идэвхгүй, арчаагүй гэж бүү харуул. Харин яаж асуудлыг даван туулж байгаа, хэрхэн хүчийг олж байгаагаар нь хүчирхэг хүн гэдэг талаас нь харуул. Сэтгүүлчид хохирогчийг улам хохирогч болгон бусдаар өрөвдүүлэх байдлаар бичих буюу хохироосон хүнийг нь яллах гээд байдаг.
- Эмэгтэйчүүдийн эсрэг гэмт хэргийг өөгшүүлэхгүй байх
Эмэгтэйчүүдийн эсрэг үйлдсэн гэмт хэргийг бичихгүй өнгөрөх, эсвэл болдог л хэрэг явдал мэтээр бичих нь гэмт хэргийг өөгшүүлж байгаа хэрэг юм. Хүчингийн гэмт хэргийн хохирогчтой ярилцахдаа болсон процессийг нарийвчилж яриулахгүй байх. Бусад эрэгтэйчүүдэд санаа өгч болзошгүй. Биеэ үнэлэх, хүүхдийн наймаа, сексийн аяллын тухай бичихдээ болсон газрын байршлыг бүү хэл. Хэрэглэгчид нь ч сонсож байж болзошгүй.
- Гэмт хэргийн хохирогчдод энэрэнгүй хандах
Гэмт хэргийн хохирогч хэн ч байлаа гэсэн өршөөл энэрэлтэй ханд. Нөхөр, хамаатан садан, албаны хүмүүст танигдахаасаа айж буй эмэгтэйн дуу

хоолойг өөрчлөх буюу эсвэл сэтгүүлч өгүүлэх хэлбэрээр танилцуулж болно. Телевиз, радиогийн нэвтрүүлэгт эмэгтэйчүүдийг оруулж байгаа үед эхлэхээс нь өмнө юун тухай ярихыг хүсэж байгааг нь асуу. Мөн дуусахад нь нэмж хэлэх зүйл бий эсэхийг асуу. Шууд нэвтрүүлгийн үед эмэгтэйчүүд уйлах бол таслаад явуулах хөгжим бэлтгэсэн байх нь чухал. Хэт сэтгэл хөдлөлтэй нэвтрүүлэг болно гэж үзвэл урьдчилаад бичлэг хийсэн нь дээр. Хэн ч олны өмнө нулимсаа унагахыг хүсдэггүйг анхаар. Нийтийн өмнө эвгүй байдалд орох нь амьдралд нь сөргөөр нөлөөлдгийг сана. Нэвтрүүлсний дараа бид хүнийг хамгаалж чадахгүй. Тиймээс эхнээсээ сайтар бэлтгэ.

- Эмэгтэй хүний талаас нь хандаж үзэх

Өнцгөө сонгохоос эхлэн эмэгтэй хүний талаас хандвал сонирхолтой баримт олох бөгөөд түүгээр сэтгүүл зүйг сайжруулна. Одоо хэвлэл мэдээлэл байнга ерөнхийлөн хамаатуулж байгаа учраас эрэгтэйчүүдийн талаас хандаж байна.

Гадаадын хэвлэл мэдээлэлд эмэгтэйчүүдийн талаар бичсэн зарим жишээг танилцуулъя.

Дасгал ажил: Хэвлэл мэдээллийн жендэрийн мэдрэмжгүй байдлыг хэрхэн хянадаг тухай АНУ-ын Эмэгтэйчүүдийн Медиа Сентер хэмээх төрийн бус байгууллагын жишээн дээр харуулна. Орчуулгыг тарааж өгч уншуулна.

Америкт сонгуулийн үед хэвлэл мэдээллийн хүйсийн тэгш бус байдлыг харуулсан хоёр кэйсийг харуулъя.

Кристал Боллын жишээ

2010 онд Виржиниа мужийн нэгдүгээр тойргоос Кристал Болл тухайн үед тус тойргоос сонгогдчихсон бөгөөд дахин сонгогдохоор нэрээ дэвшүүлсэн гишүүний эсрэг анх удаа Конгресст нэр дэвшин өрсөлджээ. Аравдугаар сард буюу сонгуулийн сурталчилгаа дуусахаас нэг сарын өмнө түүний 2004 онд үдэшлэг дээр багтай авахуулсан гэрэл зураг олон нийтийн тун бага мэддэг Виржиниа Вертюкон (Virginia Virtucon) хэмээх консерватив вэбсайт дээр тавигджээ. Тэр сайт тун удалгүй эл зургийг хуудаснаасаа буулгасан ч хэдхэн

өдрийн дотор интернэтээр тарж Коукер (Gawker) хэмээх хов жив тараадаг сайтын зургийн слайд дотор хүрээтэйгээр, дараах тайлбартайгаар тавигджээ.

“Кристал Болл коллеж төгссөнийхөө дараахан дэггүй Санта болж хувцаслажээ. Тэр үеийнх нь нөхөр нь хамар дээрээ хиймэл эрхтэн зүүгээд хүзүүгээрээ оосорлуулсан байлаа. Хэдэн жилийн дараа Кристал Конгресст өрсөлдөхөөр шийджээ. Дараа нь юу болсныг таах уу?”

Олонх хэвлэл мэдээллийн байгууллага, ток шоу хөтлөгч ихийг мэдэгчид тэр зургуудыг кампанит ажилтай нь холбоогүй тул түүний сурталчилгаанд нөлөөлөхгүй гэж үзэж байв. Харин нэгдүгээр тойргийн сонгогчид нэр дэвшигчдийн нэг нь элэг доог болсон хүн байвал ямар санагдаж байгаа тухай асуултаар бөмбөгдүүлжээ.

Болл элэг доог болоод өнгөрөх ч магадлалтай байлаа. Эмэгтэй улс төрчдийг замбараагүй гэж дүрслэх нь улам бүр нэмэгдэж буй тохиолдолд иймэрхүү толбыг арилгах төвөгтэй. Тиймээс “Асуудлыг дэлгэ. Тэгээд өөрчил” төслийнхөн энэ тухайгаа нийтэд ярихыг Боллд зөвлөжээ. Асуудлыг зүгээр өнгөрөөх нь юунд ч туслахгүй, харин сонгогчдыг түүнээс холдуулна гэдгийг төслийнхөн мэдэж байв. Тэр ч байтугай түүнд талтай зарим хэвлэл мэдээлэл Боллыг 22 настангууд нэг иймэрхүү л юм хийнэ дээ, юу гэж ч найз нөхөд, гэр бүлийнхэнтэйгээ ингэж зургаа авахуулсан юм бэ дээ гэсэн маягтай бичиж байв.

2010 оны 10 дугаар сарын 11-нд Болл өөрийнх нь эсрэг хийж буй сексист сурталчилгааны талаар мэдэгдэл гаргасан юм.

“Миний зураг хэвлэгдсэн өдөр би Хиллари Клинтон тухай бодлоо. Тэр хувийнх нь амьдрал нийтэд ил болсны маргааш толгойгоо яаж өндөрт өргөж чадсан юм бол гэж. Олон зөвлөгч намайг өнгөрсөн, Конгрессийн гишүүнээс хүмүүс ийм зүйл хүсдэггүй юм гэж хэлсэн. Би тэмцэхээр шийдлээ. Хэдийгээр элэг доог болсон Кристал Болл хэмээх нэр дэвшигч болж үлдэх магадлалтай ч би нийтийн өмнө гарч асуудлын талаар дуу хоолойгоо өргөхөөр шийдлээ. Би ичсэндээ биш харин хийсэн зүйл минь буруу гэдгийг мэдэж байгаа учраас би өөрөө ч хүртэл эвгүйцэж байгаа зураг тийш анхаарлыг улам татах эрсдлийг хийж байна.

Миний авсан бараг бүх зөвлөгөө ярилцлага өгөх тухай байлаа. Эмэгтэйчүүдийн сурталчилгааны форум байгууллагын Сибхэн Сэт Бэнне

л үүнтэй тулалдах гол арга бол урагшилж, эсэргүүцэн зогсох юм гэдгийг ойлгоход тусалсан юм.”

Хэдийгээр Кристал Болл Конгрессийн сонгуульд ялаагүй ч асуудлыг гаргаж тавьснаараа сонгогчдод Фэйсбүүк дээрх сексист зураг чухал биш гэдгийг ойлгуулсан билээ.

Жанис Хэнн ба Юу Тьюбийн зар

2011 онд Ардчилсан намын Жанис Хэнн Конгрессийн нөхөн сонгуульд Калифорнийн 36 дугаар тойрогт өөрийнх нь намын Жэйн Харманы эзгүйрүүлсэн суудлын төлөө өрсөлдсөн байна. Лос Анжелес хотын зөвлөлийн гишүүн Хэнн Бүгд Найрамдах намаас нэр дэвшсэн, консерватив үзэлтэй улс төрийн идэвхтэн Грег Хьюгийн эсрэг өрсөлджээ.

Тусгай сонгуулийн өдөр долдугаар сарын 12 байсан бөгөөд сонгуулийн сурталчилгаа дуусахаас нэг сарын өмнө хэвлэл мэдээллийн бүх сурталчилгааг нь *Супер ПАК Төрн Райт Юу Эс Эй* (SuperPAC Turn Right USA) сайтыг үүсгэн байгуулагчдын нэг Лад Элингэрийн хийсэн видео дарж орхисон юм.

Дүрс бичлэгт нүднээс нь улаан гэрэл цацарсан Жанис Хэнний дүртэй багийг нүүрэндээ зүүсэн эмэгтэй шон тойрон бүжиглэнэ. Тэр эмэгтэй гангстер маягтай хувцасласан хоёр Африкийн Америк (хар арьстан) хүний өмнө ирэхэд нөгөө хоёр нь “Мөнгөө өг, завхай эм чи. Бид гудамжинд гарч буудъя” гэж дуулна.

Төрн Райт Юу Эс Эй байгууллагын мэдээлснээр Хэнн хотын зөвлөлийн гишүүн байхдаа түрэмгий бүлэглэлтэй холбоотой мэргэжилтэн ажилд авах хөтөлбөрийг дэмжиж байсан юм байж. Тэр зарыг телевизээр төлбөртэйгээр нэвтрүүлээгүй ч хэвлэл мэдээллээр эцэс төгсгөлгүй ярьж, гаргасан Элингэр ч үндэсний телевизээр гарч тайлбарлажээ.

Эмэгтэйчүүдийн Хэвлэл мэдээллийн Төв бусад олон бүлгүүдийн хамт хэтэрхий сексист, арьс өнгөний үзэлтэй тэр заранд эгдүүцсэн байна. Тэд зар нь нэлээд хүчирхийлэлтэй, буу үзүүлж төгсдөг, буудах чимээ нэвтрүүлсэн, “Энэ эмэгтэйг Конгресст бүү оруул” гэж хашгирсан байсныг тэд тэмдэглэн хэлжээ. Тухайн оны эхээр Габриэл Гиффордсыг буудсан байсантай холбож авч үзэхэд ч

Хэннийг тойруулсан хүчирхийлэл нь эвгүйцмээр үзэн ядалт байлаа.

Сонгуульд эсрэг өрсөлдөгч нь болсон Хью эхлээд тэр зартай огт хамаагүй гээд тайлбар өгөхийг хүсэхгүй байв. Дараа нь тэр үгүйсгэснээсээ няцсан боловч зарыг сайтаас авахуулахгүй л байв. Улмаар сонгуулийн сурталчилгааны үеэр Юу Тьюбээр тэр зарыг хагас сая хүн үзсэн юм. Бүх талууд зарыг няцааж байсан ч сонгуулийн сурталчилгааны сүүлчийн шатанд тэр нь ноёлсон хэвээр л байв.

Эцсийн дүнд Хэнн ялсан л даа. Энэ тохиолдол бол сексист зар сонгуулийн сурталчилгааг хэрхэн голдрилоос нь гаргаж болдгийн жишээ юм.

Улс төрийн мэдээлэлд хүйсийн тэнцвэртэй байдлыг хадгалах зөвлөмж

Байдлыг эргүүлж тавих

“Эргүүлж тавина гэдэг нь эрэгтэйчүүдийн тухай тэгж бичихгүй байдлаар эмэгтэй нэр дэвшигчдийн тухай бичихийг хэлж байгаа юм. Агуулгатай нь онцын холбоогүй л бол хүйс, арьс өнгө, нийгмийн давхарга, үндэс угсаа, шүтлэгийнх нь талаар бичих хэрэггүй гэсэн үг. Эрэгтэйчүүдийн нүд, нүүр будалт, үс засалт, гэр бүлийн байдал, хүүхдийн тухай яриагүй л бол эмэгтэй нэр дэвшигчдийнхийг дурдах шаардлагагүй.

“Одоо байгаа байдлыг эргүүлж тавихыг л хэлж байгаа юм. Эрэгтэй нэр дэвшигчийн хүүхдийг дурдаагүй л бол эмэгтэй нэр дэвшигчийнхийг дурдах шаардлагагүй. Эрэгтэй нэр дэвшигчийн хувцас, гаднах байдлыг дүрслээгүй л бол эмэгтэй нэр дэвшигчийнхийг дүрслэх шаардлагагүй. Эрэгтэй нэр дэвшигчийг үсээ буддаг гэж хэлээгүй л бол эмэгтэй нэр дэвшигчийн нүүрний будгийг битгий ярь. Эмэгтэй нэр дэвшигч эрдмийн зэрэгтэй, харин эрэгтэй нэр дэвшигч албан тушаал ахиж яваа гэж бүү хэл. Эмэгтэй нэр дэвшигч суралцаж мэдсэн, харин эрэгтэй нэр дэвшигч өөрийн зүтгэлээр мэдлэг олсон гэж битгий харьцуул. Эрэгтэй хүнээс та эр хүний хувьд нэр дэвшиж байна уу гэж асуугаагүй л бол, эмэгтэй нэр дэвшигчээс эмэгтэй хүний хувьд нэр дэвшиж байна уу гэж бүү асуу.”

Глориа Стэйнэм, Эмэгтэйчүүдийн хэвлэлийн төвийг байгуулсан сэтгүүлч

Паралелизм буюу зэрэгцүүлэх, жиших

Сэтгүүлчид харьцуулах гэж их хичээдэг. Дээд албан тушаалын эмэгтэйг эх хүний дүрээр, эрэгтэйг эцэг хүний дүрээр харуулдаг. Гэхдээ харьцуулалтаас хэвшмэл ойлголт руу халтирч орох амархан. Тухайлбал АНУ-ын дэд ерөнхийлөгчид нэр дэвшиж байсан Сара Пэйлинээс олон жаахан хүүхэдтэй, тэгээд ч нэг нь хөгжлийн бэрхшээлтэй байхад та энэ ажлыг хийж чадах юм уу гэж асууж байсан. Ижилхэн албан тушаалд дэвшиж байсан хүнээс нь та энэ ажлыг хийж чадах юм уу гэж асуугаагүй тохиолдолд түүнээс ингэж асууж болохгүй юм.

Түүнчлэн Хиллари Клинтон эрэгтэй байсан бол түүний үс, хувцасны талаар бага бичих байсан. Тиймээс түүнтэй өрсөлдөгч эрэгтэйчүүдийн хэрхэн хувцасласан, үсээ хэрхэн зассан талаар яриагүй л бол түүний талаар тэгж ярих шаардлагагүй байсан юм.

Тэгэхээр хэн нэг хүнийг аль нэг талаар шүүмжилсэн л бол нөгөө хүнийг нь мөн тэр талаар нь шүүмжлэх ёстой. Гэхдээ нэг нэр дэвшигчийн мөрийн хөтөлбөрт үндэслэлтэй зорилт байвал нөгөө нэр дэвшигчийнхтэй харьцуулахаар зүйл байхгүй байж болно.

Эмэгтэй нэр дэвшигчдэд эрэгтэй нэр дэвшигчдэд хандаж байгаатай яг адилхан хандах ёстой. Эрэгтэй нэр дэвшигчид “тэнэг” эсвэл “хэтэрхий эмэгтэйлэг” санагдах асуултыг эмэгтэй нэр дэвшигчдээс бүү асуу. Үүний тулд сексист бөгөөд шударга бус хандлагатай редакцийн стандартыг өөрчлөх хэрэгтэй.

Хийх ёсгүй зүйл:

- Эмэгтэйчүүдийн хувцас эсвэл гаднах байдлын талаар эрэгтэй нэр дэвшигчдийн тухай ижил төстэй маягаар бичээгүй л бол битгий бич.
- Хүйсийг тодотгосон “ааш муутай”, “хөнгөн”, “дураараа” гэсэн тодотголыг эрэгтэй нэр дэвшигчдэд хэрэглээгүй л бол бүү хэрэглэ.
- Нэр дэвшигч өөрөө эх хүн гэдгээ ярьж эхлээгүй л бол сэтгүүлч эхэлж хөндөх шаардлагагүй.

Хийх зүйл:

- Аль аль хүйсийн хувьд хувцас нь үнэхээр бэлгэ тэмдгийн чанартайгаар чухал байвал бич.

ЖЕНДЭРИЙН МЭДРЭМЖТЭЙ СУРВАЛЖИЛЖ БИЧИХ НЬ

- Эрэгтэй нэр дэвшигч өөрөө эцгийн үүрэг нь албан тушаалд тохирох чухал үзүүлэлт гэж ярьж эхэлбэл л асуу.
- Хэрэв эрэгтэй нэр дэвшигч сексист үг хэллэг ашиглавал заавал тодруулж асуу.

НЭМЭЛТ МЭДЭЭЛЭЛ

Хавсралт 1

ХЭВЛЭЛ МЭДЭЭЛЭЛД ЖЕНДЭРИЙН ТЭГШ ЭРХ, ЭРХ ТЭГШ БАЙДЛЫН АЧ ХОЛБОГДОЛ

Хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэлд жендэрийн тэгш эрх, эрх тэгш байдлын үзэл баримтлалыг хэрэгжүүлснээр олон нийтэд түгээж буй нийтлэл, нэвтрүүлгийн агуулгад чанарын өөрчлөлт гаргах боломжтой. Тэрхүү чанарын өөрчлөлтийн үр дүнд эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүст хүйсийн ялгаанаас үл хамаарч шударга хандах, аливаа нөөцийг хуваарилах, захиран зарцуулах, үр шимийг нь хүртэх боломжийг адил тэгш олгоход нөлөөлнө. Үүний зэрэгцээ хүмүүсийн иргэний болоод улс төрийн оролцоо адил тэгш байх, мэдээлэл ижил тэгш хүртэх боломжоор хангагдана.

Жендэр, жендэрийн тэгш эрх, эрх тэгш байдал гэж юу вэ?

Жендэр нь эрэгтэй эмэгтэй хүмүүсийн нийгмийн зан төлвийг тодорхойлдог, соёлын онцлог шинж чанаруудын нэгдэл бөгөөд тэдгээрийн хоорондох харилцаа юм. Үүнийг “эрэгтэй эмэгтэй хүмүүсийн эрхийг хангах оролдлого”, “эрэгтэй эмэгтэй хүмүүсийн нийгэмд найрсан зохицон амьдрах” гэх мэтээр олон янзаар тайлбарлаж болно.

ЖЕНДЭРИЙН МЭДРЭМЖТЭЙ СУРВАЛЖИЛЖ БИЧИХ НЬ

“Жендэр” гэж улс төр, эрх зүй, эдийн засаг, нийгэм, соёлын ба гэр бүлийн харилцаанд эрэгтэй, эмэгтэй хүний гүйцэтгэх үүрэг, хүлээх хариуцлага, тэдний нийгэмд эзлэх байр суурийн талаар уламжлагдан тогтсон, түүхэн явцад хувьсан өөрчлөгддөг ойлголт, үзэл, хандлагыг хэлнэ³⁴ гэжээ. Улс төр, эрх зүй, эдийн засаг, нийгэм, соёлын хүрээнд уламжлагдан тогтсон үзэл, ойлголт, хандлагыг хэвлэл мэдээлэл хэрхэн илэрхийлэх, жендэрийн ялгаварлан гадуурхалтаас ангид мэдээлэл түгээх, эс түгээхээс шалтгаалж жендэрийн мэдрэмжгүй байдалд шууд ба шууд бусаар нөлөөлдөг.

“Жендэрийн тэгш эрх” (*Gender equity*) гэдэг нь эмэгтэй, эрэгтэй хүмүүст тэдний тусгай/өвөрмөц хэрэгцээ, сонирхлынх нь дагуу шударга хандана гэсэн үг. Энэ тэгш байдлыг хангах, эсвэл ялгаатай боловч эдлэх эрх, хүртэх ашиг, хүлээх хариуцлага, боломж бололцооны хувь адил тэгш байхад анхаарсан хандлагыг хэлнэ. “Жендэрийн тэгш байдал” (*Gender equality*) гэдэг нь эмэгтэй, эрэгтэй хүмүүс нийгэмдээ болон хувийн амьдралын хүрээндээ эн тэгш үнэлэгдэж, тэгш эрх мэдэл, оролцоотой байж, хөгжлийн үйл явцад оролцох болон үр шимийг нь хүртэх тэгш боломжоор хангагдахыг хэлнэ³⁵.

Жендэрийн эрх тэгш байдал гэж эрэгтэй, эмэгтэй хүн улс төр, эрх зүй, эдийн засаг, нийгэм, соёлын ба гэр бүлийн харилцаанд тэгш эрхтэй оролцож, эдийн засаг, нийгэм, соёлын хөгжлийн үр шимээс тэгш хүртэж, хөгжилд эрх тэгш хувь нэмрээ оруулснаар жендэрийн ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байхыг хэлнэ³⁶. Жендэрийн тэгш эрх, тэгш байдал бол юун түрүүнд хүний эрхийн асуудал. Энэ нь эрэгтэй эмэгтэй хүмүүсийн аль аль нь дутагдаж гачигдах зүйлгүй, айдас түгшүүргүй хүний ёсоор амьдрах эрхтэй гэдгийг ойлгох явдал юм.

---

34 Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах ухай хууль, 4 дүгээр зүйл, Хуулийн нэр томъёоны тодорхойлолт, 4.1.1 дүгээр зүйл

35 Жендэрийн үндэсний хороо, Азийн Хөгжлийн Банк, Жендэрийн тэгш байдлын үзэл баримтлалыг бодлого төлөвлөлт, үйл ажиллагаанд тусгах нь, УБ 2014, 47 дахь тал

36 Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах ухай хууль, 4 дүгээр зүйл, Хуулийн нэр томъёоны тодорхойлолт, 4.1.2 дугаар зүйл

Жендэрийн нэр томьёо

(Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хууль)

Жендэрийн тэгш байдалд хэвлэл мэдээлэл ямар үүрэгтэй вэ?

Жендэрийн аливаа бэрхшээлтэй асуудлаар уламжлалт, хэвшмэл үзлийг өөрчлөх, зөв хандлага, соёлыг төлөвшүүлэхэд хэвлэл мэдээлэл онцгой үүрэгтэй. Хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр нэвтэрч буй сэтгүүл зүйн бүтээлээс гадна зар сурталчилгаа, уран бүтээл, кино зэрэг нь жендэрийн талаарх соёлыг бүрдүүлээд зогсохгүй хэвшмэл үзлийг батжуулж байдаг. Тухайлбал, 1970-аад оны Америкийн телевизийн сурталчилгаануудад эрэгтэйчүүдийн 70 хувь нь барааг борлуулж буй дүр, эмэгтэйчүүдийн 86 хувь нь бараа бүтээгдэхүүн худалдан авагчийн дүрээр гарч байсан байна³⁷.

Хэвлэл мэдээлэл хэвшмэл үзэл, дүр төсөөллийг бий болгохоос гадна шинэ соёлыг түгээдэг. Тухайлбал, Латин Америкийн орнуудад илүү давамгайл байсан гэр бүл дэх хүчирхийллийн асуудлыг сэтгүүлчид далд, нуугдмал байдлаас ил гаргаж олон нийтэд таниулснаар 1990-ээд оноос аливаа хэлбэрийн хүчирхийллийг эсэргүүцэх, түүнээс урьдчилан сэргийлэх боломжийг тодорхой түвшин бүрт эрэлхийлэхэд хүргэж байжээ³⁸. Хэвлэл жендэрийн асуудалд мэдрэмжтэй хандаж, хүйсийн шинжээр ялгаварлан гадуурхахыг таслан зогсоох, эмэгтэйчүүдийн оролцоог нэмэгдүүлэхийг эрмэлзсэнээр иргэдийн ерөөсгөл ойлголтыг залруулан ижил тэгш эрхийн ойлголтыг дээшлүүлдэг.

Жендэрийн тэгш байдлын үзэл баримтлалыг иргэдийн ойлголт, мэдлэгийг нэмэгдүүлэх, чадавх бүрдүүлэх үйл ажиллагаа зэрэг олон зүйлд хэрэглэдэг. Жендэрийн тэгш байдлыг дэмжих тусгай арга хэмжээ нь зөвхөн эмэгтэйчүүд, эсвэл эмэгтэй, эрэгтэй хүмүүсийн хэн хэнд нь, эсвэл зөвхөн эрэгтэйчүүдэд чиглэсэн байж болно. Энэ хоёр стратегийн хооронд зөрчил байхгүй бөгөөд харин ч жендэрийн тэгш байдлын үзэл баримтлалыг бодлого төлөвлөлт, үйл ажиллагаанд тусгахад тодорхой зорилтот бүлэгт чиглэсэн арга хэмжээ зайлшгүй шаардлагатай³⁹. Жендэрийн тэгш байдлын үзэл баримтлалыг бодлого,

---

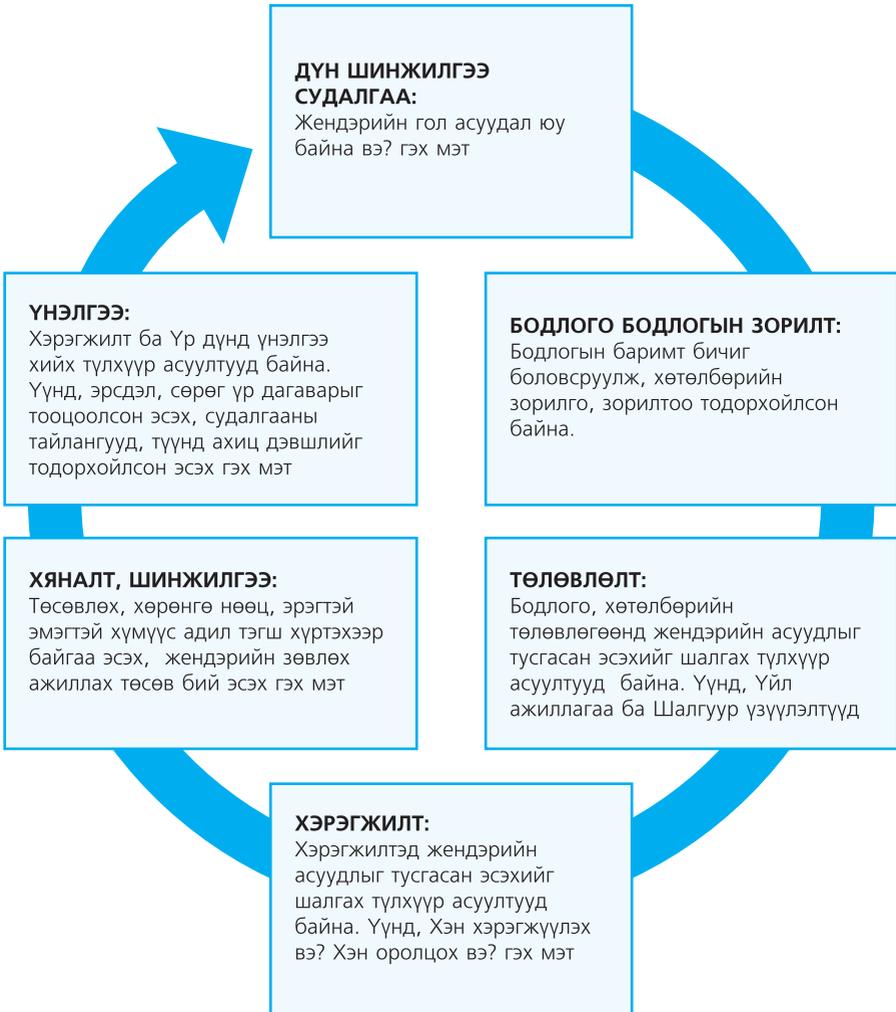
37 С.Батсүрэн, Нийгмийн сэтгэл судлал дахь хүйсийн сэтгэл зүйн асуудал, УБ 2013, 16 дахь тал

38 НҮБ-ийн Хүн амын сан, ХХ-гийн дэргэдэх “Сэтгүүлч” коллеж, ЗГХА ЭМГ, Жендэрийн зарим асуудал, түүнийг сурвалжлах нь, УБ 2009

39 Жендэрийн үндэсний хороо, Азийн Хөгжлийн Банк, Жендэрийн тэгш байдлын үзэл баримтлалыг бодлого төлөвлөлт, үйл ажиллагаанд тусгах нь, УБ 2014, 47 дахь тал

төлөвлөгөө, үйл ажиллагаанд тусгах үе шатуудад юу хийх ёстойг тодорхойлсон байдаг. Үүнд, таван үе шаттай бөгөөд үе шат тус бүр судалгаа хийхийг шаарддаг.

График №02 Жендэрийн тэгш байдлын үзэл баримтлалыг бодлого, төлөвлөлт, үйл ажиллагаанд тусгах үе шат

ЖЕНДЭРИЙН МЭДРЭМЖТЭЙ СУРВАЛЖИЛЖ БИЧИХ НЬ

Жендэрийн тэгш байдлыг хангах урт хугацааны үзэл баримтлалыг хэрэгжүүлэхэд мэдээллийн хэрэгслийг өргөнөөр татан оролцуулах, тэдгээрийн үүрэг, хариуцлагыг өндөржүүлж, хэвлэл мэдээллийн хөтөлбөрийн бодлого, үйл ажиллагааны жендэрийн мэдрэмжийг сайжруулах талаар олон улсын эрх зүйн баримт бичгүүдэд тусгайлан заасан байдаг⁴⁰.

Хэвлэл мэдээлэл жендэрийн тэгш эрхийн хүрээнд эмэгтэй, эрэгтэй хүмүүсийн тухай хэвшмэл үзэл, ойлголтоос ангид байх, шийдвэр гаргах түвшинд эмэгтэйчүүдийн оролцоог нэмэгдүүлэхэд чухал нөлөө үзүүлнэ. Тиймээс ч хэвлэл мэдээллийн жендэрийн мэдрэмжтэй шалгуур үзүүлэлтийг хэвлэл мэдээлэл дээр турших, хэрэгжүүлэх ажил эхлээд байгаа билээ. ЮНЕСКО-гийн зөвлөмжийн дагуу Монголын үндэсний олон нийтийн телевиз, радио болон Монголын сэтгүүлчдийн эвлэл зэрэгт хэвлэл мэдээллийн шалгуур үзүүлэлтийг туршиж байгаа юм.

---

40 ЮНЕСКО, ХХ, Тогтвортой хөгжлийн асуудлыг сурвалжлах нь, УБ 2013

Хавсралт 2

МОНГОЛ УЛС ДАХЬ ЖЕНДЭРИЙН ЭРХ ТЭГШ БАЙДЛЫН ЭРХ ЗҮЙН ОРЧИН

Эрх зүйн голлох эх сурвалжийн тухайд:

Монгол улс жендэрийн тэгш байдлыг хангах, эрэгтэй эмэгтэйчүүдийн тэгш эрхийг Үндсэн хуулиндаа (1992) тусгаснаар нийгэм улс төр, эдийн засгийн бүхий л салбарт адил тэгш боломж бүрдүүлэхийн төлөө НҮБ-ын гишүүн орон болсноос хойш хүний эрх, эрх чөлөөг хангахтай холбоотой 50 гаруй конвенцид нэгдэн орсны дээр Монгол улсын үндэсний хэмжээнд бие даасан 380 орчим хууль үйлчилж байна.

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 14 дүгээр зүйлд “хүнийг үндэс угсаа, хэл, арьсны өнгө, нас, **хүйс**, нийгмийн гарал байдал, хөрөнгө чинээ, эрхэлсэн ажил, албан тушаал, шашин шүтлэг, үзэл бодол, боловсролоор нь ялгаварлан гадуурхаж үл болно” гэж заасан байна.

2011 оны 2 дугаар сарын 2-ны өдөр **“Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хууль”**-ийг батлан гаргасан. Энэхүү хууль нь 6 бүлэг, 27 зүйлтэй. Монгол улсын Үндсэн хууль, Хөдөлмөрийн тухай хууль, Монгол улсын Засгийн

газрын тухай хууль, Монгол улсын хүний эрхийн үндэсний комиссын тухай хууль, Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хууль, Хувь хүний нууцын тухай хууль, Иргэний хууль, Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хуулиудтай уялдаа холбоотой байхаар заагджээ. Уг хуулийн 16 дугаар зүйлийн 1.4-д зааснаар Засгийн газар жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах талаар хэрэгжүүлэх бүрэн эрхэд *“Жендэрийн эрх тэгш байдлыг эрхэмлэсэн соёлыг төлөвшүүлэх гэгээрэл, сурталчилгааны ажлыг хүн амын дунд зохион байгуулах, хүнийг ялгаварлан гадуурхахад чиглэсэн мэдээлэл, ухуулга, сурталчилгаанаас олон нийтийг хамгаалах арга хэмжээ авна.”*

Жендэрийн тэгш байдлыг хангах Үндэсний хорооны бүрэн эрхийн талаар 8 дугаар зүйлийн 3.10-д *“Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах төрийн бодлого, хууль тогтоомжийг аж ахуйн нэгж, байгууллага, олон нийтэд таниулах, сурталчлах үйл ажиллагааг хэвлэл мэдээлэл, олон нийтийн болон хувийн хэвшлийн байгууллагатай хамтран зохион байгуулах, жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах ажлын үр дүнгийн тухай мэдээлэх”* гэжээ.

Энэ хуулийг зөрчсөн тохиолдолд хүлээлгэх хариуцлагын тухайд 26.1.1-д *Бусдыг улс төр, эрх зүй, эдийн засаг, нийгэм, соёлын ба гэр бүлийн харилцаанд хүйсийн шинжээр шууд ялгаварлан гадуурхсан иргэнийг 40000-50000 төгрөгөөр, албан тушаалтныг 60000-100000 төгрөгөөр, хэвлэл мэдээллийн байгууллагыг 200000-250000 төгрөгөөр торгох”-оор тус тус заажээ.*

Монгол улсын бусад хууль тогтоомжид жендэрийн эрх тэгш байдлыг дараах байдлаар тусгасан байна.

Хөдөлмөрийн тухай хуулийн 101 дүгээр зүйлд “Эмэгтэй хүн ажиллуулахыг хориглосон ажлын жагсаалтыг хөдөлмөрийн асуудал хариуцсан Засгийн газрын гишүүн батална” гэж зааснаас гадна **Монгол Улсын Засгийн газрын тухай хуулийн 19 дүгээр зүйлд “Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах төрийн байгууллагын тодорхой чиг үүргийг төрийн бус байгууллага гэрээгээр хариуцан гүйцэтгэж болно”** гэжээ. Энэ нь жендэрийн асуудлыг дан ганц хуулиар зохицуулаад орхих биш хуулийг хэрэгжүүлэхэд иргэний нийгмийн, олон улсын болоод төрийн бус байгууллагууд ч тодорхой оролцоотой байх ёстойг зааж өгчээ. Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комисс нь Монгол Улсын Үндсэн хууль, бусад хууль, Монгол Улсын олон улсын гэрээнд заасан жендэрийн эрх

тэгш байдлын тухай заалтын хэрэгжилтэд хөндлөнгийн хяналт тавих, эдгээр хууль тогтоомж зөрчсөнтэй холбоотой гомдлыг хүлээн авах, хянан шийдвэрлэх үйл ажиллагааг Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хуулиар олгосон бүрэн эрхийнхээ дагуу хэрэгжүүлэхээр заасан. Энэ хуулийн дагуу хэрэв гомдол гаргахаар бол Хүний Эрхийн үндэсний Комисст хандаж, 30 хоногт багтаан хариугаа авч болохоор байдаг байна.

Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хууль. Жендэрийн тэгш байдлыг хангах тухай хуулийн 14 дүгээр зүйлд заасан гэр бүлийн харилцаанд дахь жендэрийн эрх тэгш байдлын баталгааны дагуу гарсан маргааныг Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуульд заасан журмаар шийдвэрлэнэ.

Хувь хүний нууцын тухай хууль. Бэлгийн дарамтын талаарх гомдлыг хянан шийдвэрлэх явцад илэрсэн хувь хүнтэй холбоотой мэдээллийг хувийн нууц гэж үзэж, Хувь хүний нууцын тухай хуулиар хамгаална. Хууль тогтоомж зөрчигчид хүлээлгэх хариуцлагыг ажилтан хөдөлмөрийн гэрээ болон албан тушаалын дагуу хүлээсэн үүргээ гүйцэтгэх явцад энэ хуулийг зөрчиж бусдад гэм хор учруулсан бол Иргэний хуулийн 498 дугаар зүйлд тусгасан байгууллага, албан тушаалтан бусдад гэм хор учруулсны хариуцлагыг 498.1, 498.2-т заасны дагуу түүнийг ажиллуулж байгаа ажил олгогч хариуцан арилгана хэмээн заасан.

Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хууль. Гэр бүлийн харилцаанд хүйсийн шинжээр шууд ялгаварлан гадуурхсан этгээдийг Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хуулийн дагуу зохион байгуулдаг зан үйлд нөлөөлөх албадан сургалтад хамруулж болно гэж тусгажээ.

Эрүүгийн хуулийн 5 дугаар зүйл (Хүн бүр хууль, шүүхийн өмнө эрх тэгш байх зарчим)-д “Гэмт хэрэг үйлдсэн гэм буруутай этгээдэд түүний үндэс угсаа, хэл, арьсны өнгө, нас, **хүйс**, нийгмийн гарал, байдал, хөрөнгө чинээ, эрхэлсэн ажил, албан тушаал, шашин шүтлэг, үзэл бодол, боловсролыг үл харгалзан эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэнэ” гэжээ.

Хэвлэл мэдээллийн талаарх хууль тогтоомжид жендэрийн эрх тэгш байдлын асуудал тусгагдсан нь:

Олон нийтийн радио телевизийн тухай хууль. УИХ-аас 2005 оны нэгдүгээр

сарын 27-ны өдөр баталсан уг хуульд Олон нийтийн радио, телевиз хөтөлбөрөө бэлтгэж түгээхдээ 8.2.1-д зааснаар *ардчилал, шударга ёс, хүний эрх, эрх чөлөө, тэгш байдлыг хүндэтгэх*; 8.2.7-д зааснаар *үндэстний цөөнх, эмэгтэйчүүд, хүүхдүүд, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд зэрэг нийгмийн бүлэг, давхаргын болон олон нийтийн эрэлт хэрэгцээг тэнцвэртэй хангахыг эрмэлзэх* зэргийг тусгасан байна.

Зар сурталчилгааны тухай хууль. УИХ-аас 2002 оны 5 дугаар сарын 30-ны өдөр баталсан тус хуулийн Хууль бус зар сурталчилгаа гэсэн 7 дугаар зүйлийн 4.5-д *"...үндэс угсаа, хэл, арьсны өнгө, нийгмийн гарал, байдал, нас, хүйс, мэргэжил боловсрол, шашин шүтлэг, үзэл бодлыг гутаан доромжилсон үг хэллэг, харьцуулалт, дүрслэл зэргийг ашигласан..."* бол хууль бус сурталчилгаа гэж үзэн бүтээх, түгээхийг хориглож, түүнийг зөрчсөн бол торгох шийтгэл оногдуулахаар тусгасан байна. Гэвч манай орны зарим сонин хэвлэл, зар сурталчилгааны нийтлэлд шуугиан дэгдээх, бизнесийн ашиг олох зорилгоор хүний нэр төрийг гутаах, эмэгтэйчүүдийн дүр төрхийг сөргөөр илэрхийлэх явдал гарсаар байгаа нь хуулийн хэрэгжилт хангалтгүй, түүнийг таслан зогсоох хөшүүрэг, арга ажиллагааг өөрчлөн сайжруулах шаардлагатайг харуулж байна.

Монгол Улсын нэгдэн орсон Олон улсын конвенциудаас:

Хүний Эрхийн Түгээмэл Тунхаглал. НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейн 217/A/III/ тогтоолоор 1946 оны 12 дугаар сарын 10-ны өдөр баталсан уг тунхаглалын нэгдүгээр зүйлд *"Хүн бүр төрөхөөсөө эрх чөлөөтэй, нэр төр, эрхийнхээ хувьд адил тэгш байна..."*, 2 дугаар зүйлд *"Хүн бүр энэ Тунхаглалд заасан бүхий л эрх, эрх чөлөөг яс үндэс, арьсны өнгө, хүйс, хэл, шашин шүтлэг, улс төрийн болон бусад үзэл бодол, үндэстний буюу нийгмийн гарал, эд хөрөнгө, язгуур угсаа болон бусад байдлын ялгааг эс харгалзан ямар ч гадуурхалгүйгээр эдлэх ёстой"* гэж заасан байна.

Эмэгтэйчүүдийг Ялгаварлан Гадуурхах Бүх Хэлбэрийг Устгах тухай Конвенци. НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейгээс 1979 оны 12 дугаар сарын 29-нд баталж, 1981 оны 12 дугаар сарын 3-нд хүчин төгөлдөр болсон уг конвенцид *"Оролцогч улсууд эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах бүх хэлбэрийг буруушаан, эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах үзлийг устгах бодлогыг*

зохистой бүхий л аргаар нэн даруй хэрэгжүүлэхээр тохиролцож, энэхүү зорилгоор дараах арга хэмжээг авна” гэж заасан. Үүнд:

- а. Эрэгтэй, эмэгтэйчүүдийн тэгш эрхийн зарчмыг үндэсний үндсэн хуулиндаа буюу зохих бусад хууль тогтоомждоо тусгаагүй бол, ийнхүү тусгаж, энэ зарчмыг хууль болон бусад зохистой аргаар хэрэгжүүлэхийг хангах;
- б. Эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах аливаа үзлийг хориглосон зохих хууль тогтоомжийн болон бусад арга хэмжээ, шаардлагатай тохиолдолд шийтгэх арга хэмжээг батлах;
- в. Эрэгтэйчүүдтэй тэгш байх үндсэн дээр эмэгтэйчүүдийн эрхийг хуулиар хамгаалах, тухайн улсын эрх бүхий шүүх, төрийн бусад байгууллагаар дамжуулан ялгаварлан гадуурхах аливаа үйлдлээс эмэгтэйчүүдийг үр нөлөөтэй хамгаалахыг хангах;
- г. Эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах аливаа үйлдэл, үйл ажиллагаанаас татгалзах, төрийн байгууллага, алба энэхүү үүргийн дагуу ажиллахыг хангах;
- д. Аливаа хүн, байгууллага буюу аж ахуйн нэгжийн зүгээс эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах үзлийг устгахад чиглэсэн зохистой бүх арга хэмжээг авах;
- е. Эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхсан хууль, зохицуулалт, заншил, дадлыг өөрчлөх буюу хүчингүй болгох талаар зохистой бүх арга хэмжээ, үүний дотор хууль тогтоох арга хэмжээг авах;
- ё. Эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхсан эрүүгийн бүх заалтыг хүчингүй болгох зэргийг тусгасан байна.

Иргэний болон Улс төрийн Эрхийн тухай Олон Улсын Пакт. НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейн 1966 оны 12 дугаар сарын 16-ны 2200А (XXI) тоот тогтоолоор баталж, 1976 оны 3 дугаар сарын 23-ны өдөр хүчин төгөлдөр болсон энэ пактын хоёрдугаар хэсгийн 2 дугаар зүйлд *“Энэхүү Пактад оролцогч улс бүр нутаг дэвсгэртээ болон харьяалалдаа байгаа бүх хүний энэхүү Пактаар хүлээн зөвшөөрсөн эрхийг яс үндэс, арьсны өнгө, хүйс, хэл, шашин шүтлэг, улс төрийн буюу бусад үзэл бодол, үндэсний буюу нийгмийн гарал, хөрөнгө чинээ, төрсөн буюу бусад байдлаар ялгаварлахгүйгээр хүндэтгэн хангах үүрэгтэй”* гэж тусгасан байна.

Эдийн Засаг, Нийгэм соёлын Эрхийн тухай Олон Улсын Пакт. НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейн 1996 оны 12 дугаар сарын 16-ны өдрийн 2200А (XXI) дугаар тогтоолоор баталж, 1976 оны 1 дүгээр сарын 3-ны өдөр хүчин төгөлдөр болсон уг пактын хоёрдугаар хэсгийн 2 дугаар зүйлд: *Энэхүү Пактад оролцогч улсууд яс үндэс, арьсны өнгө, хүйс, хэл, шашин шүтлэг, улс төрийн болон бусад үзэл бодол, үндэсний болон нийгмийн гарал, эд хөрөнгийн байдал, төрсөн болон бусад нөхцөл байдлаар ялгаварлан гадуурхахгүйгээр энэхүү Пактад тунхагласан эрхийг хэрэгжүүлэх баталгааг бий болгох үүрэгтэй*, 3 дугаар зүйлд *Энэхүү Пактад оролцогч улсууд түүнд заасан эдийн засаг, нийгэм, соёлын бүх эрхийг эрэгтэй, эмэгтэйчүүдэд тэгш эдлүүлэх нөхцлийг хангах үүрэгтэй* гэж заасан байна.

Хэвлэл мэдээллийн байгууллага, сэтгүүлчдийн дагаж мөрдөх олон улсын болон дотоодын баримт бичгүүд:

Сэтгүүлчдийн баримтлах зарчим. Бельги улсын Брюссель хотод төвтэй Олон Улсын Сэтгүүлчдийн Холбооны 1954 оны Их хурлаас баталж, 1986 оны Их хурлаас шинэчлэн засварласан энэхүү баримт бичгийн 7 дугаар зүйлд *"Мэдээллийн хэрэгслээр дэвэргэсэн ялгаварлан гадуурхалт ямар аюултайг сэтгүүлч хүн ухамсарлаж, улмаар арьсны өнгө, хүйсийн ялгаа, хэл, шашин шүтлэг, улс төрийн юм уу өөр үзэл бодол, үндэс угсаа, нийгмийн гарлаар болон бас бус шалтгаанаар ялгаж гадуурхахаас сэрэмжлэхийн төлөө чадах бүхнийг хийх"* гэж тунхагласан байна.

Сэтгүүлчийн эрх чөлөө, хүний эрх. Европын өргөн нэвтрүүлгийн хэрэгслийн бодлогын асуудлаар Сайд нарын хэмжээнд болсон дөрөвдүгээр бага хуралд оролцогсод сэтгүүл зүйн салбарын нийт ажиллагсад, тухайлбал, сэтгүүлч, редактор, хэвлэлийн газрын ажилтан, электрон болон хэвлэмэл хэрэгсэл бүхий байгууллагын захирал, эздийн гүйцэтгэж буй үүрэг нь ихээхэн ач холбогдолтойг онцолсон. Иймд сэтгүүлчдийн эрх чөлөө, хүний эрхийн найман зарчмыг гаргасан. Уг баримт бичгийн 7 дугаар зарчмын 5-д *"хүчирхийлэл, үзэн ядах, үл тэвчих үзэл болон арьсны өнгө, хүйс, бэлгийн харилцааны хандлага, хэл, шашин шүтлэг, улс төрийн болон бусад үзэл, үндэс язгуур, нутгийн болон нийгмийн гарлаар ялгаварлан гадуурхах явдлаас зайлсхийх"* гэдгийг сануулсан байна.

Монголын сэтгүүлчдийн ёс зүйн зарчим. 2005 оны 3 дугаар сарын 11-ний өдөр хуралдсан Монголын Сэтгүүлчдийн Нэгдсэн Эвлэлийн II их хурлаар баталсан уг зарчмын 6-д *“Шашин шүтлэг, хүйс, яс үндсээр ялган гадуурхах, гэмт хэрэг, хүчирхийлэл, терроризм зэрэг хүнлэг бус зүйлийг хөөрөгдөн сурталчлахгүй байна”* гэж заажээ.

Дээрх хууль эрх зүйн актуудыг харвал Монгол улсад жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангахад чиглэгдсэн эрх зүйн орчин ямар нэг байдлаар бүрдсэн гэж хэлэх үндэстэй байна.

Засгийн газар болон төрийн бус байгууллагуудын хэрэгжүүлж буй ажлаас:

Монгол улс 1990-ээд оноос эмэгтэйчүүдийн, жендэрийн асуудлыг анхаарах болж жендэрийн тэгш байдал болон эмэгтэйчүүдийн эрхийг хангах зорилгоор НҮБ-ын конвенциуд, гэрээ хэлэлцээрүүдэд нэгдэн орсон байдаг. Ялангуяа 1995 онд Бээжин хотноо хуралдсан дэлхийн эмэгтэйчүүдийн Дөрөвдүгээр их хурал, үйл ажиллагааны мөрийн хөтөлбөр нь эмэгтэйчүүдийн аж байдлыг сайжруулахын төлөө хамтын ажиллагаагаа хөгжүүлэн дайчлахыг улс орнуудын Засгийн газар болон бусад оролцогч талуудад уриалснаар 1996-2002 онд Монгол улсын Засгийн газар “Эмэгтэйчүүдийн аж байдлыг сайжруулах” үндэсний хөтөлбөрийг батлан хэрэгжүүлжээ. Уг хөтөлбөрийн дагуу эмэгтэйчүүд ба эдийн засаг, ядуурал, эрүүл мэнд, боловсрол, олон нийтийн мэдээллийн хэрэгсэл, хүрээлэн байгаа байгаль орчин, хөдөөгийн эмэгтэйчүүдийн аж байдал, өрх гэр, үндэсний уламжлал, удирдлага, шийдвэр гаргах түвшин дэх эмэгтэйчүүдийн оролцоо, эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийлэл ба хүний эрх, үндэсний тогтолцоо гэсэн улс орны хөгжилд нөлөө бүхий нийтлэг 10 багц зорилтыг хэрэгжүүлжээ.

2002 онд Жендэрийн тэгш байдлын үндэсний хөтөлбөрийг батлан хэрэгжүүлж, 2004 онд Жендэрийн тэгш байдлыг хангах үндэсний хороог байгуулснаар жендэрийн асуудлыг бодлогын түвшинд авч үзэх үндэсний тогтолцоо бүрдсэн төдийгүй жендэрийн асуудлыг салбарын яамдын бодлого төлөвлөлтөнд тусгах, Мянганы хөгжлийн зорилтын зорилготой нийцүүлэн жендэрийн асуудал эрхэлсэн мэргэжилтэнг Засгийн газрын 237 дугаар тогтоолоор томилон ажиллуулж эхэлсэн байна.

ЖЕНДЭРИЙН МЭДРЭМЖТЭЙ СУРВАЛЖИЛЖ БИЧИХ НЬ

Жендэрийн бодлогыг үндэсний түвшинд уялдуулан зохицуулах, зөвлөлдөх, хяналт тавьж ажиллах Жендэрийн Үндэсний хороог Монгол Улсын Ерөнхий сайд удирддаг⁴¹. Хороо нь 25 орон тооны бус гишүүдтэй, аймаг нийслэлд 22 салбар хороотой, яам, дүүрэгт 25 салбар зөвлөлтэй, бие даасан ажлын албатай.

Монгол улсын Засгийн газраас хөгжил дэвшилд эрэгтэйчүүд, эмэгтэйчүүдийн эрх тэгш оролцоог хангах, тэднийг нийгмийн баялгийн үр шимээс адил тэгш хүртэх боломжийг бүрдүүлэх, улмаар эрэгтэй, эмэгтэй иргэдийн амьдралын чанарыг сайжруулах, улс төр, эдийн засаг, нийгэм, соёл, гэр бүлийн харилцаан дахь жендэрийн тэгш байдалд гарсан гажуудлыг засан залруулах, түүний нийгмийн сөрөг үр дагаврыг арилгах зорилготой “Жендэрийн тэгш байдлыг хангах үндэсний хөтөлбөр”-ийг 2003 оноос амжилттай хэрэгжүүлж байна.

Жендэрийн тэгш байдлыг хангах тухай хуулийг үр дүнтэй хэрэгжүүлэх, дагаж мөрдүүлэх зорилгоор Монгол Улсын Засгийн газар хуулийг хэрэгжүүлэх дунд хугацааны стратегийг 2013 оны хоёрдугаар сард баталсан. Тус стратегид салбаруудын бодлогыг жендэрийн мэдрэмжтэй болгох, хуулийг хэрэгжүүлэх, үндэсний чадавхийг бэхжүүлэх зорилтыг тодорхойлсон.

Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хууль болон түүнийг хэрэгжүүлэх стратегийн дагуу Байгаль орчин, ногоон хөгжлийн яам салбарынхаа жендэрийн бодлогыг тодорхойлж, жендэрийн үзэл баримтлалыг өнөөгийн бодлого хөтөлбөр, төсвийн үйл явцдаа тусгахаар төлөвлөжээ. Жендэр, байгаль орчны асуудал нь хоёулаа салбар хоорондын асуудал бөгөөд бодлого төлөвлөлт, хэрэгжилтийн бүх түвшинд, бүх хүрээнд хамаатай тул нэгдмэл хандлага, олон талын бодит оролцоо, чадавх бэхжүүлэх үйл ажиллагааг шаарддаг. Тиймээс байгаль орчны жендэрийн мэдрэмжтэй бодлого төлөвлөлт, менежментийн үндсэн зорилго нь эмэгтэй, эрэгтэй хүмүүсийг байгаль орчны аливаа асуудлыг шийдвэрлэх бүх шатанд оролцуулах замаар бүх түвшний бодлого, төлөвлөлт, хэрэгжилтийн бүтээмж, үр өгөөж, тогтвортой байдлыг дээшлүүлэх, өртөг зардлыг бууруулахад чиглэсэн байна.

---

41 Монгол улсын Ерөнхий сайдаар ахлуулсан Жендэрийн тэгш байдлын Үндэсний хороог 2005 оны 25 дугаар тогтоолоор байгуулсан.

Хавсралт 3

ЖЕНДЭРИЙН ТЭГШ БАЙДЛЫГ ХАНГАХ АСУУДАЛ БА ХЭВЛЭЛ МЭДЭЭЛЛИЙН ЖИШЭЭ, ТУРШЛАГА

Хүний хөгжлийн үндсэн ойлголтын нэг бол жендэрийн тэгш эрхийн асуудлууд гэж үздэг. 2002 онд батлагдсан Жендэрийн тэгш байдлыг хангах Үндэсний хөтөлбөрт “Хүний эрхэд тулгуурласан жендэрийн тэгш байдлыг хангахын төлөө шударга, ардчилсан зарчмыг хэрэгжүүлэхэд хэвлэл мэдээллийн үйл ажиллагаа, үр нөлөөг дээшлүүлэх”⁴²-ийн чухлыг онцолсон билээ. Түүнчлэн хэвлэл мэдээллийн үйл ажиллагаанд жендэрээр ялгаварласан хэлбэрийг үл тэвчих хандлагыг буй болгох, жендэрийн тэгш байдал, эмэгтэйчүүдийн хүний эрхийн асуудлаарх мэдээллийн чанар, үр ашгийг дээшлүүлэх зорилт⁴³ дэвшүүлсэн юм. Эдгээр зорилтыг хэвлэл мэдээллийн байгууллагууд, сэтгүүлчид

42 “Хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийн жендэрийн мэдрэмжтэй байдлын шалгуур үзүүлэлт: телевиз”, УБ., 2010, х28

43 Мөн тэнд

хэрхэн хэрэгжүүлж байна вэ? Ямар ололт, дутагдал байгаа, цаашид юуг анхаарах вэ? гэдэг асуудалд энэ чиглэлээр хийсэн судалгаануудад түшиглэн тоймлосноо танилцуулъя.

Нийгмийн бүх салбарт жендэрийн тэгш байдлыг хангахад хэвлэл мэдээлэл маш чухал үүрэгтэй. Тийм ч учраас хэвлэл мэдээлэл энэ асуудлыг ажлын орчинд болон хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр эмэгтэйчүүдийн дуу хоолойг илэрхийлэх хүрээнд аль алинд нь дэмжих нь чухал ач холбогдолтой. ЮНЕСКО буюу Нэгдсэн Үндэстний Боловсрол шинжлэх ухаан, соёлын байгууллага ч хэвлэл мэдээллийн салбарт ажиллаж буй эмэгтэй, эрэгтэйчүүдийн тэгш байдал, эмэгтэй, эрэгтэйчүүдийн талаарх мэдээ, сурвалжлагын тэгш байдал гэсэн хоёр асуудлыг онцгойлон анхааран ажиллаж байна⁴⁴.

Монгол улсад жендэрийн асуудалтай холбоотой судалгааны ажлууд 1990-ээд оны дундаас эхлэн хийгдэж иржээ. Судалгааг их, дээд сургууль, эмэгтэйчүүдийн төрийн бус байгууллагууд, судалгаа үнэлгээний бие даасан байгууллага, хамт олон, хөгжлийн хөтөлбөр, төслүүд зохион байгуулжээ. Жендэрийн асуудалтай холбоотой судалгааны ажлууд сэдвийн хувьд ихэвчлэн улс төр, эдийн засаг, жижиг зээл, амьжиргааны түвшин, ядуурал, ажилгүйдэл, гэр бүл зэрэг эдийн засаг нийгмийн харилцааны тулгамдсан асуудлуудаар хийгдэж байна. Харин 2005 оноос эхлэн шийдвэр гаргах түвшин дэх эмэгтэйчүүдийн оролцооны талаарх олон нийтийн санаа бодлыг тандах, хэвлэл мэдээллийн агуулга дахь жендэрийн төлөөлөл, мэдээ, нийтлэлд эх сурвалжийн хувьд оролцсон эмэгтэй, эрэгтэйчүүдийн тоон харьцаа, телевиз болон сонин нийтлэл, нэвтрүүлэг дэх жендэрт суурилсан хэвшмэл ойлголтыг тодорхойлох чиглэлээр цөөнгүй судалгаа хийгдсэн байна.

Улс төрд эмэгтэйчүүдийн оролцоо

Шийдвэр гаргах түвшинд эрэгтэйчүүд, эмэгтэйчүүдийн тэгш байдлыг хангах, өөрөөр хэлбэл улс төр дэх эмэгтэйчүүдийн оролцоо, хувь нэмэр нь

---

44 Хэвлэл мэдээлэл дэх жендэрийн мэдрэмжтэй байдлын шалгуур үзүүлэлт, УБ., 2014, хуудас 9

хүний хөгжил, ардчилсан засаглалын урьдчилсан нөхцөл болдог.⁴⁵ Ийм ч учраас сонгуулийн тогтолцооны шинэчлэл хийгээд хууль тогтоох, шийдвэр гаргах түвшин дэх эмэгтэйчүүдийн оролцооны талаарх олон нийтийн хүлээлт, санаа бодлыг тодорхойлох зорилгоор зарим төрийн болон төрийн бус байгууллагаас хэд хэдэн судалгаа хийжээ. Тухайлбал Монгол Улсын Засгийн газрын дэргэдэх Жендэрийн Үндэсний Хорооноос дээрх зорилгоор хийсэн судалгааны гол үр дүнгээс толилуулъя.

Улаанбаатар хот, баруун, зүүн, төвийн бүсийн аймгуудаас төлөөлөл болгон нийт 900 хүнээс асуулгын аргаар мэдээлэл цуглуулж, эдгээрийг фокус бүлгийн ярилцлагаар нягтлан тодруулжээ. Мөн сонгуулийн тогтолцооны давуу болон сул тал, саад бэрхшээл, олон нийтийн хүлээлт, дэмжлэг ямар байсныг тандахаар УИХ-д нэр дэвшиж байсан хүмүүстэй ганцаарчилсан ярилцлага хийж зарим дүгнэлтийг хийсэн байна. Олон нийт шийдвэр гаргах түвшин дэх эмэгтэйчүүдийн оролцооны талаар ямар хандлагатай байгааг тандахад, судалгаанд оролцогчдын олонх нь буюу 64,5 хувь нь эрэгтэй, эмэгтэйчүүд адил тэгш оролцох ёстой хэмээн хариулснаас үзэхэд улс төрийн амьдралд аль нэг хүйсийн давамгайлалгүйгээр адил тэгш оролцоог эрхэмлэсэн эерэг хандлага зонхилж байгааг харуулж байна. Респондентууд хариултынхаа үндэслэлийг ардчилал, хүний эрхийн зарчим, тэгш эрхтэй холбон үзжээ. Хэдийгээр олон нийт төр засгийн бүхий л түвшний удирдах албан тушаалд эмэгтэйчүүдийг сонгогдох, ажиллах явдлыг дэмжиж байгаа ч өнөөдөр эмэгтэйчүүдийн шийдвэр гаргах шатан дахь оролцооны түвшин доогуур байна. Үүний шалтгааныг *нэгд*, эмэгтэйчүүдийн өрх гэр бүлийн үүрэг, ачаалал, *хоёрт*, улс төрийн амьдралыг эрчүүдийнх гэж үзэх итгэл үнэмшил, *гуравт*, улс төрийн намуудын эрэгтэйжсэн бүтэц, харилцаа, *дөрөвт*, эмэгтэйчүүд болон эмэгтэйчүүдийн байгууллагуудын идэвхи, үйл ажиллагаа сул байгаа явдал гэж үзжээ. Үүнтэй холбоотой өөр нэгэн сонирхолтой дүгнэлтийг Б.Тогтохбаярын 2006 онд хийсэн “Эмэгтэйчүүдийн улс төрийн оролцоо ба олон нийтийн санаа бодол” гэсэн судалгаа гаргасныг дурдая. Нийслэлийн 500 иргэний дунд явуулсан санал асуулгад оролцогчдын дийлэнх буюу 67,7 хувь нь улс төрд эмэгтэйчүүдийн оролцоо бага байгаагийн

45 Ази, Номхон далайн бүс нутгийн сонгууль албан тушаал дахь жендэрийн тэгш байдал, УБ., 2012, хуудас 6

шалтгааныг чадварлаг эмэгтэйчүүд нийгэмд танигдаагүй гэж хариулсан байна. Иймд хэвлэл мэдээлэл хөдөлмөрч, манлайлагч эмэгтэйчүүдийг олон нийтэд таниулах, иргэдэд эерэг мессэж өгөх нь чухал байна.

Жендэрийн Үндэсний Хорооноос хийсэн судалгааны дараагийн нэг гол дүгнэлт бол эмэгтэйчүүдийн оролцооны босго тогтоох явдлыг олон нийт хүлээн зөвшөөрч байгаагийн зэрэгцээ 74,3 хувь нь 30 ба түүнээс дээш хувиар босго тогтоох санал дэвшүүлсэн байна.

Улс төрд эмэгтэйчүүдийн оролцоог нэмэгдүүлэхэд тус дөхөм үзүүлэхээр Глоб Интернэшнл төв төрийн бус байгууллагаас АНУ-ын Азийн Сангийн дэмжлэгтэйгээр “УИХ-ын 2012 оны сонгуульд нэр дэвших эмэгтэйчүүдийг дэмжих нь” төслийг 2011 оны есдүгээр сараас 2012 оны дөрөвдүгээр сар хүртэл хэрэгжүүлжээ. Төслийн хүрээнд 3 телевиз, өдөр тутмын 3 сонин, долоо хоног тутмын 2 сонин, 8 цахим хуудас, “google” хайлтын системийн эхний 50 илэрцэд хоёр үе шаттай мониторинг хийсэн байна. (Мониторинг хийхдээ урьдаас бэлтгэсэн түлхүүр асуулт бүхий тэмдэглэлт хүснэгтийн дагуу тоон болон чанарын мэдээлэл цуглуулж, Excel програмд оруулж кодлон, SPSS 16.0 программаар боловсруулсан байна).

2008 оноос хойш эмэгтэй нэр дэвшигчид болон улс төрчдийн талаар хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр гарсан мэдээ, мэдээллийн ерөнхий төлөв, шийдвэр гаргах түвшинд ажиллах эмэгтэйчүүдийн талаарх олон нийтийн санаа бодол, ойлголт төсөөллийг илрүүлэх зорилготой уг мониторингийн судалгаагаар дараах дүгнэлтийг хийжээ. Эмэгтэйчүүдтэй холбоотой мэдээллийн өнгө аясыг харахад нэгдүгээр шатанд:

- (2008 оны зургадугаар сарын 21-27-Сонгуулийн сурталчилгааны хамгийн идэвхитэй үе,
- 2011 оны зургадугаар сарын 13-19 “Жендэрийн тэгш эрх” сэдэвт хэлэлцүүлгийн үе,
- 2011 оны аравдугаар сарын 12-25- сонгуулийн хууль,
- эмэгтэйчүүдийн квотын асуудлыг эцэслэн шийдвэрлэх намрын чуулганы үе) нийт мэдээллийн 58 хувь нь төвийг сахисан байдлаар, 25 хувь нь эерэг байдлаар, 16,7 хувь нь сөрөг өнгө аястайгаар нийтлэгджээ.

Харин хоёрдугаар шатанд:

- (жирийн өдрүүд буюу 2012 оны нэгдүгээр сарын 16-22, 2012 оны хоёрдугаар сарын 1-7)
- 2012 оны гуравдугаар сарын 1-7) нийт мэдээллийн 77 хувь нь төвийг сахисан байдлаар, 16 хувь нь эерэг, 6 хувь нь сөрөг байдалтай байна.

Дээрх хугацаанд эмэгтэй улс төрчидтэй хийсэн ярилцлага, сурвалжлага маш цөөн, харин хэн нэгний ярианд, сэтгүүлчийн нийтлэлд дурдагдаад өнгөрөх байдлаар ихэнх мэдээлэл нь гарсан байна. Энэ нь эмэгтэй улс төрчдийн үзэл бодол, дуу хоолой олон нийтэд хүрч чадахгүй, харин хоёрдогч хүний байр сууринаас тэдний талаарх ойлголт бий болж бодит бус мэдээллийг иргэд ихэвчлэн авч байна⁴⁶ гэж үзсэн байна. Харин эмэгтэй улс төрчид болон төр засгийн шийдвэр гаргах түвшинд ажиллах эмэгтэйчүүдийн талаарх олон нийтийн үнэлэмж эерэг өнгө аястай харагджээ. Тэдний талаарх ойлголт дэмжсэн, магтсан байдлаар бичигдэж, эерэг хандлагатай болсон дэвшилттэй үр дүн гарсныг уг судалгаа онцлов.

Монголын хэвлэл мэдээлэл дэх эмэгтэйчүүдийн дүр төрх

Хэвлэл мэдээллийн практикт жендэрийн төлөвшил бүрдүүлэх, жендэрийн тэгш байдал болон жендэртэй холбоотой хэвшмэл ойлголтыг халах талаар ардчилал хөгжсөн орнууд маш их туршлага хуримтлуулсан байдаг. Тэгвэл манай орны хэвлэл мэдээллийн практикт уг асуудал ямар түвшинд байгааг энэ чиглэлээр хийгдсэн судалгаануудын үр дүнгээс харж болох юм. Судлаач, доктор Ю.Эрдэнэтуяагийн “Эмэгтэйчүүдийн дүр төрх сонин хэвлэлд”, докторант Б.Тогтохбаярын “Монголын хэвлэл мэдээлэл дэх эмэгтэйчүүдийн дүр төрх өчигдөр, өнөөдөр” судалгааны өгүүлүүд эмэгтэй хүнийг дорд үздэг уламжлалт хандлага, хэвшмэл ойлголтыг өөрчлөх, бүтээлч хөдөлмөрч олон мянган эмэгтэйчүүдийг бодлогоор олон нийтэд танилцуулах, нийгэм дэх эмэгтэйчүүдийн үүрэг ролийг илүү сурталчлан таниулахын ач холбогдлыг тод

46 “УИХ-ын 2012 оны сонгуульд нэр дэвших эмэгтэйчүүдийг дэмжих нь” төслийн төгсгөлийн тайлан, УБ., 2012, хуудас 6.

томруун харуулж байна. Судлаачид сонин хэвлэлд эмэгтэйчүүдийн сэдэв тухайн сонин 3-4 хувиас хэтрэхгүй байгааг тогтоожээ. Дээрх судалгааны өгүүлүүдэд манай хэвлэл мэдээллийн хэрэгслүүд эмэгтэйчүүдийн амьдралын олон тал, нийгэм дэх идэвхитэй амьдрал, хөгжил дэвшилд оруулж буй хувь нэмрийг зохистой, тэнцвэртэй үзүүлж чадахгүй байна гэж дүгнэсэн байна.

“Манай сонин хэвлэлд гэр бүл-эмэгтэйчүүдийн сэдвээр бичихдээ тулга тойрсон ярианаас нэг их хэтрэхгүй байна. Жишээ нь, гэр бүл, хайр сэтгэлийн тухай ярилцлагад гол төлөв нөхөртэйгээ анх яаж танилцсан, танай нөхөр ямар хоолонд дуртай, ямар бэлэг авч өгөх дуртай (сүрчиг, бэлзэг гэхчлэн), таны амьдралд тохиолдсон хамгийн баярт мөч зэрэг хэвшмэл болсон хэдэн асуултын хүрээнд эргэлддэг. Гэр бүлийн гишүүдийн тэгш эрх, үүрэг, хариуцлага, тэднээс хүүхдийнхээ хүмүүжилд оруулж буй хувь нэмэр, хүчин чармайлт, гэр бүлийн харилцааны сэтгэлзүйн хүчин зүйлсийн талаар бараг бичихгүй байна. Харин хардалт, сэрдэлт, нууц амраг, сексийн харилцаа, секс хүчирхийлэл, бэлгийн гаж донтонгуудын амьдрал гэх мэт сэдвийг маш өргөн дэлгэр сурталчилдаг”⁴⁷.

Судлаачийн тэмдэглэснээр, 70, 80-аад оны үед эмэгтэйчүүдийн бүтээн байгуулагч дүр төрх илүү тод томруун дүрслэгддэг байсан бол 90-ээд оноос хойш энэ дүр замхарсаар эмэгтэйчүүд улс төр, эдийн засаг, нийгэм, соёлын хүрээнд магадгүй урьдаас илүү өргөн оролцоотой болж, өөрсдийгөө нээж, бусдыг уриалсан, өөрийн гэсэн үзэл бодолтой, байр суурьтай, нийгмийн нэлээд идэвхитэй бүлэг болтлоо хөгжиж байна. Гэтэл сонин хэвлэлд энэ дүр төрх, хувьсал, хөгжил төдийлөн тод томруун харагддаггүй⁴⁸ байна.

Түүнчлэн эмэгтэйчүүдийг ялгаварласан шинжтэй “Бүсгүй хүн, цагаан зээр хоёр нутаггүй”, “Сайхан хүүхэн эрийн чимэг”, “Эмс садарлавал үндэстэн мөхнө” гэсэн утгатай хэвшмэл хэлц үгс хэрэглэх нь шар гэгддэг долоо, арав хоног тутмын сонинуудын дунд багасаагүйгээр барахгүй харьцангуй мэргэжлийн, чадварлаг сэтгүүлчид ажилладаг, хариуцлагатай, бодитой мэдээлэлтэй гэж олон нийтэд үнэлэгддэг өдөр тутмын томоохон зарим сонин нийтлэлд ч “Бүсгүй хүн богино

---

47 Эрдэнэтуяа, Ю. “Эмэгтэйчүүдийн дүр төрх сонин хэвлэлд”, УБ http://www.globe-inter.org.mn/old/publications/pub_1_3_06_01.html

48 Мөн тэнд

жолоотон”, “Эмэгтэйчүүд улс төрд том алдаа гаргадаг” гэсэн ойлголт, хэвшмэл үг хэллэг хэрэглээнээс гарахгүй байна” гэж судлаач Б.Тогтохбаяр тэмдэглэжээ.⁴⁹

Эмэгтэй улс төрчид хэвлэлийн хуудаснаа

Шийдвэр гаргах түвшин дэх эмэгтэйчүүдийн оролцоог нэмэгдүүлэхэд хэвлэл мэдээлэл чухал үүрэгтэй. Хэвлэл мэдээлэл нэр дэвшигч-улс төрчийн имижийг бүрдүүлэхийн зэрэгцээ мөн нэр дэвшигчдийн сонгуулийн сурталчилгааны штаб тодорхой дүр төрхийг бүтээж, түүнийгээ хэвлэл мэдээллээр дамжуулан олон нийтэд хүргэдэг. Тогтмол хэвлэл дэх эмэгтэй улс төрчдийн дүр төрх, хэвшмэл ойлголтын талаар МУИС-ийн багш, доктор Ч.Чойсамба 2005 онд “Өдөр тутмын хэвлэлд эмэгтэй улс төрчдийн имижийг илэрхийлж байгаа нь” судалгаа, Хэвлэлийн Хүрээлэнгээс 2012 онд “Хэвлэл мэдээллийн шүүмжийн чадавхийг бэхжүүлэх төсөл”-ийн хүрээнд “Тогтмол хэвлэлд 2000, 2008 онд нийтлэгдсэн эмэгтэй улс төрчдийн талаарх нийтлэлийн харьцуулсан судалгаа”-г (Судлаач Н.Батзориг, Г.Гүнжидмаа, Б.Одсүрэн нар) тус тус хийжээ.

Ч.Чойсамбын контент анализийн аргаар хийсэн дээрх судалгаагаар Монголын нийгэм-улс төрийн амьдралд эмэгтэй улс төрчдийн оролцоог тун хангалтгүй тусгадаг нь манай өдөр тутмын хэвлэлүүдийн нийтлэлээс илэрхий харагдаж байсныг онцолсны дээр өдөр тутмын сонинуудын нийгэм улс төрийн нийтлэлүүдийг задлан шинжлээд Монголын улс төр дэх эмэгтэй улс төрчдийн оролцоо өдөр тутмын хэвлэлүүдийн хуудаснаас мэдрэгдэхгүй байна гэж дүгнэсэн нь анхаарал татаж байна.

Хэвлэлийн Хүрээлэнгийн судлаачид Монголын зарим тогтмол хэвлэлд эмэгтэй улс төрчдийн тухай хэрхэн мэдээлж буйг харьцуулан судлахын тулд 2000, 2008 оны өдөр тутмын болон 7-10 хоног тутмын сонины нийтлэлийг сонгож, тоон болон чанарын судалгааны аргыг хослуулан ашигласан байна. Контент анализийн (тоон) аргаар түүвэрт хамрагдсан нийт мэдээ, нийтлэлийн хэчнээн хувь нь сонгуулийн сурталчилгааны болон сурталчилгааны бус үед нийтлэгдсэн, эмэгтэй улс төрчдийг хувийн зан чанар, гадаад байдал, ажил

---

49 Тогтохбаяр, Б. “Хүний эрх” сэтгүүл, хуудас 9

мэргэжил, хувийн амьдралын аль талаас нь хэрхэн харуулсан, ингэхдээ цаг хугацааны хувьд ямар өөрчлөлт гарч буйг тодруулахыг зорьжээ.

Үүний зэрэгцээ өгүүллийн сэдэв, хандлага, хэмжээ, давтамж, зохиогчийн нэр, эх сурвалжийн тоо, түвшин, хүйс, төлөөлөл зэргээр категори үүсгэн мэдээлэл бүрдүүлсэн байна. Шүүмжлэлт дискурс анализийн аргад (чанарын) түшиглэн түүвэрт хамрагдсан 103 өгүүлэл тус бүрийг уншиж, эмэгтэй улс төрчдийн хэвлэлд тусаж буй нийтлэг дүр төрх, хандлагыг ажиглахын сацуу сонины нүүрийн дөрөвний нэгээс том хэмжээтэй найман өгүүллийг сонгож гүнзгийрүүлсэн анализ хийжээ. Мөн дээрх өгүүллийн санааг дэмжих сонины нүүрийн дөрөвний нэгээс бага хэмжээтэй 30 гаруй мэдээ өгүүлэлд дүн шинжилгээ хийсэн байна.

Ингэхдээ бичвэр бүрийг нарийвчлан уншиж, үг сонголт, үг давталт, далд санаа, хэвшмэл ойлголт буюу төсөөлөл, метафор зэрэгт ажиглалт дүн шинжилгээ хийн, тухайн өгүүллээр эмэгтэй улс төрчийн ямар хэв шинж чанар, дүр төрхийг дамжуулж буйд дүгнэлт гаргажээ.

Хэвлэл мэдээлэл эмэгтэй улс төрчдийн эм хүний шинж чанар, “эмэгтэйчүүдийн асуудал”-ыг тодотгосон хэвшмэл ойлголтыг буй болгожээ. Жишээ нь “завгүй ээж”, “гэртээ бол жирийн л нэг эзэгтэй”, “хүний гэргий”, “гэрээ мартсан хэнхэг эмэгтэй”, “дотроосоо гэрэлтдэг эмэгтэй”, “төмөр хатагтай” гэх мэт. Түүнчлэн хүйсийг нь онцолсон үг хэллэг, тухайлбал “сөөсгөр **охин** наснаасаа”, “урт үстэй хуучинсаг **эмэгтэй**”, “мэдлэг боловсрол тэгширсэн **эмэгтэй**”, “хөдөөгийн эгэл **бүсгүй**”, “хоёр дахь **эмэгтэй** сайд”, “**бүсгүй** хүний намбагүй”, “айлын эрх **охин** шиг”, “**бүсгүй** хүнд хатуудмаар”, “айл гэрийн **эзэгтэй**”, “улс төрч **эмэгтэй**”, “ид насны намбалаг сайхан **эмэгтэй**”, “нүдэнд дулаахан **бүсгүй**”, “хар өвөртэй **бүсгүй**”, “захирал гэх **авхай**”, “хүнийг яаж ашиглах вэ гэдгийг урьдаас сайтар бодож чаддаг **хүүхэн**”, “хатуу **эмэгтэй**”, “турьхан **бүсгүй**”, “**даашинзтай** улс төрчид”, “гологдсон **хүүхнүүд**”, “мань **эмэгтэй**” зэргээр эерэг сөрөг нийтлэлийн аль алинд нь түгээмэл хэрэглсэнийг дээрх судалгаагаар гаргажээ. Өөрөөр хэлбэл эмэгтэй улс төрчдийн тухай тогтмол хэвлэлд нийтлэхдээ хувь хүний зан байдал, гадаад төрх, болон “эмэгтэй хүн” гэдэг хүйсийн байдлаас нийтлэг хандаж байгаа нь судалгааны түүвэрт сонгосон нийт материалын тал орчим хувьд ийм өнгө төрх илэрч байгаагаар харагдаж буйг судалгаанд онцолсон байна.

Судалгааны дүгнэлтэд дурдсанаар, ихэвчлэн төр, засгийн шийдвэр гаргах түвшинд алба хашиж буй эмэгтэйчүүд тогтмол хэвлэлд тусах нь давуу байна. Харин төрийн дунд шатны алба хашиж буй болон иргэний нийгмийн байгууллын төлөөлөл бүхий эмэгтэйчүүдийн үүрэг роль тогтмол хэвлэлд харьцангуй цөөн дурдагджээ. Эмэгтэй улс төрчидтэй холбоотой мэдээлэлд эх сурвалжгүй мэдээлэл зонхилж байгаа нь баримт нотолгоогүй, таамгаар хандах байдал нийтлэг байгааг харуулж байна.

Түүнчлэн эх сурвалжийн хувьд эмэгтэйчүүд өөрсдийнхөө тухай мэдээлэхээс бус сонгуулийн сурталчилгааны материалыг эс тооцвол эрчүүдийн дуу хоолой дутмаг байна гэж уг судалгаанд дүгнэсэн байна. Мөн нийт материалын талаас илүү хувь нь ямар ч зохиогчийн нэргүй байсан нь эмэгтэй улс төрчдийн хувийн амьдрал руу хэт өнгөрсөн, баталгаа, нотолгоогүй, таамаг мэдээллийг ялангуяа 7-10 хоног тутмын сонинд нийтэлж буйтай холбоотой гэж судалгаанд дүгнэжээ.

Хэвлэл мэдээллийн агуулга дахь жендэрийн төлөөлөл

Хэвлэл мэдээлэл дэх жендэрийн мэдрэмжтэй байдлын шалгуур үзүүлэлт нь хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр нийгмийн олон талт байдлыг жендэрийн хувьд эрх тэгш, тэнцвэртэйгээр мэдээлдэг болгоход чухал үүрэгтэй билээ.

2011 онд Хэвлэлийн Хүрээлэнгийн дэргэдэх “Сэтгүүлч” Дээд сургуулиас хийсэн “Монголын өдөр тутмын зарим сонины мэдээн дэх эмэгтэйчүүдийн төлөөллийн мониторинг” өдөр тутмын зарим сонины сэтгүүл зүйн бичвэр дэх жендэрийн төлөөллийг хэмжжээ. Уг мониторингоор, мэдээ, мэдээллийг бичсэн сэтгүүлч, сурвалжлагч нарын хувьд 46 хувь нь эмэгтэйчүүд, 21 хувь нь эрэгтэйчүүд байна. Хэдийгээр эмэгтэй сэтгүүлчид эрэгтэйчүүдээсээ хоёр дахин их байгаа ч Монголын сонинуудад эмэгтэйчүүдийн дөнгөж 20 хувь нь л мэдээ, мэдээллийн эх сурвалж болж байна. Өөрөөр хэлбэл энэхүү судалгаанд хамрагдсан өдөр тутмын аль ч сонины хувьд дийлэнхдээ эрэгтэйчүүд л мэдээг бүтээгч болдгийг харуулж байна гэж уг мониторинг дүгнэжээ. Түүнчлэн чухал, ач холбогдол бүхий сэдвийн мэдээ, мэдээлэлд эмэгтэйчүүдийн дуу хоолой бага байгаа нь өдөр тутмын сонинууд нийгмийн олон талт байдлыг ялангуяа хүн амын хүйсийг тэнцвэртэйгээр тусгадаггүйг харуулж байна.

ЖЕНДЭРИЙН МЭДРЭМЖТЭЙ СУРВАЛЖИЛЖ БИЧИХ НЬ

Энэхүү мониторингтой ижил төстэй судалгааг IRIM судалгааны хүрээлэн 2009 онд Жендэрийн Тэгш байдлын Үндэсний хорооны захиалгаар хийсэн байна. Уг судалгаагаар телевиз, сонин, сэтгүүл, веб сайт гэсэн хэвлэл мэдээллийн дөрвөн хэрэгслийн нийтлэл нэвтрүүлгийн агуулгад жендэрийн дүн шинжилгээ хийхэд хэвлэл мэдээллийн хэрэгслүүдийн жендэрийн мэдрэмжгүй байдал хэд хэдэн байдлаар илэрчээ. Тухайлбал, телевизүүдийн бэлтгэн гаргаж байгаа мэдээ, мэдээллүүд дотор эрэгтэйчүүд, эмэгтэйчүүдээс хоёр дахин их гарсан байна. Телевизүүд мэдээллийн хөтөлбөр болон нэвтрүүлгийнхээ эх сурвалжийг хүйсийн хувьд тэнцвэргүй сонгох байдал түгээмэл байна. Мэдээ, мэдээллийн хөтөлбөрийн хувьд нэг болон хоёр эх сурвалжтай мэдээ түлхүү байх ба түүн дотор эрэгтэй хүйс мэдээллийн эх сурвалж болох нь давамгайл байгааг судалгаанд өгүүлсэн байна. Сэдвийн хувьд амралт, чөлөөт цаг, соёл урлаг гэсэн сэдвүүд илүү эмэгтэй хүйстэй холбоотой, харин улс төр, эдийн засаг, хууль эрхзүй, спорт гэсэн чиглэлүүд эрэгтэй хүйстэй холбоотой гэсэн хэвшмэл ойлголтыг хэвлэл олон нийтэд түгээж байгааг судалгаанд онцолсон байна. Түүнчлэн сонин, сэтгүүл дээрх гэрэл зургуудад эрэгтэй хүмүүсийг илүүтэй дүрсэлж байгааг дурдаад, Монголын хамгийн олон уншигчтайд тооцогддог өдөр тутмын гурван сонин ба хоёр сэтгүүлд нийтлэгдэж буй гэрэл зургуудыг хүйсийн ялгаатай эсэхийг тодорхойлоход зургийн анализд ашиглагдсан нийт 108 зургийн 59 хувь нь эрэгтэй давамгайлсан, 28 хувь нь эмэгтэй давамгайлсан, харин 13 хувь нь эрэгтэй, эмэгтэй тэнцүү буюу холимог субъектыг дүрсэлсэн нь энэхүү судалгаагаар харагджээ.

НОМ ЗҮЙ

МОНГОЛ ХЭЛЭЭР:

---

1. Ажиллах хүчний судалгаа 2012, Үндэсний Статистикийн хороо, 2013 он
2. Ази, Номхон далайн бүс нутгийн сонгуульт албан тушаал дахь жендэрийн тэгш байдал, УБ,2012
3. Бизнес эрхлэлтийн үзүүлэлтийн тайлан 2012, /2011 оны байдлаар жагсаасан байр/
4. Жендэр ба Сэтгүүл зүй судалгааны тайлан, IRIM судалгааны хүрээлэн, 2010 он
5. Жендэрийн зарим асуудал, түүнийг сурвалжлах нь, НҮБ-ын Хүн амын сан, ХХ-ийн дэргэдэх “Сэтгүүлч” коллеж, ЗГХА ЭМГ, УБ 2009
6. “ Жендэрийн тэгш байдлын үзэл баримтлалыг бодлого төлөвлөлт, үйл ажиллагаанд тусгах нь”, гарын авлага Жендэрийн үндэсний хороо, Азийн Хөгжлийн Банк, 2014 он
7. “Жендэрийн эрх тэгш байдал ба хөгжил”, Дэлхийн Банк, Дэлхийн хөгжлийн тайлан, 2012а
8. Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хууль, 4 дүгээр зүйл, Хуулийн нэр томъёоны тодорхойлолт, 4.1.1 дүгээр зүйл
9. “Зүүн Ази болон Номхон далайн бүс дэх жендэрийн тэгш байдал: Дэлхийн хөгжлийн тайлангийн хавсралт”, Дэлхийн Банк, /2012б/
10. Медиад эмэгтэйчүүдийн дүр төрх, Өөрчлөлтийн төлөөх залуу эмэгтэйчүүд клуб
11. Монголын сэтгүүлчдийн ёс зүйн зарчим, МСНЭ, 2005 он
12. Нийгмийн сэтгэл судлал дахь хүйсийн сэтгэл зүйн асуудал, С.Батсүрэн, УБ 2013,

ЖЕНДЭРИЙН МЭДРЭМЖТЭЙ СУРВАЛЖИЛЖ БИЧИХ НЬ

13. “Өөдөө тэмүүл” Шэйрил Сандберг, УБ, 2014 он
14. Тогтмол хэвлэлд 2000, 2008 онд нийтлэгдсэн эмэгтэй улс төрчдийн талаарх нийтлэлийн харьцуулсан судалгаа, 2012 он
15. Тогтвортой хөгжлийн асуудлыг сурвалжлах нь, ЮНЕСКО, ХХ, УБ 2013
16. “УИХ-ын 2012 оны сонгуульд нэр дэвших эмэгтэйчүүдийг дэмжих нь” төслийн төгсгөлийн тайлан, УБ, 2012,
17. Цаг ашиглалтын судалгаа, Үндэсний Статистикийн Хороо
18. Цагдаагийн Ерөнхий газрын Мэдээлэл судалгааны төвийн мэдээлэл
19. Хэвлэл мэдээлэл дэх Жендэрийн мэдрэмжтэй шалгуур үзүүлэлтүүд, ЮНЕСКО, УБ 2014
20. Хэвлэл мэдээллийн мониторинг, Глоб Интэрнэшнл, 2011он
21. Хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийн жендэрийн мэдрэмжтэй байдлын шалгуур үзүүлэлт: Телевиз, Монгол Улсын Жендэрийн Үндэсний хороо, 2010 он
22. “Хүний эрх” сэтгүүл, Б.Тогтохбаяр
23. “Эмэгтэйчүүдийн дүр төрх сонин хэвлэлд”, Ю.Эрдэнэтуяа, УБ

АНГЛИ ХЭЛЭЭР:

---

1. Ethics and responsible journalism, Dr. T.E.Bosch, 2008
2. Ethical Issues in online journalism, Metin Ersoy, 2008
3. Framing public life: A bridging model for media research, Reese, S.D Prologue
4. Framing: Towards clarification of fractured paradigm. Journal of Communication, Entman, R.M, 1993
5. Gendered Media: The Influence of Media on Views of Gender, Julia.T.Wood, 1994
6. Gendered Media: The Influence of Media on Views of Gender, Julia.T.Wood, 1994
7. How ethics influence reporting on health issues, Ileana Oroza, 2010
8. Lippman, Public opinion. Toronto:Collier-Macmillian, 1922
9. Reuters intstitute, Is Watchdog Journalism Satisfactory Journalism?, May 2013
10. The Gender & Media; Promoting Equality8 Diversity & Empowerment Handbook. 2005
11. Pacific "What is Good Governance?", United Nations Economic and Social Commission for Asia and the, 2009
12. Women and men, Morality and Ethics, Leslie M. Dawson, 1995

ЖЕНДЭРИЙН МЭДРЭМЖТЭЙ
СУРВАЛЖИЛЖ БИЧИХ НЬ

СУРГАЛТЫН ГАРЫН АВЛАГА

ЖЕНДЭРИЙН МЭДРЭМЖТЭЙ СУРВАЛЖИЛЖ БИЧИХ НЬ

СУРГАЛТЫН ГАРЫН АВЛАГА

ЖЕНДЭРИЙН
ҮНДЭСНИЙ ХОРОО

Хэвлэлийн Хүрээлэнгийн дэргэдэх
СЭТГҮҮЛЧ ДЭЭД СУРГУУЛЬ

*Empowered lives.
Resilient nations.*